



ព្រះរាជាណាចក្រកម្ពុជា
ជាតិ សាសនា ព្រះមហាក្សត្រ

ទិស្តីការគណៈរដ្ឋមន្ត្រី

សទ្ទានុក្រម

ទស្សនវិជ្ជា

ខ្មែរ-អង់គ្លេស-បារាំង

LEXICON

OF

PHILOSOPHY

Khmer-English-French

ក្រុមប្រឹក្សាជាតិភាសាខ្មែរ

គណៈកម្មការទស្សនវិជ្ជា

២០១៩

ច្បាប់លើកទី១ ចំនួន២ ៤០០ច្បាប់

នៅរោងចក្រ ជី.អ៊ី.ជី.ប៊ីហ្សានេស

ផ្ទះលេខ២៣២០ ផ្លូវ៤៥ សង្កាត់ទួលសង្កែ ខណ្ឌបូស្សីកែវ រាជធានីភ្នំពេញ

ក្រុមប្រឹក្សាជាតិកាសាខ្មែរ(ក.ជ.ក.ខ.)

- អាសយដ្ឋាន : មហាវិថីសហព័ន្ធរុស្ស៊ី ភូមិទ្រុងមាន់ សង្កាត់អូរក្របី ខណ្ឌសែនសុខ រាជធានីភ្នំពេញ
- ទូរសព្ទដៃ : ០១២ ៨៦៣ ៩២០, ០១២ ៥៨៩ ៥៤៩, ០៩២ ៨៩២ ៣៤៣
- អ៊ីមែល : ncklofrac@gmail.com
- វេបសាយ : www.nckl.gov.kh

សមាសភាព

គណៈកម្មការទេសស្រុនវិជ្ជា

- | | |
|-------------------------------------|-----------------|
| ១- លោកជំទាវ បណ្ឌិតសភាចារ្យ ខួត ជីតា | ទីប្រឹក្សា |
| ២- លោកបណ្ឌិត ឈត ប៊ុនថង | ប្រធាន |
| ៣- លោកបណ្ឌិត ជា មុនីបូទី | អនុប្រធាន |
| ៤- លោកបណ្ឌិត ក្លាន់ ធុល | សមាជិក |
| ៥- លោកបណ្ឌិត ហ៊ឹម ញាណារិទ្ធ | សមាជិក |
| ៦- លោកបណ្ឌិត ហែម ឡាច | សមាជិក |
| ៧- លោកបណ្ឌិត ប៉ាន់ វុត្តា | សមាជិក |
| ៨- លោក ប៊ុត សុម៉េត | សមាជិក |
| ៩- លោកស្រី សរ សិលា | សមាជិក |
| ១០- លោកស្រី មិល វាសនា | សមាជិក |
| ១១- លោក ធន ឆាយពិសិដ្ឋ | សមាជិក |
| ១២- លោក លី ពិចិត្រ | សមាជិក |
| ១៣- លោកស្រី កែវ សុជាតិ | សមាជិក |
| ១៤- លោកស្រី អ៊ុន សុភាព | សមាជិក |
| ១៥- លោក ឈុន ផាវ៉េង | សមាជិក |
| ១៦- លោក ហួត វ៉ា | សមាជិក |
| ១៧- លោក វ៉ាន់ ម៉ុន | ជំនួយការខាងភាសា |
| ១៨- លោក អែម ឧត្តម | ជំនួយការខាងភាសា |

បច្ចេកវិទ្យា

ក្រុមប្រឹក្សាជាតិភាសាខ្មែរ(ក.ជ.ក.ខ.)នៃរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជាមានភារកិច្ចស្វែងរកឯកភាពជូនភាសាខ្មែរ ទាំងអក្ខរាវិទ្ធិ ទាំងអំណាន និងពាក្យពេចន៍។ ទន្ទឹមនឹងការស្វែងរកឯកភាពនេះ ក្រុមប្រឹក្សាជាតិភាសាខ្មែរក៏មានតួនាទីបង្កើតបច្ចេកសព្ទថ្មីៗទាក់ទងនឹងជំនាញផ្សេងៗផងដែរ។

ទស្សនវិជ្ជាដែលជាប្រព័ន្ធនៃការគិតរបស់មនុស្ស មានតួនាទីយ៉ាងសំខាន់ក្នុងការអភិវឌ្ឍគំនិត សីលធម៌ ក្រមសីលធម៌វិជ្ជាជីវៈ មនោគមវិជ្ជា គោលនយោបាយ ការគ្រប់គ្រង ដែលជាមាតិកានៃការអភិវឌ្ឍសង្គម។ ដើម្បីឆ្លើយតបនឹងការរីកចម្រើននៃសង្គមនាពេលបច្ចុប្បន្ន បច្ចេកសព្ទថ្មីៗត្រូវបានឥស្សរជនដែលមានចំណេះដឹងនិងជំនាញខាងវិស័យនេះ បង្កើតនិងប្រើប្រាស់ទៅតាមតម្រូវការ។

បច្ចេកសព្ទទស្សនវិជ្ជាដែលគណៈកម្មការទស្សនវិជ្ជានៃក្រុមប្រឹក្សាជាតិភាសាខ្មែរបានស្នើឡើង ហើយដែលបានអនុម័តនៅក្នុងកិច្ចប្រជុំរបស់ក្រុមប្រឹក្សាជាតិភាសាខ្មែររហូតឈានដល់ការបោះពុម្ពជាសទ្ធានុក្រមនេះ មានសារៈសំខាន់ណាស់ក្នុងការរួមចំណែកអភិវឌ្ឍ និងស្វែងរកឯកភាពជូនភាសាខ្មែរ។

សូមអ្នកស្រឡាញ់ភាសាជាតិទទួលយកសទ្ធានុក្រមនេះទៅប្រើប្រាស់ក្នុងជំនាញរបស់ខ្លួនដើម្បីឱ្យភាសាយើងសម្បូរពាក្យពេចន៍ដូចភាសានៃប្រទេសជឿនលឿនក្នុងលោក។

ថ្ងៃ ខែ ឆ្នាំកុរ ឯកស័ក ព.ស.២៥៦៣
រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃទី ខែ ឆ្នាំ២០១៩
ប្រធានរាជបណ្ឌិត្យសភាកម្ពុជា

បណ្ឌិតសភាចារ្យ **សុខ ទូច**

លេខក្របខ័ណ្ឌ

គណៈកម្មការបច្ចេកទេសទាំង១៧ នៃក្រុមប្រឹក្សាជាតិកាសវន្តរ (ក.ជ.ក.ខ.) មាន ភារកិច្ចស្រាវជ្រាវ ចងក្រង និងបង្កើតពាក្យទៅតាមជំនាញរៀងៗខ្លួន។ គណៈកម្មការ បច្ចេកទេសនីមួយៗបានស្នើបច្ចេកសព្ទរបស់ខ្លួននៅក្នុងការប្រជុំអនុម័តពាក្យរបស់ ក.ជ.ក.ខ.។ ពាក្យដែលបានអនុម័តរួច ត្រូវបោះផ្សាយក្នុងព្រឹត្តិបត្ររបស់ ក.ជ.ក.ខ. ហើយបន្ទាប់មក ពាក្យទាំងនោះត្រូវប្រមូលចងក្រងដើម្បីបោះពុម្ពជាសទ្ទានុក្រម។

នៅឆ្នាំ២០១៤ គណៈកម្មការទស្សនវិជ្ជាបានស្នើអនុម័តបច្ចេកសព្ទលើកទី១ បាន ចំនួន៩០ពាក្យ ហើយនៅឆ្នាំ២០១៨ គណៈកម្មការទស្សនវិជ្ជាបានស្នើអនុម័តបច្ចេកសព្ទ លើកទី២ បានចំនួន១០៩ពាក្យ។ លេខាធិការដ្ឋាននៃ ក.ជ.ក.ខ. បានប្រមូលបច្ចេកសព្ទ ដែលបានអនុម័តទាំងពីរលើក សរុបចំនួន១៩៩ពាក្យ ដើម្បីរៀបចំបោះពុម្ពនិងផ្សព្វផ្សាយ ក្នុងសទ្ទានុក្រមនេះ។

ក.ជ.ក.ខ. សង្ឃឹមថា សទ្ទានុក្រមទស្សនវិជ្ជានេះ ជាវិភាគទានមួយដ៏សំខាន់សម្រាប់ សាធារណជនយកទៅប្រើប្រាស់តាមតម្រូវការដើម្បីអភិវឌ្ឍចំណេះដឹង និងជួយសម្រួលដល់ ការប្រើប្រាស់បច្ចេកសព្ទក្នុងជំនាញនេះឱ្យឯកភាពគ្នាទាំងអក្ខរាវិទូនិងន័យរបស់វាផងដែរ។

ក.ជ.ក.ខ. មិនអាចដំណើរការបានទេ បើគ្មានការគាំទ្រនិងការលើកទឹកចិត្តពី សំណាក់រាជរដ្ឋាភិបាល។ អាស្រ័យហេតុនេះ ក្នុងនាម ក.ជ.ក.ខ. ខ្ញុំបាទសូមថ្លែងអំណរ គុណយ៉ាងជ្រាលជ្រៅចំពោះថ្នាក់ដឹកនាំរាជរដ្ឋាភិបាលដែលបានឧបត្ថម្ភគាំទ្រដល់ ក.ជ.ក.ខ. យើង ជាទីគោរពដ៏ខ្ពង់ខ្ពស់បំផុត។

ថ្ងៃចន្ទ ៧រោច ខែកត្តិក ឆ្នាំកុរ ឯកស័ក ព.ស.២៥៥៦
រាជធានីភ្នំពេញ ថ្ងៃទី១៨ ខែវិច្ឆិកា ឆ្នាំ២០១៩
ប្រធានក្រុមប្រឹក្សាជាតិកាសវន្តរ


បណ្ឌិត ហ៊ែង អុកុម

ក

កម្ម / កម៌

អ. karma

បារ. karma (m.)

ច្បាប់ធម្មជាតិសកលនៃហេតុនិងផលដែលប្រើ
ចំពោះអំពើប្រកបដោយចេតនារបស់មនុស្សនៅក្នុង
ទស្សនវិជ្ជារបស់ឥណ្ឌា។ អំពើល្អឬអាក្រក់ជាអ្នក
កំណត់វាសនារបស់សត្វលោក។ ការទទួលផលពី
អំពើអាចចំណាយពេលលើសពីមួយជីវិតដោយចង
អ្នកធ្វើអំពើទៅនឹងវដ្តសង្សារ។ មានតែអំពើដែលរួច
ផុតពីចំណង់កិលេសនិងជំនឿខុសទេ ទើបគ្មាន
វិបាកនៅក្នុងសង្សារវដ្ត។

ខ. ប្រជាជនខ្មែរភាគច្រើនជឿលើច្បាប់កម្មផល។

កម្មវត្ថុ

អ. object

បារ. objet (m.)

មនុស្សណាម្នាក់ ក្រុមណាមួយ ឬ អ្វីមួយ ទាំងរូបី
ទាំងអរូបី ដែលទទួលរងអំពើ (ផ្លូវកាយឬផ្លូវចិត្ត)
ពីប្រធានឬអ្នកធ្វើអំពើ។

ខ១- លោក «ក» ត្រូវបានលោក «ខ» ប្រើប្រាស់
ដើម្បីសម្រេចចំណង់របស់ខ្លួន។ ក្នុងករណីនេះ
លោក «ក» គឺជាកម្មវត្ថុ ឯលោក «ខ» គឺជាប្រធាន
(អ្នកធ្វើអំពើ)។

ខ២- សច្ចភាពដែលក្រុមណាមួយកំពុងស្វែងរក
ដើម្បីដោះស្រាយជម្លោះ ឬបញ្ហាណាមួយដែល
កំពុងកើតឡើង គឺជាកម្មវត្ថុ។

ករុណា

អ. mercy /
compassion

បារ. merci /
compassion (f.)

ការតម្រូវខាងសីលធម៌ឱ្យមនុស្សម្នាក់ៗគួរប្រឹងប្រែង
អស់ពីលទ្ធភាពដើម្បីកាត់បន្ថយការលំបាកខាងផ្លូវ
កាយឬផ្លូវចិត្តនិងខាងសម្ភារៈរបស់អ្នកដទៃ។

កាតាឡិបស៊ីស

អ. katalepsis
បារ. katalepsis
(m.)

តាមទស្សនវិទូអត់ធុត់និយម មានន័យថា មូលបដិញ្ញា
ចម្បងបែបមនោគមវិជ្ជាដោយចាត់ទុកថាសភាពចិត្ត
របស់អ្នកណាម្នាក់ជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងការយល់ដឹង
និងការទទួលយកបញ្ញត្តិទស្សនវិជ្ជាមូលដ្ឋាននានា។
តាមភាសាក្រិក ពាក្យ *កាតាឡិបស៊ីស* មានន័យថា
ការចាប់យក។

កាល់វ៉ាំងនិយម

អ. calvinism
បារ. calvinisme (m.)

លទ្ធិជាប់ទាក់ទងនឹងការបង្រៀនគ្រិស្តសាសនា
របស់លោក ហ្សង់ កាល់វ៉ាំង (Jean Calvin)
ជាពិសេសទាក់ទងនឹងជំនឿថា ព្រះគ្រប់គ្រងអ្វីៗ
ដែលកើតនៅលើភពផែនដី។ លទ្ធិនេះជាទម្រង់
តឹងរ៉ឹងនៃប្រូតេស្តង់និយម ដែលគេស្គាល់ច្បាស់
តាមរយៈជំនឿនៅក្នុងគម្ពីរគ្រិស្តសាសនាដែល
គេចាត់ទុកថាជាច្បាប់នៃជំនឿ (ការបដិសេធ
សេរីភាពរបស់មនុស្សតាំងពីអំពើបាបរបស់អាដាំ
និងនាងអែវ)។

កាឡាម

អ. kalam

បារ. kalam (m.)

(kalam ជាភាសាអាវ៉ាប់) ការស្វែងរកពុទ្ធិខាង ទេវវិជ្ជាតាមរយៈការពិភាក្សា ការជជែក និង ការ ដេញដោល។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអិស្លាម **កាឡាម** ជាដំណើរនៃការលើកហេតុផលបែបទស្សនវិជ្ជា ដើម្បីផ្ទៀងផ្ទាត់សមាសភាគនានានៃលទ្ធិសាសនា។ **កាឡាម**មានតួនាទីសម្របសម្រួលនៅក្នុងសាសនា អិស្លាមនូវអ្វីដែលទស្សនវិជ្ជាស្តុឡាស្តិកយកមកប្រើ ក្នុងការអភិវឌ្ឍគ្រិស្តសាសនា។

១. **កាឡាម**បានក្លាយទៅជាប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជា សាសនាមួយដ៏ល្បីល្បាញនៅសតវត្សរ៍ទី១១។

ការកុហក

អ. lying

បារ. mentir (m.)

ការនិយាយ ការសរសេរ ឬ ការសម្តែងដោយ កាយវិការនូវអ្វីមួយដែលអ្នកណាម្នាក់ដឹងឬជឿថា មិនពិតដោយចេតនាដើម្បីបំភាន់មនុស្សម្នាក់ ឬ ច្រើននាក់។ អ្នកកុហកមានអ្វីមួយនៅក្នុងចិត្ត របស់ខ្លួន ហើយបានបញ្ជាក់ដោយការអះអាង ផ្ទុយពីនេះ ក្នុងបំណងបញ្ឆោត ឬយ៉ាងហោចណាស់ ដើម្បីបិទបាំងលទ្ធភាពនៃការបញ្ឆោត។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងសីលវិជ្ជា)

ការបង្កើតថ្មី

អ. creativity

បារ. créativité (f.)

ជាទូទៅ ការបង្កើតថ្មីសំដៅយកការបង្កើតអ្វីមួយ ដែលថ្មី ដែលរួមទាំងវត្ថុរូបីនិងគំនិត។ ការបង្កើតថ្មី ត្រូវបានគេប្រើយ៉ាងទូលំទូលាយនៅក្នុងសកម្មភាព

របស់មនុស្ស ប៉ុន្តែវាមានសារៈសំខាន់ដោយឡែក នៅក្នុងការបង្កើតសិល្បៈ។ ការបង្កើតថ្មីបង្ហាញនូវ ភាពថ្មី និងពាក់ព័ន្ធជាមួយការបង្កើតអ្វីមួយដែល ខុសពីអ្វីដែលបានបង្កើតពីមុន ប៉ុន្តែវាក៏ពង្រីកទៅ ហួសពីអ្វីដែលគ្រាន់តែជាភាពថ្មី។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសោភណវិជ្ជា)

**ការបាត់ស្វ័យ
គ្រប់គ្រង**

អ. ecstasy

បារ. extase (f.)

សភាពមួយដែលការទទួលដឹងដោយញាណធម្មតា ឈប់ដំណើរការមួយរយៈ ហើយប្រធានបែរជាដឹងពី ភាពអស្ចារ្យជាងមុនប្រកបដោយភាពសប្បាយរីករាយ ប៉ុន្តែបន្ទាប់មក អ្វីដែលប្រធានដឹងនោះមិនអាចទទួល ដឹងបានជាធម្មតានោះទេ។ ម្យ៉ាងទៀត ការបាត់ស្វ័យ គ្រប់គ្រងជាសភាពខាងខ្លួនក្បាល ជាធម្មតាបង្កដោយ ការឆ្លងកាត់បទពិសោធន៍គម្ពីរនិយមជ្រុលខាង សាសនា ការត្រេកត្រអាលផ្លូវភេទ ឬ ការញៀន គ្រឿងញៀន ... ក្នុងនោះ ពេលខ្លះ បុគ្គលបានបាត់ ស្វ័យគ្រប់គ្រងនិងសម្បជញ្ញៈ ដោយសារតែការ គ្របដណ្តប់ពីវេទនារម្មណ៍យ៉ាងខ្លាំង។

ការយល់សប្តិ/សុបិន

អ. dream

សេរី(ដំណើរបន្តគ្នា) នៃរូបភាព គំនិត វេទនារម្មណ៍ និងឥន្ទ្រិយារម្មណ៍ ដែលជាធម្មតា កើតឡើងដោយ

អចតនានៅក្នុងចិត្ត ក្នុងរយៈពេលនៃដំណាក់កាល
ណាមួយនៃដំណេក។ ថ្វីបើខ្លឹមសារនិងគោលបំណង
នៃការយល់សប្តិមិនត្រូវបានគេយល់ដឹងពេញលេញ
ក៏ដោយ ក៏ការយល់សប្តិបានក្លាយទៅជាប្រធានបទ
នៃការសន្មតបែបវិទ្យាសាស្ត្រហើយវាក៏ជាប្រធានបទ
នៃចំណាប់អារម្មណ៍ខាងទស្សនវិជ្ជានិងសាសនាតាំង
ពីមានការកត់ត្រានៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ។ ការសិក្សា
បែបវិទ្យាសាស្ត្រអំពីការយល់សប្តិត្រូវបានគេហៅថា
សុបិនវិទ្យា (Oneirology) ។

ការសម្រុះសម្រួល
អ. compromise
បារ. compromis
(m.)

ការព្រមព្រៀងមួយដែលសម្រេចឡើងដោយ
ភាគីពាក់ព័ន្ធតាមរយៈការចរចារួមគ្នា បន្ទាប់ពីភាគី
នីមួយៗបានធ្វើសម្បទានមួយចំនួនចេញពីការទាមទារ
ដំបូងៗរបស់ខ្លួន ដើម្បីអាចទទួលយកបានទាំង
អស់គ្នា។ ការសម្រុះសម្រួលផ្អែកលើមូលដ្ឋានដែល
ភាគីនីមួយៗធ្វើសហប្រតិបត្តិការក្នុងការដោះស្រាយ
បញ្ហាជាជាងការធ្វើឱ្យខូចទំនាក់ទំនង។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជានិងទស្សនវិជ្ជា
នយោបាយ)

ការព្រួយហេតុ

អ. pathos

បារ. pathos (m.)

អំណាចនៃស្ថានភាព ឬស្នាដៃនិពន្ធ ឬស្នាដៃសិល្បៈ ឬក៏វេហារសាស្ត្រ ដែលជំរុញឱ្យមនុស្សមានភាព ទុក្ខព្រួយ និង អាណិតអាសូរ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាបុរាណក្រិក និងទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

កុសលចុងក្រោយ

អ. final good

បារ. bien final

កុសលទោលដែលជាកុសលចុងក្រោយ (ល្អបំផុត ខ្ពង់ខ្ពស់បំផុត) ឬហៅថា បំណងចុងក្រោយ។ សញ្ញាណនៃកុសលចុងក្រោយមានមូលដ្ឋានគ្រឹះ នៅក្នុងប្រព័ន្ធសីលវិជ្ជាបុរាណសម័យ។ រាល់អំពើ ត្រូវបានជំរុញដើម្បីបំណងមួយ ហើយបំណងនោះ ល្អសម្រាប់អ្នកធ្វើ។ កុសលមួយចំនួនត្រូវបានធ្វើ ដើម្បីឆ្ពោះទៅរកកុសលខ្ពស់ជាង ហេតុដូច្នោះ កុសលមានឋានានុក្រម។ ក្នុងន័យនេះ ត្រូវតែមាន កុសលទោលមួយដែលត្រូវបានស្វែងរកសម្រាប់ បំណងចុងក្រោយ ចំណែកកុសលផ្សេងទាំងអស់ ត្រូវបានស្វែងរកសម្រាប់ឈានទៅដល់កុសលទោល នោះ។ កុសលចុងក្រោយគួរតែនៅចុងក្រោយបំផុត ទូលំទូលាយ និងស្វ័យគ្រប់គ្រាន់ ទោះបីលក្ខខណ្ឌ ចុងក្រោយនេះស្ថិតនៅក្នុងវិវាទក៏ដោយ។ នៅក្នុង ទស្សនវិជ្ជាក្រិកបុរាណ និកាយសីលវិជ្ជានីមួយៗ

យល់ស្របថា កុសលចុងក្រោយនេះគឺសុខុមាលភាព ឬសុភមង្គល ប៉ុន្តែ និកាយទាំងនោះយល់ខុសៗគ្នា ទៅតាមនិយមន័យសុភមង្គលរៀងៗខ្លួន ដោយ កំណត់និយមន័យសុភមង្គល ថាជាកិត្តិយស ភាព រីករាយ គុណធម៌ ការសញ្ជឹងគិត ឬភាពស្ងប់។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងសីលវិជ្ជានិងទស្សនវិជ្ជាអំពី សកម្មភាព)

កំណត់និយម

អ. determinism

បារ. déterminisme

(m.)

លទ្ធិទស្សនវិជ្ជាដែលយល់ថា ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងអស់ ជាពិសេសអំពីទាំងឡាយរបស់មនុស្សមានចំណង ទាក់ទងគ្នា ហើយកំណត់ដោយខ្សែច្រវាក់នៃ ព្រឹត្តិការណ៍ដែលមានពីមុន។

ខ

ខុងជឺនិយម

អ. confucianism
 បារ. confucianisme
 (m.)

ប្រព័ន្ធគំនិតសំខាន់នៅក្នុង ទស្សនវិជ្ជាចិន ដែលបានរីកចម្រើនចន្លោះឆ្នាំ ៥៥១ ដល់ ៤៧៩ មុនគ្រិស្តសករាជ ចេញពីការបង្រៀនរបស់ខុងជឺ និងសាវ័ករបស់គាត់ ដែលបានយកចិត្តទុកដាក់ ចំពោះគោលការណ៍ស្តីពីចរិយាត្រឹមត្រូវ ជំនាញនៃ ការគ្រប់គ្រងរដ្ឋ គតិបណ្ឌិតស័ក្តិសិទ្ធិ និងទំនាក់ទំនង សង្គមត្រឹមត្រូវ។ ខុងជឺនិយមបានជះឥទ្ធិពលលើ តរិយាបថប្រជាជនចិន ចំពោះជីវិតគំរូនៃការរស់នៅ និងគំរូនៃតម្លៃសង្គម ព្រមទាំងបានផ្តល់មូលដ្ឋាន ខាងបញ្ញាសម្រាប់ទ្រឹស្តី និងស្ថាប័ននយោបាយចិន ទៀតផង។ ខុងជឺនិយមបានរាលដាលចេញពី ប្រទេសចិនទៅដល់កូរ៉េ ជប៉ុន និងវៀតណាម និង បានក្លាយទៅជាកត្តារឹងមាំក្នុងវប្បធម៌អាស៊ីខាង កើតព្រមទាំងបានជំរុញឱ្យមានការចាប់អារម្មណ៍ក្នុង ចំណោមអ្នកប្រាជ្ញបស្ចិមប្រទេសស្ទើរតែទាំងអស់។ ទោះបីខុងជឺនិយមបានក្លាយទៅជាមនោគមវិជ្ជា ផ្លូវការរបស់រដ្ឋចិនក៏ដោយ ក៏ខុងជឺនិយមមិនដែល មានអត្ថិភាពជាសាសនាផ្លូវការទេ។ ខុងជឺបានចងក្រង គម្ពីរឈ្មោះថា «លាវយី» មានន័យថា សិល្បៈទាំង៦ ជាសិល្បៈសេរីមានគោលដៅស្វែងរកនូវសេរីភាព

- ក្នុងនយោបាយនិងសេដ្ឋកិច្ច មានដូចខាងក្រោម៖
- ១- គម្ពីរយី និយាយពីការផ្ទេរកម្មសិទ្ធិនិងផ្ទេរមរតក
 - ២- គម្ពីរចេ ជាកំណាព្យនិទានសម្រាប់បម្រើសោកំណាធម្មជាតិ
 - ៣- គម្ពីរលី និយាយពីការប្រារព្ធពិធីវិសេនព្រេនផ្សេងៗ
 - ៤- គម្ពីរយ៉ូ និយាយពីបទភ្លេងនិងចម្រៀងបណ្តែតអារម្មណ៍
 - ៥- គម្ពីរជូ និយាយពីប្រវត្តិសាស្ត្រនិងពង្សាវតារនៃប្រទេសចិន
 - ៦- គម្ពីរឈូសាវ ឬ គម្ពីរនិទាយរដូវ និយាយពីសរទរដូវ ជាប្រវត្តិសាស្ត្រជាក់ស្តែងរបស់សន្តតិវង្សលូ។

គ

គង្វាលសាស្ត្រ

អ. patristics

បារ. patristique (f.)

ការសិក្សាអំពីវណ្ណកម្មនិងជីវិតរបស់គ្រូគង្វាល ឬលោកឪពុកសំខាន់ៗនៃវិហារគ្រិស្តសាសនា ពី សតវត្សរ៍ទី១ដល់ទី៩នៃគ្រិស្តសករាជ។

គតិបណ្ឌិត

អ. wisdom

បារ. sagesse (f.)

អធ្យាស្រ័យល្អឬសុភវិនិច្ឆ័យរបស់មនុស្សដែល កើតចេញពីសមត្ថភាពនៃការប្រើប្រាស់បញ្ញាញាណ បទពិសោធន៍និងពុទ្ធិផ្ទាល់ខ្លួនដើម្បីធ្វើការសម្រេច ចិត្តនិងការវិនិច្ឆ័យឱ្យបានត្រឹមត្រូវ។

គតិបណ្ឌិតប្រតិបត្តិ

អ. practical

wisdom

បារ. sagesse

pratique

បច្ចេកសព្ទរបស់អារីស្តូត (Aristote/Aristotle) សម្រាប់ការពិចារណាដែលនាំទៅដល់សកម្មភាព ប្រតិបត្តិ ពោលគឺសំដៅទៅដល់គុណធម៌ដែល កើតចេញពីការពិចារណាអំពីការអនុវត្តត្រឹមត្រូវនូវ ការយល់ដឹងទូទៅនិងការយល់ដឹងខាងទ្រឹស្តី សីលធម៌ចំពោះករណីជាក់ស្តែងដោយឡែកៗ។

អារីស្តូតនិយាយថា គតិបណ្ឌិតប្រតិបត្តិ គឺជា សភាពពិតនិងសមហេតុផលនៃសមត្ថភាពក្នុងការ ធ្វើអំពើណាមួយដោយគិតដល់ផលល្អនិងអាក្រក់ ចំពោះមនុស្ស។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាក្រិកបុរាណ

សីលវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាស្តីអំពីអំពើ [គតិបណ្ឌិត
ប្រតិបត្តិ = ការពិចារណា = ការយល់ដឹង = បញ្ញា =
ហេតុផលប្រតិបត្តិ = ការប្រុងប្រយ័ត្ន]) ។

គុណធម៌ធម្មជាតិ

អ. natural virtue

បារ. vertu naturelle

ចំពោះ ដាវីដ ហ្វឹម (David Hume) គុណធម៌
គឺជាគុណភាពខាងសីលធម៌នៅក្នុងខ្លួនរបស់យើង
ឬក្នុងខ្លួនរបស់អ្នកដទៃ ដែលត្រូវបានយល់ព្រម ដោយ
ទស្សនៈខាងសីលធម៌។ ហ្វឹម បានព្រែកគុណធម៌
ធម្មជាតិចេញពីគុណធម៌សិប្បនិម្មិត។ គុណធម៌
ធម្មជាតិ គឺជាទំនោរនិងលក្ខណៈគុណធម៌ដែល
កើតឡើងពីឧបនិស្ស័យមូលដ្ឋាននៃធម្មជាតិពិតរបស់
មនុស្ស ហើយវាមិនមែនជាអ្វីដែលត្រូវបានគេបណ្តុះ
ដោយចេតនាទេ។ លក្ខណៈទាំងនេះមានដូចជា
សេចក្តីករុណា ចិត្តសប្បុរស ចិត្តប្រណី ចិត្តទូលាយ
សេចក្តីស្រឡាញ់របស់អ្នកណាម្នាក់ចំពោះក្មេងៗ
ការអភ័យទោស។ល។ ផ្ទុយទៅវិញ គុណធម៌
សិប្បនិម្មិត ដូចជាយុត្តិធម៌ ស្វាមីភក្តិ សេចក្តីស្មោះត្រង់
គឺជាលទ្ធផលនៃល្បិចដ៏ប៉ិនប្រសប់ និងការអប់រំ
ដែលគេទទួលបានក្នុងអំឡុងពេលដ៏យូរ។ លក្ខណៈ
ទាំងនេះជាសិប្បនិម្មិត និងត្រូវបានគេប្រឌិត ប៉ុន្តែ
មិនមែនធ្វើឡើងតាមទំនើងចិត្តនោះទេ។ ហ្វឹម

អះអាងថា គុណធម៌ធម្មជាតិផ្តល់មូលដ្ឋានចំពោះ ជីវិតគ្រួសារនិងទំនាក់ទំនងជិតស្និទ្ធរវាងមិត្តភក្តិ។ ចំណែកឯគុណធម៌សិប្បនិម្មិតវិញ គឺជាតម្រូវការ ចាំបាច់ចំពោះជីវិតសង្គមដ៏ទូលំទូលាយរបស់យើង។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជា)

គុណបការៈ/
គុណបការ
អ. merit
បារ. mérite (m.)

ឧត្តមភាពឬតម្លៃដែលសក្តិសមនឹងទទួលបាន ការតបស្នងជារង្វាន់ឬកិត្តិយស។ គុណបការៈចែក ចេញជាពីរគឺ គុណបការៈសីលធម៌ ដូចជា គុណធម៌ កុសលភាព ជាដើម និង គុណបការៈមិនមែន សីលធម៌ ដូចជា ជំនាញ បំណិន ជាដើម។ គុណបការៈ ទាំងអស់គឺជាគុណសម្បត្តិដែលត្រូវគោរពឬគួរ គោរពនិងកោតសរសើរក្នុងសង្គម។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌ និង ទស្សនវិជ្ជានយោបាយ)

គោលដំហរ
អ. attitude
(position)
បារ. attitude
(position)

សភាពនៃការយល់ព្រម ឬ ការមិនយល់ព្រមខាង គំនិត ការពេញចិត្ត ឬ ការមិនពេញចិត្ត ដែលទាក់ទង នឹងវេទនារម្មណ៍និងអារម្មណ៍ ហើយដែលផ្ទុយទៅ នឹងជំនឿ។ ជំនឿទាក់ទងនឹងហេតុការណ៍និងការ គិត។ ចំណែកឯគោលដំហរវិញទាក់ទងនឹងការ វាយតម្លៃនិងការឆ្លើយតបខាងវេទនារម្មណ៍។

មនុស្សដែលមានជំនឿដូចគ្នាអាចមានគោលជំហរខុសគ្នា ឬក៏មនុស្សដែលមានគោលជំហរដូចគ្នាអាចមានជំនឿខុសគ្នាចំពោះកម្មវត្ថុតែមួយ។ ដូច្នេះការខុសគ្នារវាងគោលជំហរនិងជំនឿ ដូចគ្នាទៅនឹងការខុសគ្នារវាងតម្លៃនិងហេតុការណ៍។ សីលវិជ្ជាអត្តនោម័តិអះអាងថា គោលជំហរទាក់ទងដោយផ្ទាល់នឹងហេតុផលជំរុញនិងឥរិយាបថ និងអះអាងថា ការវិនិច្ឆ័យខាងសីលវិជ្ជានិងខាងតម្លៃគឺជាបញ្ហានៃគោលជំហរជាជាងបញ្ហានៃការគិត។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាស្តីពីអំពើ)

គំនិត
 អ. idea
 បារ. idée (f.)

- ១- សំណើឬផែនការសម្រាប់ធ្វើអ្វីមួយ,
- ២- ខ្ញុំមានគំនិតបន្តការសិក្សានៅបរទេស។
- ២- ការយល់ឃើញ ការគិត ឬរូបភាពនៅក្នុងសតិ (mind) របស់មនុស្ស, ១. តើអ្នកមានគំនិតថាគាត់មានរូបរាងដូចម្តេច ?
- ៣- ជំនឿ ឬ ទស្សនៈ, ១. យើងមានគំនិតខុសគ្នាស្រឡះអំពីការដាក់ពិន័យចំពោះកុមារ។
- ៤- បំណងឬហេតុផលក្នុងការធ្វើអ្វីមួយ, ១. គំនិតរួមនៃការផ្សាយពាណិជ្ជកម្ម គឺបានធ្វើឱ្យមនុស្សទិញផលិតផលឬសេវា។

ឃាតកម្ម

អ. killing

បារ. meurtre

(m.)

អំពើនៃការបញ្ចប់ជីវិត។ ឃាតកម្មលើការវៈ
មនុស្ស ជានិច្ចកាលត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាអំពើ
អាក្រក់បំផុតខាងសីលធម៌ ហើយសិទ្ធិរស់រានមាន
ជីវិតត្រូវបានគេចាត់ទុកជាសិទ្ធិមនុស្សសំខាន់បំផុត។
ការហាមមិនឱ្យសម្លាប់មនុស្សដែលគ្មានទោស គឺជា
គោលការណ៍ទូទៅខាងសីលធម៌និងចាស់ជាងគេ
បំផុត។ នៅក្នុងសង្គមបុរាណ គោលការណ៍ទូទៅនេះ
អនុវត្តតែក្នុងសហគមន៍ផ្ទាល់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ។ ក្នុង
ក្របខណ្ឌសាសនា មានសាសនាព្រះពុទ្ធ និង
សាសនាគ្រិស្តជាដើម គោលការណ៍ទូទៅនេះ
បានពង្រីកទៅដល់ការហាមមិនឱ្យសម្លាប់មនុស្ស
សត្វគ្រប់ប្រភេទ។ ទ្រឹស្តីសីលធម៌សម័យទំនើបធ្វើ
យុត្តិកម្មភាពមិនអាចបំពានបាននៃជីវិតមនុស្សក្នុង
ក្របខណ្ឌនៃសេចក្តីថ្លៃថ្នូររបស់មនុស្សដែលជាការ
ប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ។ ជាប្រពៃណី ឃាតកម្ម
ត្រូវបានគេធ្វើយុត្តិកម្មតែនៅក្នុងយុត្តសង្គ្រាម និង
ការកាត់ទោសប្រហារជីវិតប៉ុណ្ណោះ ទោះបីជាមូលដ្ឋាន
ទាំងពីរនេះនៅតែត្រូវបានគេជជែកដេញដោល
នៅឡើយក៏ដោយ។
(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជា)

ច

ចិត្ត

អ. mind

បារ. esprit (m.)

សមត្ថភាពគិត យល់ដឹង ពិចារណា វិនិច្ឆ័យ និង សម្រេចចិត្តរបស់មនុស្ស។ លើសពីនេះទៀត **ចិត្ត** ក៏ជាមជ្ឈមណ្ឌលនៃញាណដែលបង្កើតការគិត អារម្មណ៍ គំនិត ប្រត្យក្សារម្មណ៍ និងជាកន្លែងផ្ទុក ពុទ្ធិនិងការចងចាំ។ លោក រ៉ូណេ ដេកាត (René Descartes) បានប្រើពាក្យ **ចិត្ត**(mind) និង **ព្រលឹង** (soul) អាចជំនួសគ្នាទៅវិញទៅមកបាន។ ចំពោះ គាត់ **ចិត្ត**(mind) ដូចគ្នានឹង **អត្តៈ** (មនុស្ស) ដែលជា សារធាតុអាចគិត ជឿ សង្ស័យ មានចំណង់ យល់ដឹង និងធ្វើអំពើ។ ចំពោះទស្សនវិទូដទៃទៀត ដូចជា ដាវីដ ហ្វឹម (David Hume) យល់ថា **ចិត្ត** (mind) គឺជា បណ្តុំនៃសភាពខាងចិត្តសាស្ត្រ ហើយក្នុងន័យនេះ វាស្រដៀងគ្នាទៅនឹង **ញាណ** (consciousness) ប៉ុន្តែ វាផ្ទុយទៅនឹងសភាពខាងរូបកាយ។ ការយល់ ដឹងខុសៗគ្នាអំពី **ចិត្ត** នាំទៅដល់ការយល់ដឹងខុសគ្នា អំពីបញ្ហា **ចិត្ត-កាយ** (mind-body problem) ។

(បញ្ញតិ្តនេះ គេប្រើក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

ចៃដន្យ

អ. accident

បារ. accident (m.)

លក្ខណៈមួយដែលអាចឬមិនអាចជាកម្មសិទ្ធិរបស់ អ្វីមួយដោយវាមិនជះឥទ្ធិពលលើសារជាតិរបស់វា ត្រូវបានគេប្រើនៅ ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រវិជ្ជាទាំងមូលដោយមានអត្ថន័យ ប្លែកៗគ្នាមួយចំនួន។ នៅក្នុងអស្តិ្យបរិដ្ឋារបស់ អារីស្តូត (Aristotle) «ចៃដន្យ» ជាលក្ខណៈនៃអ្វីមួយ ដែលមិនមែនជាសារជាតិរបស់វា (អ្វីមួយអាច បាត់បង់ ឬ ត្រូវបានបន្ថែមដោយមិនធ្វើឱ្យសារធាតុ ឬវត្ថុប្រែប្រួល) ។

លោក រីណេ ដេកាត (René Descartes) យល់ថា ការគិតគឺជាចំណុចសំខាន់នៃព្រលឹង ឯកម្មវត្ថុនៃ ការគិត គឺជា «ចៃដន្យ»។

១. អាទិទេពគ្មានចៃដន្យទេ ព្រោះថា សច្ចភាព ទាំងអស់របស់អាទិទេពសុទ្ធតែកើតឡើងដោយ ខ្លួនឯង។

ចៃដន្យនិយម

អ. accidentalism

បារ. accidentalisme (m.)

ទ្រឹស្តីដែលយល់ថា លំហូរព្រឹត្តិការណ៍មានលក្ខណៈ មិនអាចទាយទុកមុនបាន។ ពួកអេពីគួនិយម (Epicureanism) អះអាងថា ព្រឹត្តិការណ៍ខាងគំនិត មិនអាចព្យាករបានជាក់លាក់ទេ។

គេប្រើទ្រឹស្តីនេះដើម្បីប្រឆាំងនឹងទ្រឹស្តីទំនាក់ទំនង

ហេតុផល។ នៅក្នុងវិស័យអស្តិ្យបរិវិជ្ជា ចែជន្យ-
និយមប្រឆាំងនឹងលទ្ធិដែលថា អ្វីៗទាំងអស់កើត
ឡើងពីហេតុផលកំណត់មួយ, ឧ. ទស្សនវិទូ គឺជឿ
អាប៊ីឡាដ (Peter Abelard) បានរិះគន់ «ចែជន្យ-
និយម» នៃគ្រូរបស់គាត់ វីលៀម អូហ្វ ឆេមប៉ូ
(William of Champeaux) ដែលបាននិយាយថា
លក្ខណសម្បត្តិនៃភាពចែជន្យពឹងផ្អែកទៅលើភាព
ខុសគ្នារបស់បុគ្គលដែលមានពីកំណើត ព្រោះហេតុ
ដូច្នោះ លក្ខណៈនៃភាពចែជន្យនេះមិនអាចពន្យល់
ពីភាពខុសគ្នារបស់បុគ្គលបានទេ។

ន

ឆន្ទៈ

អ. will

បារ. volonté (f.)

អំណាចនៃចិត្តក្នុងការជ្រើសរើសចំណង់ខ្លាំងបំផុត
 ក្នុងចំណោមចំណង់ជាច្រើនដែលមានក្នុងខណៈ
 ពេលមួយនៃការសម្រេចចិត្ត ដែលស្តែងឡើង
 តាមរយៈសកម្មភាពជាក់លាក់ណាមួយ។ **ឆន្ទៈ**មិន
 សំដៅលើចំណង់ជាក់លាក់ណាមួយទេ ប៉ុន្តែសំដៅ
 លើសមត្ថភាពក្នុងការប្រព្រឹត្តប្រកបដោយការ-
 សម្រេចចិត្តចំពោះចំណង់របស់បុគ្គលណាម្នាក់។
 នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជា **ឆន្ទៈ**សំខាន់ណាស់ក្នុងនាម
 ជាផ្នែកច្បាស់លាស់មួយនៃចិត្ត រួមជាមួយនឹង
 វិចារណញ្ញាណនិងការយល់ដឹង។ **ឆន្ទៈ**ត្រូវបាន
 ចាត់ទុកថាសំខាន់នៅក្នុងសីលវិជ្ជា ដោយសារតែ
 តួនាទីស្នូលនៅក្នុងការជួយមនុស្សម្នាក់ៗឱ្យប្រព្រឹត្ត
 ប្រកបដោយបំណង។

ខ

ដែនសិននិយម

អ. jansenism

បារ. jansénisme

(m.)

ចលនាទស្សនវិជ្ជានិងសាសនាដែលគេបានដាក់
 ឈ្មោះដូច្នោះ បន្ទាប់ពីសាសនវិទូហូឡង់ ឈ្មោះ
 ដែនសិន (Cornelius Otto Jansen, 1585-1638)
 បានស្លាប់ទៅ។ ដែនសិននិយមរីកចម្រើនក្នុង
 សតវត្សរ៍ទី១៧និង១៨ នៅអឺរ៉ុបខាងលិច ជាពិសេស
 ក្នុងប្រទេសបារាំង។ លក្ខណៈពិសេសរបស់ចលនា
 នេះរួមមាន បុព្វវាសនានិយមដាច់ខាត និង ការ
 ប្រតិបត្តិតឹងរឹងខាងសីលធម៌។ កំណត់និយមបែប
 ដែនសិន ជឿថា យើងមិនអាចបំពេញបទបញ្ជា
 របស់អាទិទេពបានដោយគ្មានជំនួយពីអាទិទេព
 ឡើយ ប៉ុន្តែយើងមិនអាចបដិសេធជំនួយនេះបាន
 ឡើយ ប្រសិនបើអាទិទេពផ្តល់ឱ្យយើង។ លទ្ធិ
 ដែនសិនត្រូវបានរិះគន់យ៉ាងខ្លាំងថាជា អញ្ញទិដ្ឋិ
 ដោយសម្តេចប៉ាបទី១០ (Pope Innocent X) ហើយ
 សហគមន៍ដែនសិនត្រូវបានរំលាយ ក្នុងឆ្នាំ១៧០៩។
 ចលនាដែនសិននិយមនេះបានជះឥទ្ធិពលលើការគិត
 របស់ប្លែស ប៉ាស្កាល់ (Blaise Pascal) ជនជាតិបារាំង
 បន្តរហូតដល់សតវត្សរ៍ទី១៩។
 (ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា)

ញ

ញាណ

អ. consciousness

បារ. conscience

(f.)

សភាពនៃការដឹងខ្លួន ការស្គាល់ ការយល់ ការចេះ និងការដឹងពីអ្វីមួយដែលកំពុងកើតឡើងនៅជុំវិញខ្លួនយើង។ ម្យ៉ាងទៀត ញាណ គឺជាសភាពចិត្តដូចជា ការឈឺចាប់ វេទនារម្មណ៍ គំនិត និង ការយល់ដឹងខាងផ្លូវចិត្តផ្សេងៗទៀត។

ន

ដាច់ខាតនិយម/
អហង្ការនិយម

អ. absolutism

បារ. absolutisme

(m.)

ទ្រឹស្តីទស្សនវិជ្ជាដែលយល់ថា សច្ចភាពនៃតម្លៃ
ខាងសីលធម៌ឬតម្លៃខាងសោភ័ណ គឺដាច់ខាតនិង
សកល ហើយមិនទាក់ទងនឹងភាពខុសគ្នារបស់
បុគ្គលនិងរបស់សង្គមទេ។ វាជាទ្រឹស្តីមួយដែល
និយាយថា តថភាពគឺមានតែមួយនិងមិនអាចផ្លាស់
ប្តូរ ឯការផ្លាស់ប្តូរនិងភាពប្លែកៗគ្នាគឺគ្រាន់តែជា
ដំណើរកាន់នៃគំនិតប៉ុណ្ណោះ។

ខ. យោងតាមដាច់ខាតនិយម គោលការណ៍សីល-
ធម៌មានតែមួយគត់និងមានលក្ខណៈសកល។

ត

តថនិយម

អ. realism

បារ. réalisme (m.)

លទ្ធិមួយដែលចាត់ទុកថា មានពិភពសច្ចមួយ ដែលមានអត្ថិភាពមិនចំណុះមនុស្ស ប៉ុន្តែគេអាច យល់ដឹងបានតាមរយៈបញ្ញានិងប្រត្យក្សារម្មណ៍។

ពួកមនោនិយមអះអាងថា អ្វីមួយដែលជា បទពិសោធរបស់មនុស្ស គឺជាស្មារតីឬគំនិត រីឯពួក តថនិយមវិញអះអាងថា តថភាពមានទាំងរូបធាតុ (material) និងអរូបធាតុ (immaterial)។ វត្ថុរូបី កម្លាំង និងទំនាក់ទំនង គឺ «ស្ថិតនៅខាងក្រៅ» រង់ចាំ រកគំឃើញឬការយល់ដឹងពីមនុស្ស វាមិនមែន អនុលោមតាមឆន្ទៈ សេចក្តីសង្ឃឹម ជំនឿ ឬ បំណង របស់មនុស្សជាតិឡើយ។

១. រសជាតិប្រែរបស់អំបិល គឺជាតថភាពមួយដែល មានស្រាប់នៅក្នុងធម្មជាតិរបស់អំបិល។ បើយោង តាមពួកតថនិយម រសជាតិប្រែនេះមានលក្ខណៈ សត្យានុម័តិ ឯករាជ្យពីការកំណត់របស់មនុស្ស។ មនុស្សគ្រាន់តែអាចដឹងពីវាតាមរយៈជំនុំវិញ្ញាណថា វាមានរសជាតិប្រែ និងទទួលស្គាល់ការណ៍ពិត (សច្ចភាព) នៃតថភាពនោះតែប៉ុណ្ណោះ។

**តថភាពនិយម
កញ្ជោត**

អ. naive realism
បារ. réalisme naïf

ទស្សនៈសុភវិនិច្ឆ័យស្តីអំពីពិភពលោកដែលប្រកាន់
យកដោយប្រជាជនសាមញ្ញភាគច្រើនបំផុត។ យោង
តាមទស្សនៈនេះ ពិភពខាងក្រៅផ្សំពីវត្ថុផ្សេងៗ
ដូចជា ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់ ព្រៃឈើ ថ្ម ដី ជាដើម
និងគុណភាពរបស់វត្ថុទាំងនោះ។ ពិភពលោកមាន
អត្ថិភាពនិងរីកចម្រើនដោយឯករាជ្យពីឥន្ទ្រិយារម្មណ៍
និងគំនិតរបស់យើង។ ឥន្ទ្រិយារម្មណ៍របស់យើង
ប្រៀបដូចជាកញ្ចក់ដែលឆ្លុះបញ្ចាំងអំពីតថភាពរបស់
ពិភពលោក។ ទស្សនៈនេះក៏ជឿដោយឥតសង្ស័យ
ដែរថា យើងមានលទ្ធភាពដឹងពីពិភពលោក។
ទោះជាយ៉ាងនោះក៏ដោយ ផ្អែកលើការពិចារណា
ទស្សនវិទូជាច្រើនបានរកឃើញថា ធម្មជាតិនៃ
ពិភពលោក និងចំណេះដឹងរបស់យើងអំពីពិភពលោក
មានលក្ខណៈស្មុគស្មាញនិងអាចកំបាំងជាងការពន្យល់
របស់តថភាពនិយមកញ្ជោត។ គុណភាពជាច្រើន
ដែលគេហៅថា បន្ទាប់បន្សំ ដូចជា ពណ៌ សេដាតិ
និង ក្លិន គឺមិនអាចផ្តាច់ចេញពីវិញ្ញាណរបស់យើង
ដូចជាលក្ខណៈស្នូល(ចាំបាច់) របស់វត្ថុដែលឯករាជ្យ
ពីយើងនោះទេ។ ប្រត្យក្សរម្មណ៍របស់យើង ពេលខ្លះ
បំភាន់យើង។ ដោយឆ្អើមចេញពីទស្សនៈនេះ
យើងអាចដកស្រង់សំណួរទស្សនវិជ្ជាសំខាន់ៗ

ជាច្រើន ដូចជា "តើអ្វីជាការណ៍ពិត?" "តើអ្វីជា ភាពស្តែងចេញ?" "តើមាយាការអាចកើតឡើង របៀបណា?" "តើបទពិសោធរបស់យើងគឺជា ប្រភពពុទ្ធិដែលអាចទុកចិត្តបានដែរឬទេ?" កិច្ចការ មួយក្នុងចំណោមកិច្ចការសំខាន់របស់ទស្សនវិជ្ជា គឺគាស់កាយការលំបាកនានាដែលកប់នៅក្នុង ការសន្មតទូទៅអំពីការយល់ឃើញ ដូចជា តថភាពនិយមកញ្ជោតជាដើម ដើម្បីយល់ដឹងពី ពិភពលោកឱ្យកាន់តែច្បាស់។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងពុទ្ធិវិទ្យា)

តម្រេកនិយម សីលវិជ្ជា

អ. ethical hedonism
 បារ. hédonisme
 éthique

ទ្រឹស្តីសីលវិជ្ជាដែលអះអាងថា សេចក្តីរីករាយ ឬសុភមង្គល គឺជាកុសលធម្មជាតិខ្ពស់បំផុត និង ជាគោលបំណងនៅក្នុងជីវិត និងថា មនុស្សគួរតែ ស្វែងរកសេចក្តីរីករាយឱ្យបានច្រើនបំផុត និងកាត់ បន្ថយការឈឺចាប់ឱ្យនៅតិចបំផុត។ ទ្រឹស្តីនេះ ការពារដោយទស្សនវិទូក្រិកឈ្មោះ អារីស្តីពុស (Aristippus) និង អេពីកូ (Epicurus) ទស្សន- វិទូពិសោធន៍និយមជនជាតិអង់គ្លេស តូម៉ាស ហូប (Thomas Hobbes) ទស្សនវិទូផលប្រយោជន៍ និយម ចន ឡុក (John Lock) ដារីដ ហ្វិម

(David Hume) និងទស្សនវិទូផលប្រយោជន៍-
 និយមផ្សេងៗទៀត។ ទោះបីយ៉ាងណាក៏ដោយ
 ក៏ទស្សនវិទូតម្រេកនិយម បានបង្ហាញឱ្យឃើញពី
 ភាពខុសគ្នាជាច្រើនទាក់ទងនឹងសេចក្តីរីករាយនេះ
 ហើយការយល់ដឹងពីភាពខុសគ្នានេះនាំឱ្យមាន
 ប្រភេទខុសៗគ្នានៃតម្រេកនិយម។ ជាទូទៅ មាន
 ការលើកឡើងថា សេចក្តីរីករាយគឺជាពាក្យអវិជ្ជមាន
 ដោយសារគេគិតថា សេចក្តីរីករាយនេះសំដៅតែ
 ទៅលើតម្រូវការខាងរាងកាយឬខាងវិញ្ញាណ។ ប៉ុន្តែ
 ទស្សនវិទូខាងតម្រេកនិយមអះអាងថា សេចក្តី
 រីករាយនេះមិនសំដៅតែទៅលើសេចក្តីរីករាយខាង
 ឥន្ទ្រីយ៍នោះទេ។ លើសពីនេះទៀត សេចក្តីរីករាយ
 ក៏សំដៅទៅលើចំណង់ចំណូលចិត្ត សុភមង្គល និង
 ឧត្តមគតិផងដែរ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងសីលវិជ្ជា)

តម្លៃសច្ចភាព

អ. truth-value

បារ. valeur de vérité

ភាពពិតឬភាពមិនពិតដែលមាននៅក្នុងសេចក្តីថ្លែង
 នីមួយៗ។ តក្កវិជ្ជាបុរាណអះអាងថា រាល់សេចក្តី
 ថ្លែងត្រូវតែពិតឬមិនពិត ហើយភាពពិតឬភាព
 មិនពិតរបស់វាគឺជាតម្លៃសច្ចភាពរបស់វា។ ប្រសិនបើ
 សេចក្តីថ្លែងនោះពិត តម្លៃសច្ចភាពរបស់វាគឺភាពពិត

ប្រសិនបើសេចក្តីថ្លែងនោះមិនពិត តម្លៃសច្ចភាព
 របស់វាក៏ភាពមិនពិត។ «ជ្យងថ្មនោះមានពណ៌ស»
 មិនពិត ដូច្នោះយើងនិយាយថា តម្លៃសច្ចភាពនៃ
 ប្រយោគនោះ គឺភាពមិនពិត។ «ទឹកកកសំឡី
 មានពណ៌ស» ពិត ដូច្នោះ យើងនិយាយថា តម្លៃ
 សច្ចភាពនៃប្រយោគនោះ គឺភាពពិត។ ប្រសិនបើ
 សេចក្តីថ្លែងពីរដូចគ្នា វាមានតម្លៃសច្ចភាពដូចគ្នា។
 គោលការណ៍ស្តីពីទឹកលក្ខណៈ នៅក្នុងតក្កវិជ្ជា
 បុរាណទទួលស្គាល់តម្លៃសច្ចភាពតែពីរ ចំណែកឯ
 ទម្រង់មួយចំនួននៃតក្កវិជ្ជាទំនើប បដិសេធការ
 សន្មតនេះ ហើយអះអាងថា តក្កវិជ្ជាមានតម្លៃ
 បីឬច្រើន។ លោក ស្រូសាន់ (Strawson) អះអាង
 ថា អាចមានសេចក្តីថ្លែងដែលគ្មានតម្លៃសច្ចភាព
 ពោលគឺ សេចក្តីថ្លែងដែលមិនពិត ហើយក៏មិនខុស
 ដែរ និងដែលមានចន្លោះតម្លៃសច្ចភាព។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

តម្លៃសោភ័ណ

អ. aesthetic value
 បារ. valeur
 esthétique

លក្ខណៈនានាដែលធ្វើឱ្យស្នាដៃសិល្បៈមួយល្អ
 ឬ ជោគជ័យ ដូចជា តុល្យភាព ភាពទាក់ទាញ
 ប្រណីតភាព ភាពរស់រវើក ភាពស៊ីចង្វាក់ ភាពពេញ
 លេញ ឬ ឯកភាព ពោលគឺជាអ្វីដែលជួយឱ្យស្នាដៃ

សិល្បៈមួយមាន «សោភណភាព» ហើយដែលខុស ពីអ្វីដែលផ្តល់ប្រយោជន៍សច្ចភាព និង សីលកុសល របស់ស្នាដៃនោះ។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើនៅក្នុងសោភណវិជ្ជា) ។

តាវនិយម

អ. taoism

បារ. taoïsme (m.)

ទស្សនវិជ្ជាចិនបុរាណដែលមានអត្ថន័យពីរយ៉ាង ៖
- **ទីមួយ** គឺជាទស្សនវិជ្ជាស្តីអំពីភាពសាមញ្ញ និង ភាពមិនជ្រៀតជ្រែក ពោលគឺសំដៅយកទស្សនវិជ្ជាចិន ដែលគាំទ្រជីវិតសាមញ្ញនិងគោលការណ៍នៃការ មិនជ្រៀតជ្រែកដំណើរវិវត្តន៍បែបធម្មជាតិរបស់ អ្វីមួយ។ តាវនិយមត្រូវបានគេរកឃើញក្នុងសតវត្សរ៍ ទី៦មុនគ្រិស្តសករាជ ដោយ ឡៅស៊ី (Laotzu) ដែលជាទស្សនវិទូនិងអ្នកអធិធម្មជាតិ។

- **ទីពីរ** គឺជាសាសនាពេញនិយមរបស់ចិនដែល ស្វែងរកសុខដុមនិងអាយុវែង តាមរយៈទស្សនវិជ្ជា របស់តាវនិយមដែលផ្សំពីអាទិទេពធម្មជាតិនិងការ ប្រតិបត្តិខាងវេទមន្ត។

តូតឹម

អ. totem

បារ. totem (m.)

វត្ថុ សត្វ រុក្ខជាតិ ឬ បាតុភូតធម្មជាតិដទៃទៀតដែល គេគោរពយ៉ាងខ្លាំងខ្លាំងថាជាសញ្ញារបស់ក្រុមមនុស្សឬ សង្គមណាមួយ ហើយជាញឹកញាប់ត្រូវបានគេប្រើ

នៅក្នុងពិធីសាសនាផ្សេងៗរបស់ពួកគេ។

១. ជនជាតិគ្រឹងចាត់ទុក ទឹក ដី ដុំថ្ម...ថាជា **តូតឹម** របស់ខ្លួន។

តូតឹមនិយម

អ. totemism

បារ. totemisme

(m.)

ជំនឿសាសនាដែលផ្អែកលើប្រព័ន្ធសុគស្ថាព្យមួយ ដូចជា ការជឿលើគំនិត សញ្ញា និង ការប្រតិបត្តិ ដោយផ្អែកលើទំនាក់ទំនងដែលបានសន្មតរវាង បុគ្គល ក្រុម សង្គម និង វត្ថុធម្មជាតិដែលគេស្គាល់ ថាជា**តូតឹម**។

ត្រីមូរិ / ត្រីមូរតិ

អ. trimurti

បារ. trimurti (m.)

បញ្ញត្តិមួយដែលគេប្រើនៅក្នុងសាសនាហិណ្ឌូ សំដៅទៅលើអាទិទេពបីអង្គគឺ ព្រះព្រហ្ម (អ្នកបង្កើត លោក) ព្រះវិស្ណុ/ព្រះនារាយណ៍ (អ្នកការពារនិង ថែរក្សាលោក) និង ព្រះសិវៈ/ព្រះឥសូរ (អ្នកបំផ្លាញ ឬបង្កើតលោកឡើងវិញ) ហើយត្រូវបានគេធ្វើ បដិរូបកម្មជាប្រជុំអាទិទេព។ នៅពេលដែល អាទិទេពទាំងបីរបស់ត្រីមូរិ / ត្រីមូរតិ ប្រែក្លាយទៅ ជាអវតារតែមួយ គេហៅថា **ទត្តាត្រេយ**។

ត្រីអង្គ

អ. trinity

បារ. trinité (f.)

បញ្ញត្តិមួយស្តីពីអាទិទេពនៅក្នុងលទ្ធិគ្រិស្តសាសនា ដែលជឿថា អាទិទេពមានអត្ថិភាពជាអង្គបីគឺ ព្រះ វរបិតា ព្រះរាជបុត្រា(ព្រះយេស៊ូគ្រិស្ត) និង ព្រះ វិញ្ញាណបរិសុទ្ធ។

ត្រីអង្គនិយម

អ. trinitarianism
បារ. trinitarianisme
(m.)

លទ្ធិមួយនៅក្នុងគ្រិស្តសាសនាដែលជឿថា អាទិ-
ទេពមានអត្ថិភាពជាអង្គបី ប៉ុន្តែជាភាវៈតែមួយ។
អង្គទាំងបីនោះត្រូវបានគេយល់ថា មានអត្ថិភាព
ជា ព្រះវរបិតា ព្រះរាជបុត្រា(ព្រះយេស៊ូគ្រិស្ត)
និង ព្រះវិញ្ញាណបរិសុទ្ធ ហើយអង្គនីមួយៗមាន
ធម្មជាតិឬសារជាតិដូចគ្នា។



ទម្រង់ការសក្តិសិទ្ធិ

អ. effective

procedure

បារ. procédure

efficace

ទម្រង់ការមួយដែលផ្តល់ផលនៅក្នុងដំណោះស្រាយ
បញ្ហាមួយទៅតាមដំហានជាក់លាក់មួយចំនួន។

ទស្សនវិជ្ជា

អ. philosophy

បារ. philosophie

(f.)

ពាក្យនេះមានអត្ថន័យច្រើន យោងតាមសម័យកាល
និងតាមទស្សនវិទ្ធិម្នាក់ៗ។ អត្ថន័យមូលដ្ឋាននៃពាក្យ
ទស្សនវិជ្ជាគឺការស្រឡាញ់គតិបណ្ឌិត ពុទ្ធិ ឬ គតិវិញ្ញ។
ក្រៅពីនេះ ទស្សនវិជ្ជា មានន័យផ្សេងទៀតដូចជា៖

១- **ការពិចារណាអំពីបញ្ញត្តិមូលដ្ឋាន** ជាមែកធាង
នៃពុទ្ធិឬការសិក្សាស្រាវជ្រាវវិទ្យាសាស្ត្រដែលផ្តោត
ជាសំខាន់ចំពោះការពិនិត្យ ការពិចារណាជាប្រព័ន្ធ
អំពីបញ្ញត្តិសំខាន់ៗ ដូចជា សច្ចភាព តថភាព ទំនាក់-
ទំនងហេតុនិងផល និង សេរីភាព ជាដើម។

២- **និកាយគំនិត** ជាប្រព័ន្ធនៃគំនិត ឬ លទ្ធិមួយ
ជាក់លាក់ ដូចជា អត្ថិភាពនិយម រូបធាតុនិយម
មនោនិយម ជាដើម។

៣- **គោលការណ៍មូលដ្ឋានឬគោលការណ៍ណែនាំនានា**
ជាបណ្តុំនៃគោលការណ៍ឬបញ្ញត្តិសំខាន់ៗដែលកប់

នៅក្នុងវិស័យជាក់លាក់ណាមួយនៃពុទ្ធិ ដូចជា ទ្រឹស្តី កិច្ចសន្យាសង្គមរបស់ ហ្សង់ ហ្សាក់ រូសូ (Jean Jacques Rousseau) និង គោលការណ៍បែងចែក អំណាចរបស់ ម៉ុងតេស្គីយើ (Montesquieu) ជាដើម។

៤- បណ្តុំជំនឿបំណងប្រាថ្នា ជាសិក្ខាបទមួយឬ ច្រើនដែលបង្កប់នៅក្នុងឥរិយាបថឬការប្រតិបត្តិរបស់ អ្នកណាម្នាក់។

៥- ការប្រើវិចារណញ្ញាណក្នុងការស្វែងយល់អ្វីមួយ ដូចជា ធម្មជាតិនៃតថភាពនិងអត្ថិភាព ការប្រើប្រាស់ និងការកំណត់ពុទ្ធិ និង គោលការណ៍នានាដែល គ្រប់គ្រងនិងជះឥទ្ធិពលលើការវិនិច្ឆ័យខាងសីលធម៌ ជាដើម។

២. ការស្វែងយល់បាតុភូតរន្ទះ ការស្វែងយល់ពី របត់ព្រះពុទ្ធសាសនានៅក្នុងសង្គមតាមបែបទស្សន- វិជ្ជា។

ទស្សនវិជ្ជាធម្មជាតិ

អ. natural

philosophy

បារ. philosophie

naturelle

ការសិក្សាបែបវិទ្យាសាស្ត្រអំពីធម្មជាតិ ដែលក្នុងនោះ រួមមាន បាតុភូតធម្មជាតិ និង វត្ថុធម្មជាតិ។

ទស្សនវិជ្ជាធម្មជាតិនេះមានឥទ្ធិពលខ្លាំងមុនពេល មានការអភិវឌ្ឍវិទ្យាសាស្ត្រទំនើប។ វាត្រូវបានគេ ចាត់ទុកថាជាបុព្វវត្ថុនៃវិទ្យាសាស្ត្រធម្មជាតិ ដូចជា រូបវិទ្យា ជាដើម។

១១- អភិប្រាយបែបវិទ្យាសាស្ត្រ ឆ្នាំ១៦៨៧ របស់ អ៊ីសាក់ ញូតុន (Isaac Newton) ត្រូវបានគេស្គាល់ ថាជា « គោលការណ៍គណិតវិទ្យានៃទស្សនវិជ្ជា ធម្មជាតិ »,

១២- អភិប្រាយ ឆ្នាំ១៨៦៧ របស់ Lord Kelvin និង Peter Guthrie Tait ដែលបានជួយកំណត់ និយមន័យជាច្រើនអំពីរូបវិទ្យាទំនើប ត្រូវបានគេហៅ ថា « អភិប្រាយអំពីទស្សនវិជ្ជាធម្មជាតិ » ។

ទស្សនវិជ្ជា

នយោបាយ

អ. political

philosophy

បា. philosophie

politique

ការសិក្សានិងការវិភាគអំពីប្រធានបទ ដូចជា ទម្រង់ នៃរដ្ឋាភិបាល សេរីភាព យុត្តិធម៌ កម្មសិទ្ធិ សិទ្ធិ ច្បាប់ លទ្ធិ មនោគមវិជ្ជា ការពង្រឹងការអនុវត្តច្បាប់ ដោយអាជ្ញាធរជាដើម ដោយចោទជាសំណួរថា សេរីភាព យុត្តិធម៌ កម្មសិទ្ធិ សិទ្ធិ ច្បាប់ លទ្ធិ មនោគមវិជ្ជា ការពង្រឹងការអនុវត្តច្បាប់ដោយអាជ្ញាធរ... ជាអ្វី ?

ទស្សនវិជ្ជា

បស្ចិមប្រទេស

អ. western

philosophy

បា. philosophie

occidentale

ស្នាដៃនិងគំនិតនៃពួកបស្ចិមប្រទេស (បណ្តាប្រទេស អឺរ៉ុបនិងអាមេរិក) ត្រូវបានគេបង្កើតឡើងដោយ ការគិតបែបទស្សនវិជ្ជាស្តីពីអរិយធម៌បស្ចិមប្រទេស ជាពិសេសអរិយធម៌ដែលចាប់ផ្តើមដោយទស្សនវិជ្ជា ក្រិកបុរាណ។ ទស្សនវិជ្ជាបស្ចិមប្រទេសខុសគ្នាពី ទស្សនវិជ្ជាបូព៌ាប្រទេស និង ទស្សនវិជ្ជាអន្តោគ្រាម។

ទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត

អ. philosophy
of mind
បារ. philosophie
de l'esprit

ទស្សនវិជ្ជាដែលសិក្សាអំពីធម្មជាតិនៃចិត្ត ព្រឹត្តិ-
ការណ៍គំនិត (បាតុភូតគំនិត) មុខងារគំនិត លក្ខណ-
សម្បត្តិគំនិត មនសិការ និង សម្ព័ន្ធភាពនៃធាតុទាំង
នេះជាមួយនឹងរាងកាយ ជាពិសេសខួរក្បាល។

**ទស្សនវិជ្ជា
អំពីច្បាប់**

អ. philosophy
of law
បារ. philosophie
du droit

ទស្សនវិជ្ជាមួយដែលសិក្សាអំពីបញ្ហាមូលដ្ឋាននៃ
ច្បាប់ ប្រព័ន្ធច្បាប់ យុត្តិសាស្ត្រ លក្ខណវិនិច្ឆ័យ
សម្រាប់សុពលភាពនៃច្បាប់ ទំនាក់ទំនងរវាងច្បាប់
និងសីលធម៌ ។ល។
ឧ. ដើម្បីសិក្សាមុខវិជ្ជាច្បាប់ឱ្យកាន់តែមានលក្ខណៈ
គ្រប់ជ្រុងជ្រោយទូលំទូលាយ គេត្រូវសិក្សាទស្សន-
វិជ្ជាអំពីច្បាប់។

**ទស្សនវិជ្ជា
អំពីភាសា**

អ. philosophy
of language
បារ. philosophie
du langage

ទស្សនវិជ្ជាមួយដែលនិយាយពីធម្មជាតិនៃអត្ថន័យ
របស់ភាសា, ការប្រើភាសា, ការសម្គាល់ភាសា និង
ទំនាក់ទំនងរវាងភាសានិងតថភាព។
ឧ. ការធ្វើទស្សនវិជ្ជាអំពីភាសាជាការធ្វើឱ្យការប្រើ
ប្រាស់ភាសាកាន់តែសម្បូរបែប។

**ទស្សនវិជ្ជាអំពី
សាសនា**

អ. philosophy
of religion
បារ. philosophie
de la religion

មែកធាងមួយនៃទស្សនវិជ្ជាដែលសិក្សា ពិនិត្យ និង
វិភាគយ៉ាងល្អិតល្អន់និងប្រុងប្រយ័ត្នអំពីអំណះអំ-
ណាងរបស់សាសនាដែលគេបង្កើតឡើង និង អំពី
អំណះអំណាងរបស់សាសនិកនិងសាសនវិទូល្អីៗ។
វិស័យសំខាន់ៗនៃការសិក្សានៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពី
សាសនា រួមមាន ភស្តុតាងបែបទស្សនវិជ្ជាចំពោះ
អត្ថិភាពរបស់អាទិទេព សាសនវិជ្ជាបែបទស្សនវិជ្ជា
ដែលផ្ដោតទៅលើការរៀបរាប់អំពីធម្មជាតិនិងអត្ថិ-
ភាពរបស់អាទិទេព និង ពុទ្ធវិជ្ជាបែបសាសនាដែល
យកចិត្តទុកដាក់ទៅលើស្ថានភាពនៃជំនឿដែលថា
អាទិទេពមានអត្ថិភាព។

១. យោងតាមទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា ជំនឿ និង
សាសនាផ្សេងៗនៅលើពិភពលោកត្រូវបានបង្កើត
ឡើងដោយមនុស្ស។

**ទស្សនវិជ្ជាអំពី
វិទ្យាសាស្ត្រ**

អ. philosophy of
science
បារ. philosophie
des sciences

មែកធាងមួយនៃទស្សនវិជ្ជាដែលសិក្សាអំពីមូលដ្ឋាន
គ្រឹះ វិធីប្រព័ន្ធ ការអនុវត្តនិងវិបាក គោលបំណងនិង
ភាពគួរឱ្យជឿជាក់បាននៃទ្រឹស្តីវិទ្យាសាស្ត្រ។

ទស្សនវិទូ

អ. philosopher

បារ. philosophe

(m.)

អ្នកបង្កើតទស្សនវិជ្ជាឬអ្នកប្រាជ្ញខាងទស្សនវិជ្ជា។
អត្ថន័យផ្សេងៗនៃពាក្យនេះ មានដូចតទៅ៖

១- **អ្នកប្រាជ្ញ អ្នកជំនាញ ឬ អ្នកសិក្សាខាងទស្សន-
វិជ្ជា** សំដៅទៅលើអ្នកណាម្នាក់ដែលស្វែងរកការ
យល់ដឹង ការពន្យល់អំពីអត្ថិភាពនិងតថភាព ដូចជា
សូក្រាត ខុង ដឺ ជាដើម។

២- **មនុស្សដែលប្រកបដោយការពិចារណា** អ្នកគិត
ដែលពិចារណាយ៉ាងហ្មត់ចត់និងជ្រៅជ្រះអំពីជីវិត
កិច្ចការទូទៅរបស់មនុស្សនិងសង្គម។

៣- **មនុស្សប្រកបដោយហេតុផលនិងភាពអហិង្សា**
អ្នកណាម្នាក់ដែលប្រតិកម្មដោយសន្តិវិធី និងប្រកប
ដោយហេតុផលចំពោះព្រឹត្តិការណ៍នានា ជាពិសេស
ចំពោះហេតុការណ៍អាក្រក់ឬស្ថានភាពលំបាក ដូចជា
ព្រះពុទ្ធ(លោកវិទូ) មហាត្មៈគន្ធី ជាដើម។

៤- **មនុស្សរស់នៅដោយអនុលោមទៅតាមទស្សន-
វិជ្ជាឬគតិបណ្ឌិត។**

៥- **អ្នកណាម្នាក់ដែលសិក្សាឬសរសេរអំពីអត្ថន័យ
នៃជីវិត។**

**ទទ្ទឹករណ៍បុព្វ-
ហេតុទីមួយ**

ទទ្ទឹករណ៍មួយនៃទទ្ទឹករណ៍បុរាណស្តីអំពីអត្ថិភាព
របស់អាទិទេព។ ហេតុការណ៍នីមួយៗនៅក្នុងពិភព

អ. first cause
argument
បាវ. argument
de la cause
première

ធម្មជាតិមានបុព្វហេតុរបស់វា។ ទោះបីយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏គេមិនអាចរកឃើញបុព្វហេតុដំបូងបំផុតដែរ គឺគេគ្រាន់តែអាចត្រឡប់ទៅរកបុព្វហេតុនានាដោយពន្លាតថយក្រោយបន្តបន្ទាប់ប៉ុណ្ណោះ។ ដើម្បីបញ្ឈប់ការត្រឡប់ពន្លាតថយក្រោយនេះ យើងត្រូវតែសន្មតថា អ្វីជាបុព្វហេតុទីមួយ។ បុព្វហេតុទីមួយនេះ ត្រូវបានគេសន្មតថាជាសកម្មភាពនៃការបង្កើតរបស់អាទិទេព។

ទទ្ទឹករណ៍ឯកភាព
អ. henological
argument
បាវ. argument
hénologique

ប្រភេទនៃអំណះអំណាងបែបទេវនិយមសម្រាប់អះអាងអំពីអត្ថិភាពរបស់អាទិទេពដោយប្រើប្រាស់ទម្រង់ដែលដូចគ្នានឹងវិធីទីបួនក្នុងវិធីទាំងប្រាំរបស់អាគីណាស់ (Aquinas)។ តាមរយៈការសង្កេតដែលមានកម្រិតផ្សេងៗនៃកុសលភាព សុក្រឹតភាព សច្ចភាព និង តថភាព នៅក្នុងពិភពលោក អំណះ-អំណាងនេះសន្និដ្ឋានថា ត្រូវតែមានភារៈមួយដែលតាងឱ្យកម្រិតខ្ពស់បំផុតនៃលក្ខណៈវិជ្ជមានទាំងអស់នេះ ក្នុងនាមជាភាពពេញលេញរបស់ពួកវា។ ភារៈនេះជាភារៈល្អបំផុត សុក្រឹតបំផុត សច្ចៈបំផុត និងពិតបំផុត ហើយភារៈនោះគឺអាទិទេព។ ប្រសិនបើលក្ខណៈវិជ្ជមានអាចកើតមាននៅក្នុងកម្រិតផ្សេងៗគ្នា ដោយមិនត្រូវបានសម្រេចនៅក្នុងភារៈមួយនៅ

កម្រិតខ្ពស់បំផុត ឬ ប្រសិនបើពុំមានកម្រិតខ្ពស់ដូច
នោះទេ អំណះអំណាងនេះបរាជ័យ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា)

ទារុណវិបត្តិ
(ហាម៉ាត្យា)

អ. hamartia

បារ. hamartia

សំដៅទៅលើកំហុសឆ្គងឬបរាជ័យដែលនាំឱ្យគួរអង្គ
សំខាន់នៃទារុណកថា ឈានទៅដល់មហន្តរាយ ជា
យថាហេតុ។

បច្ចេកសព្ទនេះ ប្រើដោយអារីស្តូត។

ទេវធម្មជាតិនិយម

អ. pantheism

បារ. panthéisme

(m.)

លទ្ធិឬជំនឿដែលជឿថា ចក្រវាលគឺជាអាទិទេព។
ជំនឿនេះជឿថា អាទិទេពមិនមែនជាការវៈដោយឡែក
ទេ ប៉ុន្តែគេជឿថា អាទិទេពជាតថភាពទាំងមូល ឬ
ជាអំណាចដែលមានគ្រប់ទិដ្ឋភាពនៃតថភាព។ យោង
តាមស្តីណូហ្សា (Spinoza) អាទិទេពនិងធម្មជាតិ
គឺតែមួយ និង មានសារធាតុដូចគ្នា។

ខ. មនុស្សជំនាន់ដើមជឿថា ភពផែនដីគឺជាព្រះ
អាទិទេព (ព្រះធរណី) ។

ទេវនិយម

អ. theism

បារ. théisme

(m.)

លទ្ធិឬជំនឿមួយដែលជឿលើអត្ថិភាពនៃអាទិទេព
មួយឬច្រើន។

ជំនឿនេះចាត់ទុកអាទិទេពថា ជាអ្នកបង្កើតលោក
ជាប្រភពនៃតម្លៃទាំងអស់ ជាការវៈមួយដែលមាន
វត្តមានគ្រប់ដំណើរទាំងអស់ក្នុងលោកនេះ ជាការវៈ

ស្មារតី និង ជាភារៈមនុស្ស ហើយ តាមរយៈនេះ មនុស្សអាចទាក់ទងជាមួយអាទិទេពយ៉ាងជិតស្និទ្ធ។
ខ. ជនជាតិក្រិកបុរាណមានជំនឿលើទេវនិយម។

ទេវាធិបតេយ្យ

អ. theocracy

បារ. théocratie

(f.)

ទម្រង់នៃការគ្រប់គ្រងរដ្ឋដែលច្បាប់និងបទបញ្ញត្តិ ទាំងឡាយកើតចេញពីក្រឹត្យក្រម (ច្បាប់) ដែល កំណត់ដោយសាសនាណាមួយ។ ទម្រង់នៃការគ្រប់ គ្រងរដ្ឋបែបនេះ ដឹកនាំដោយផ្នែកលើច្បាប់អាទិទេព ហើយអាទិទេពត្រូវបានចាត់ទុកជាប្រមុខរដ្ឋ។ គម្ពីរ- ពិសិដ្ឋរបស់សាសនាត្រូវបានចាត់ទុកជាសារ ឬបទ- បញ្ជា ឬក៏ច្បាប់របស់អាទិទេព ហើយត្រូវបានប្រើ ប្រាស់ដើម្បីដឹកនាំសង្គមឬរដ្ឋ។ ជាញឹកញាប់ ទម្រង់ នៃការគ្រប់គ្រងរដ្ឋបែបទេវាធិបតេយ្យត្រូវបានគ្រប់- គ្រងដោយឥស្សរជនសាសនា ឬ ក្រុមបព្វជិតដែល កាន់អំណាចនយោបាយក្នុងនាមអាទិទេព។

ឥស្សរជនទាំងនោះបកស្រាយគម្ពីរពិសិដ្ឋសាសនា ដើម្បីគោលបំណងនយោបាយរបស់ខ្លួន ហើយអះ- អាងថា ពួកគេគោរពនិងអនុវត្តឆន្ទៈរបស់អាទិទេព។

ទុទ្ធិជ្ជិនិយម

អ. pessimism

បារ. pessimisme

(m.)

លទ្ធិមួយដែលចាត់ទុកថាជាសារវន្តជីវិតគឺអាក្រក់ ពោលគឺ នៅក្នុងពិភពលោកមានការឈឺចាប់ច្រើន ជាងការសប្បាយរីករាយ, មានអកុសលច្រើនជាង កុសល។

២. ទស្សនវិជ្ជាជីវិតឥតន័យរបស់ អាល់ប៊ែរ កាមុស
(Albert Camus) គឺជាទស្សនៈទុច្ចិដ្ឋិនិយម។

ទំនាក់ទំនងនិយម
អ. relativism
បារ. relativisme
(m.)

លទ្ធិមួយដែលតែងតែបញ្ជាក់ថា ក្នុងវិស័យមួយ
ចំនួន យ៉ាងហោចណាស់សច្ចភាពខ្លួនវាទាក់ទង
ទៅនឹងទស្សនៈរបស់អ្នកវិនិច្ឆ័យ (ឧទាហរណ៍ :
សោភណភាពនៃអ្វីមួយអាស្រ័យលើក្លែករបស់អ្នក
សង្កេត)។ សេចក្តីថ្លែងបុរាណដំបូងគេគឺជាលទ្ធិ
របស់ពួកសូហ្វីស (Sophist) ដែលប្រូតាហ្គរ៉ា
(Protagoras) អះអាងថា «មនុស្សគឺជាវង្វាស់
នៃអ្វីៗទាំងអស់»។

ទំនាក់ទំនងនិយមអាចជាលទ្ធិសាកលមួយដែល
និយាយអំពីរាល់ពុទ្ធិទាំងអស់ ឬ ជាលទ្ធិដោយឡែក
មួយដែលនិយាយអំពីវិស័យណាមួយ(ឧទាហរណ៍ :
សោភណវិជ្ជា សីលវិជ្ជា ឬ ការវិនិច្ឆ័យអំពីគុណភាព
បន្ទាប់បន្សំ)។ ទិដ្ឋភាពនានាដែលជះឥទ្ធិពលលើ
ការវិនិច្ឆ័យរបស់ប្រធាន(អ្នកវិនិច្ឆ័យ) ចំពោះការ
សន្មតថាអ្វីមួយពិតឬមិនពិតចំពោះពួកគេ អាចរួម
មានមូលដ្ឋានប្រវត្តិសាស្ត្រ វប្បធម៌ សង្គម ភាសា
ឬចិត្តសាស្ត្រ ឬក៏សុខភាពនៃសីវង្គវិញ្ញាណ។

ទំនាក់ទំនងនិយម ជាញឹកញាប់ ត្រូវបានបដិសេធ

ដោយផ្អែកលើមូលដ្ឋានថា ជំនឿឬការវិនិច្ឆ័យត្រូវតែ
ឆ្លើយតបទៅនឹងនិយាមនានា ដោយឯករាជ្យពីទំនោរ
របស់មនុស្សម្នាក់ៗ។

ទំនាស់វណ្ណៈ

អ. class conflict

បា. conflit de
classe

ជាទូទៅ សំដៅទៅរកការតស៊ូវណ្ណៈឬសង្គ្រាមវណ្ណៈ
ពោលគឺជាភាពតានតឹង ឬ បដិបក្ខនិយមដែលកើត
ឡើងនៅក្នុងសង្គម បណ្តាលមកពីការប្រកួតប្រជែង
ផលប្រយោជន៍សេដ្ឋកិច្ចសង្គមនិងសេចក្តីប្រាថ្នា
ផ្សេងៗរបស់មនុស្សនៅក្នុងសង្គម ដែលមានវណ្ណៈ
ខុសៗគ្នា។

ទំនោរ

អ. tendency

បា. tendance
(f.)

ទិដ្ឋភាពនៃការប្រព្រឹត្តរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ ដែល
បង្ហាញតាមវិធីជាក់លាក់ណាមួយ ហើយជាកម្លាំង
ចលករខាងផ្លូវចិត្តច្បាស់លាស់តម្រង់ទៅរកគោល
បំណងជាក់លាក់ណាមួយ។ តាមធម្មជាតិរបស់
មនុស្ស ទំនោរសុទ្ធតែជាកម្លាំងពិតប្រាកដ ហើយ
សុទ្ធតែមានគោលបំណងជាក់លាក់។ តាមវិទ្យា-
សាស្ត្រ គោលបំណងទាំងឡាយពុំមែនកើតឡើង
ដោយឯកឯងនោះទេ ផ្ទុយទៅវិញវាសុទ្ធតែមាន
ប្រភពរបស់វា។

ទ្រឹស្តីតម្លៃពលកម្ម

អ. labour theory
of value

បារ. théorie de
la valeur
du travail

ទស្សនៈដែលយល់ថា តម្លៃនៃទំនិញឆ្លុះបញ្ចាំងពី
បរិមាណពលកម្មដែលពាក់ព័ន្ធក្នុងដំណើរផលិតកម្ម
របស់ទំនិញ។

ទ្រឹស្តីសកម្មភាព

អ. action theory
បារ. théorie de
l'action

វិស័យមួយនៃទស្សនវិជ្ជាដែលយកចិត្តទុកដាក់
លើដំណើរបង្កឱ្យមានប្រភេទចលនាស្មុគស្មាញនៃ
រាងកាយរបស់មនុស្ស។

ទ្រឹស្តីនេះសិក្សាពីរចនាសម្ព័ន្ធនៃសកម្មភាពមនុស្ស
ដំណើរដែលបង្កឱ្យមានសកម្មភាព និង វិធីដែលគេ
ពន្យល់ពីសកម្មភាព។

ទ្វិកនិយម

អ. dualism
បារ. dualisme
(m.)

លទ្ធិទស្សនវិជ្ជាដែលទទួលស្គាល់គោលការណ៍ឬ
គំនិតពីរប្រព័ន្ធពីផ្សេងគ្នា ក្នុងតថភាពតែមួយ។

ឆ

ធ្វើទស្សនវិជ្ជា

អ. philosophize

បាវ. philosopher

បង្កើតទស្សនវិជ្ជា ដែលសំដៅលើ៖

១- ពិភាក្សាអំពីធម្មជាតិនៃតថភាព ផ្តល់យោបល់ ឬព្យាយាមពន្យល់អំពីធម្មជាតិនៃជីវិតនិងតថភាព ឬ ផ្នែកមួយនៃតថភាព ដូចជា សីលវិជ្ជា តក្កវិជ្ជា ពុទ្ធិ ឬ អត្តិភាព។

២- ពិចារណា ពន្យល់ ឬ ដោះស្រាយបញ្ហាអ្វីមួយ ដោយផ្ដើមចេញពីការយល់ឃើញបែបទស្សនវិជ្ជា។

៣- ជជែកស៊ីជម្រៅអំពីអត្ថន័យនៃជីវិត។

ខ. នៅពេលមនុស្សណាម្នាក់កំពុងជជែកស៊ីជម្រៅ អំពីអត្ថន័យនៃជីវិត មានន័យថា មនុស្សនោះកំពុង ធ្វើទស្សនវិជ្ជាហើយ។

ន

នរក

អ. hell

បារ. enfer (m.)

តាមលទ្ធិគ្រិស្តសាសនា នរកជាលោកឬសភាវៈសម្រាប់អ្នកសាងបាបដែលមិនភ្ញាក់រឭកក្រោយពេលពួកគេស្លាប់ទៅ ហើយអ្នកសាងបាបទាំងនោះត្រូវកាត់ផ្តាច់ពីអាទិទេព និងទទួលរងទណ្ឌកម្មផ្សេងៗផងដែរ។

តាមទស្សនៈពុទ្ធសាសនា នរកជាទីអបាយភូមិឬអធោលោកដែលមានរណ្តៅជាលំនៅនៃសត្វមានបាបនៅរងទុក្ខតាមកម្លាំងកម្មដែលខ្លួនបានធ្វើ។

នវប្រាសាទនិយម

អ. neoplatonism

បារ. néoplatonisme
(m.)

ប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជាមួយដែលផ្សំពីប្រាសាទនិយមនិងជំនឿខាងសាសនាដែលមានលក្ខណៈអាថ៌កំបាំង/គូឡូធម្ម (mysticism) នៅក្នុងគំនិតរបស់យូដា (judaic ideas) និង នៅក្នុងគំនិតរបស់គ្រិស្តសាសនិក (christian ideas) ។

ប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជានេះត្រូវបានបង្កើតឡើងដំបូងដោយលោក ផ្លូទីនុស (Plotinus) ជាទស្សនវិទូរ៉ូម៉ាំង ចាប់ពីសតវត្សរ៍ទី៣ ហើយបន្តអភិវឌ្ឍដល់សតវត្សរ៍ទី៥នៃគ្រិស្តសករាជ។

នវសេរីនិយម

អ. neoliberalism

បារ. néolibéralisme

គំរូគោលនយោបាយមួយស្តីអំពីការសិក្សាសង្គមនិងសេដ្ឋកិច្ច ដែលផ្ទេរការគ្រប់គ្រងវិស័យសេដ្ឋកិច្ចពីរដ្ឋទៅឯកជន។ នវសេរីនិយមមានប្រភពពី

គោលការណ៍មូលដ្ឋាននៃសេដ្ឋកិច្ចនវក្លាសិក (neoclassical economics) ដែលស្នើថា រដ្ឋាភិបាលត្រូវតែកម្រិតឧបត្ថម្ភធន ធ្វើកំណែទម្រង់ច្បាប់ពន្ធ ដើម្បីពង្រីកមូលដ្ឋានពន្ធ កាត់បន្ថយឱនភាពថវិកាកម្រិតគាំពារនិយម (limit protectionism) និងបើកចំហទីផ្សារទៅរកពាណិជ្ជកម្ម។ នវសេរីក៏ស្វែងរកការលុបចោលនូវអត្រាប្តូរប្រាក់បៀវត្ស គាំទ្រការកាត់បន្ថយការគ្រប់គ្រងរបស់រដ្ឋមកលើធុរកិច្ច អនុញ្ញាតឱ្យមានទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន និងធ្វើឯកជននីយកម្មធុរកិច្ច។

និព្វាន

អ. nirvana
បាវ. nirvana
(m.)

និព្វានត្រូវបានបកស្រាយខុសៗគ្នាដូចខាងក្រោម៖

- ឈ្មោះធម្មជាតិឬចិត្តដែលចេញចាកផុតពីកិលេស និងតណ្ហា អស់មានកម្មជាអ្នកតាក់តែងនាំឱ្យមានការកើតក្នុងវដ្ត និងជាទីបរមសុខស្ងប់ដែលកើតចេញពីសីល សមាធិ និង បញ្ញា។
- សភាពឥតខ្ចោះឬបរមសុខ និង ភាពស្ងប់ដែលកើតឡើងដោយការរំលត់ចំណង់និងតណ្ហា និងភាពអស្ចារ្យក្នុងការផ្តាច់អត្តិភាពរបស់អត្តៈ។ (ព្រះពុទ្ធសាសនា)
- ការរួបរួម ឬ ការដឹងអំពីអត្តសញ្ញាណនៃអាត្ម័ន

ជាមួយព្រហ្ម័នដែលគេជឿថា អាត្ម័ននេះមានភាព
អមតៈ (Brahman) ។ (ហិណ្ឌូសាសនា)

- ការរំដោះព្រលឹងចេញពីទាសភាពនៃកម្មនិង
សំសារៈ ហើយវាក៏មានន័យថាជាគោលដៅសង្គ្រោះ
ផងដែរ។ (ជេនសាសនា)

(វេរិចនៈនឹងពាក្យ *និព្វាន* មានដូចជា *និវ័ណ*
មោក្ស *មោក្ខ* *វិមុត្តិ* ជាដើម) ។

និមិត្តសត្វ

អ. animal
symbolicum
បារ. animaux
symbolicum

តាមទស្សនៈរបស់លោក កាស៊ីរី (Ernst
Cassirer) **និមិត្តសត្វ** សំដៅទៅលើមនុស្ស
ដែលមានលក្ខណៈពិសេសរបស់ខ្លួនអាស្រ័យទៅ
លើសមិទ្ធផល ដោយមិនអាស្រ័យលើរូបកាយនិង
ស្មារតីនោះទេ។

និយាមសីលធម៌

អ. moral norm
បារ. norme de
morale

គោលការណ៍នៃអំពើត្រឹមត្រូវដែលកំណត់ដោយ
សមាជិកនៃក្រុមមួយ។

ការប្រព្រឹត្តិដែលផ្អែកលើគោលការណ៍ទាំងនេះគឺ
ជាគំរូមួយ ដែលបន្ទាប់មកត្រូវបានគេយកលំនាំតាម
និងវិនិច្ឆ័យថាល្អឬអាក្រក់។

ខ. ក្មេងត្រូវតែគោរពចាស់ គឺជានិយាមសីលធម៌
ខ្មែរ។

បញ្ហាពិសោធន៍

អ. a posteriori

បា. a posteriori

ដែលមានក្រោយបទពិសោធន៍។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជា វាទាក់ទងទៅនឹងពុទ្ធិដែលគេដឹងតាមរយៈបទពិសោធន៍ ហើយវាជាបញ្ញត្តិសំខាន់នៅក្នុងពុទ្ធិវិទ្យា។ អ្នក ពិសោធន៍និយមអះអាងថា ពុទ្ធិដែលផ្អែកលើបទ- ពិសោធន៍ គឺជាពុទ្ធិពិតតែមួយគត់ ដោយទទួលថា អ្វីៗទាំងអស់ដែលយើងអាចដឹងបាន គឺជាអ្វីដែល ចូលមកក្នុងខ្លួនយើងតាមរយៈបទពិសោធន៍ ជាពិសេស តាមរយៈការដឹងដោយវិញ្ញាណ (ពុទ្ធិតន្ត្រិយ)។

បញ្ញត្តិកម្ម

អ. conception

បា. conception

(f.)

ការបង្កើតគំនិត ពោលគឺជាដំណើរនៃការឈាន ទៅដល់គំនិត ឬ ជំនឿអរូបិយ ឬ ខណៈមួយដែល គំនិតអរូបិយនោះចាប់ផ្តើមចាប់យកទម្រង់មួយ ឬ ផុសឡើង។

បញ្ហាចិត្ត-កាយ

អ. mind-body

problem

បញ្ហាទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្តដែលនិយាយអំពីទំនាក់ ទំនងរវាងចិត្តនិងកាយ។ បញ្ញត្តិនេះត្រូវបានបង្កើត ឡើងដំបូងដោយប្លាតុង (Platon/Plato) និងអាវីស្តូត (Aristote/Aristotle) ហើយក្រោយមក ដេកាត (Descartes) បានចាត់ទុកបញ្ហាចិត្ត-កាយនេះជា បញ្ហាស្នូលក្នុងទស្សនវិជ្ជាទំនើប។

ដេកាតអះអាងថា ចិត្តមានការគិតជាខ្លឹមរបស់វា ហើយចិត្តគឺជាអង្គដាច់ដោយឡែកពីរាងកាយឬជា សារធាតុបន្ថែម។

មានទស្សនៈពីរដែលនិយាយពីបញ្ហាចិត្ត-កាយ គឺ ឯកនិយម(monism) និង ទ្វិកនិយម(dualism)។ ឯកនិយមអះអាងថា មនុស្សត្រូវបានបង្កើតពីរូបធាតុ ឬកាយ ហើយអ្វីៗដែលលេចចេញពីកាយគឺគ្រាន់ តែមុខងារនៃកាយប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែកឯទ្វិកនិយម វិញអះអាងថា មនុស្សត្រូវបានបង្កើតឡើងពីធាតុពីរ គឺកាយ(រូបធាតុ)និងចិត្ត(ស្មារតីឬព្រលឹង)ដែលមិន អាចកាត់ផ្តាច់ពីគ្នាបានទេ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

បដិសំយោគ

អ. dialectic

បារ. dialectique (f.)/

méthode

dialectique

វិធី សិល្បៈនៃការស្វែងរកសច្ចភាពតាមរយៈការពិ- ចារណា ការពិភាក្សា លើទស្សនៈមួយដែលយល់ ឃើញពីចរិតលក្ខណៈមិនអាចកាត់ផ្តាច់ចេញពីគ្នា បាននៃសំណើដែលប្រឈមគ្នាឬគំនិតដែលយល់ ឃើញខុសគ្នា ហើយដែលគេអាចរួមបញ្ចូលមកជា សម្មតិកម្មសំយោគមួយ។

យោងទៅតាមទស្សនៈផ្សេងៗស្តីអំពីដំណើរនៃការ ពិចារណានេះ បញ្ញត្តិកម្មខុសគ្នាស្តីអំពីបដិសំយោគ បានលេចឡើង៖

- ក្នុងវិធីរបស់សូក្រាត(Socrates) បដិសំយោគ គឺជាដំណើរការនៃការទាញយកសច្ចភាពតាមរយៈ មធ្យោបាយនៃការសួរដេញដោលដើម្បីលាតត្រដាង នូវអ្វីដែលបានដឹងរួចហើយ តែមិនទាន់ច្បាស់លាស់ ឬការលាតត្រដាងនូវបដិវាទកម្មនិងសភាពកាន់ច្រឡំ នៃជំហររបស់អ្នកប្រឆាំង។

- ក្នុងកិច្ចសន្ទនាដំណាក់កាលកណ្តាលរបស់ប្លាតុង (Platon) បដិសំយោគក្លាយទៅជាដំណើរការ ពេញលេញនៃការយល់ដឹងជ្រៅជ្រះ។

- ចំពោះអារីស្តូត (Aristotle) បដិសំយោគគឺជា ការពិចារណាសមហេតុផលលើមូលបដិញ្ញាដែល គួរឱ្យជឿជាក់។

- តាម កាន់ត (Immanuel Kant) បដិសំយោគ គឺជាតក្កវិជ្ជាស្តីពីមាយាការឬការប្រើប្រាស់តក្កវិជ្ជា ខុសក្នុងការផ្តល់នូវទម្រង់នៃជំនឿដ៏រឹងមាំ។ វាជា ការងារមួយនៃការងាររបស់ទស្សនវិជ្ជាពិតក្នុងការ បង្ហាញឱ្យឃើញនូវទឹកនៃដៃដែលវិចារណញ្ញាណ ប្រព្រឹត្តកន្លងព្រំដែនត្រឹមត្រូវនានារបស់វា។ ការងារ នេះបង្កើតមាយាការរបស់អស្តិ្ធរវិជ្ជាអតិសេដ្ឋ។

- តាម ហេហ្គែល (Hegel) បដិសំយោគសំដៅ យកដំណើរការចាំបាច់ដែលបង្កើតការរីកចម្រើន

ទាំងក្នុងគំនិតនិងពិភពលោក។ ដំណើរការណ៍នោះ គឺជាការខិតខំប្រឹងប្រែងដោះស្រាយបដិវាទកម្មរវាង មតិស្របនិងមតិផ្ទុយតាមរយៈមធ្យោបាយនៃសំ- យោគ។ ជាលទ្ធផល សំយោគនេះបែរជាត្រូវបានគេ ជំទាស់ ហើយដំណើរនេះប្រព្រឹត្តទៅសាចុះសាឡើង រហូតដល់ឈានទៅសម្រេចបានសុក្រឹតភាពចុង ក្រោយ។

បិតាធិបតេយ្យ

អ. paternalism
បារ. paternalisme
(m.)

របៀបនៃការគ្រប់គ្រងនិងការដឹកនាំរដ្ឋដែលមាន លក្ខណៈស្រដៀងនឹងការគ្រប់គ្រងរបស់ឪពុកទៅ លើកូន ឬ ការគ្រប់គ្រងដែលមានលក្ខណៈរួមផ្សំរវាង ការប្រើអំណាចជាមួយនឹងការទទួលខុសត្រូវក្នុងការ មើលថែសមាជិកដែលស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រង របស់ខ្លួន។ នៅក្នុងសីលវិជ្ជា ពាក្យនេះមានន័យថា ជាការជ្រៀតជ្រែកចូលទៅក្នុងសេរីភាពរបស់អ្នកណា ម្នាក់ ដោយជឿថា ការជ្រៀតជ្រែកនោះគឺដើម្បីលើក កម្ពស់កុសលរបស់អ្នកនោះ ឬ ការពារអ្នកនោះពី គ្រោះថ្នាក់ដែលកើតឡើង ទោះបីការជ្រៀតជ្រែកនោះ បង្កឱ្យមានការជំទាស់ ឬ ការតវ៉ាពីបុគ្គលដែលត្រូវ បានគេជ្រៀតជ្រែកសេរីភាពនោះក៏ដោយ។

បច្ចុប្បន្ន បិតាធិបតេយ្យត្រូវបានជំទាស់ដោយ

ទស្សនៈសេរីនិយម ដោយគេយល់ថាជាការធ្វើឱ្យ
បាត់បង់សេរីភាព ស្វ័យភាព និង សិទ្ធិបុគ្គល។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជានិងទស្សនវិជ្ជា
នយោបាយ)

បុគ្គលភាពនិយម

អ. personalism

បារ. personnalisme
(m.)

លទ្ធិមួយដែលផ្ដោតការយកចិត្តទុកដាក់ទៅលើ
តថភាពរបស់ពិភពលោក ហើយអត្ថន័យនៃពាក្យ
«បុគ្គលភាពនិយម» មានន័យជាច្រើនដូចខាង
ក្រោម៖

១- លទ្ធិមួយដែលអះអាងថា តថភាពដាច់ខាត
របស់ពិភពលោក គឺទៅបុគ្គលដែលជាអ្នកទ្រទ្រង់
ចក្រវាលដោយអំពើជាបន្តបន្ទាប់នៃឆន្ទៈបង្កើត
របស់អាទិទេព។

២- លោក Edgar Sheffield Brightman ដែលជា
អ្នកបុគ្គលភាពនិយមសហសម័យដ៏ធ្វើមម្នាក់យល់
ថា «បុគ្គលភាពនិយមគឺជាប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជាមួយ
ដែលចាត់ទុកបុគ្គលភាពរបស់មនុស្សថាជាតថភាព
អស្ចារ្យវិជ្ជាតែមួយគត់ (ឬសំខាន់បំផុត) ព្រមទាំង
មានតម្លៃខ្ពង់ខ្ពស់ពិតប្រាកដ»។

៣- លោក Copleston ឱ្យនិយមន័យ «បុគ្គល-
ភាពនិយម» ថាជាទស្សនវិជ្ជាមួយដែលមានជំនឿ

ជាមូលដ្ឋានថា តថភាពគឺជាប្រព័ន្ធនៃបុគ្គលភាព ដែលជាធាតុមិនអាចបំបែកបាននៃអត្តិភាពទាំងអស់។

ខ. ទស្សនៈថា តថភាពមានលក្ខណៈរូបីនិងដោយឡែក មានលក្ខណៈបុគ្គលភាពនិយម។

បុព្វវាសនា

អ. predestination

បាវ. prédestination

(f.)

សាសនវិជ្ជាដែលអះអាងថា ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងអស់នៅក្នុងដំណើរជីវិតរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ ពោលគឺអ្វីៗដែលបានកើតឡើង កំពុងកើតឡើង ឬនឹងកើតឡើងត្រូវបានកំណត់ជាមុនដោយអាទិទេព និងមិនអាចកែប្រែបាន។ ការកំណត់ថា តើព្រលឹងរបស់មនុស្សម្នាក់ៗនឹងឡើងទៅឋានសួគ៌ ឬធ្លាក់ទៅឋាននរក ត្រូវបានសម្រេចដោយឆន្ទៈរបស់អាទិទេពតាំងពីមនុស្សនោះកើតមកម៉្លេះ ដោយមិនអាស្រ័យលើការប្រព្រឹត្តរបស់គេឡើយ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា អស្សិរូបវិជ្ជា និង តក្កវិជ្ជា)

បុព្វពិសោធន៍

អ. a priori

បាវ. a priori

«ដែលមានមុនបទពិសោធន៍»។ នៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាវាទាក់ទងទៅនឹងពុទ្ធិដែលគេទទួលបានដោយមិនផ្អែកលើបទពិសោធន៍ ពោលគឺ គេទទួលបានពុទ្ធិ

នោះ តាមការពិចារណាបែបអនុមានញែកតែមួយ ប៉ុណ្ណោះ។ ពុទ្ធិដែលឯករាជ្យពីបទពិសោធន៍ មានសារៈ សំខាន់(ជាមូលដ្ឋាន) ចំពោះមែកធាងមួយចំនួន របស់ពុទ្ធវិជ្ជាជាពិសេសចំពោះទ្រឹស្តីវិចារណញ្ញាណ និយមនានា។

ប្រតិបត្តិនិយម

អ. pragmatism

បាវ. pragmatisme

(m.)

ទស្សនវិជ្ជាមួយដែលនិយាយថា អត្ថន័យ តម្លៃ និង សច្ចភាពនៃគំនិត ទ្រឹស្តី ឬជំនឿមួយ ត្រូវបានកំណត់ ដោយលទ្ធផលនៃការប្រតិបត្តិជាក់ស្តែងរបស់វា និងអះអាងថា មុខងាររបស់គំនិត គឺបង្កើតឬដឹកនាំ សកម្មភាព។

១. ទ្រឹស្តីប្រតិបត្តិនិយមបានពន្យល់ថា បើចង់ដឹង ថា សីលប្រាំនៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនាល្អឬមិនល្អ យើងត្រូវតែយកវាទៅអនុវត្តឬប្រតិបត្តិ បន្ទាប់មក ពិនិត្យមើលលទ្ធផលរបស់វា។ បើចង់ដឹងថា គោល- ការណ៍ ទ្រឹស្តី រូបមន្ត សេចក្តីសម្រេចចិត្ត ច្បាប់ គំនិតណាមួយ។ល។ ត្រូវឬខុស ត្រូវតែយកវាទៅ អនុវត្ត បន្ទាប់មកត្រូវពិនិត្យមើលផលប៉ះពាល់ ឬ លទ្ធផលរបស់វា។ បើលទ្ធផលល្អភាគច្រើន នោះ វាពិតជាត្រឹមត្រូវ ប៉ុន្តែប្រសិនបើលទ្ធផលភាគច្រើន មិនល្អ នោះវាពិតជាមិនត្រឹមត្រូវទេ។

ប្រធាន

អ. subject

បារ. sujet (m.)

មនុស្សណាម្នាក់ ក្រុមណាមួយ ដែលធ្វើអំពើតាម ផ្លូវកាយឬតាមផ្លូវចិត្តទៅលើមនុស្សណាម្នាក់ ក្រុម ណាមួយ ឬ ទៅលើអ្វីមួយ។

២. សកម្មជនឬក្រុមមនុស្សដែលកំពុងតាមដាននិង វាយតម្លៃអំពីស្ថានភាពសិទ្ធិមនុស្សនិងការអនុវត្ត លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យនៅកម្ពុជា គឺជាប្រធាន។

ប្រយោជន៍និយម

អ. utilitarianism

បារ. utilitarisme

(m.)

លទ្ធិមួយរបស់ទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌ដែលយល់ថា សេចក្តីរីករាយខាងវិញ្ញាណ ឬ សុភមង្គលសម្រាប់ មនុស្សភាគច្រើននៅក្នុងសង្គម គឺជាកុសលដ៏ប្រសើរ និងជាគោលបំណងដ៏ពិសិដ្ឋនៃជីវិត។

ប្រូតេស្តង់និយម

អ. protestantism

បារ. protestantisme

(m.)

លទ្ធិមួយក្នុងចំណោមលទ្ធិសំខាន់ៗទាំង៣នៃគ្រិស្ត សាសនា រួមមាន រ៉ូម៉ាំងកាតូលិកនិយម (Catholi- cism) អរតូដុកនិយម (Orthodoxy) និង ប្រូតេ- ស្តង់និយម (Protestantism) ។

ប្រូតេស្តង់និយមបានចាប់ផ្តើមឡើងនៅសតវត្សរ៍ ទី១៦ ជាចលនាមួយដើម្បីកែទម្រង់សហគមន៍គ្រិស្ត សាសនានៅបស្ចឹមប្រទេស ដោយបង្កើតសហគមន៍ ប្រូតេស្តង់ចេញពីរ៉ូម៉ាំងកាតូលិក។ គោលបំណង របស់ពួកប្រូតេស្តង់និយម គឺស្រោចស្រង់ជំនឿគ្រិស្ត សាសនាឱ្យល្អដូចដើមឡើងវិញ។ ទន្ទឹមនឹងនេះ

ពួកគេក៏បានរក្សាទុកនូវអ្វីដែលពួកគេគិតថាមាន
តម្លៃ ហើយដែលបានអភិវឌ្ឍដោយពួកគេម៉្យាងកាតុ-
លិក នៅចន្លោះសតវត្សរ៍ទី៥ដល់ទី១៥។

៣

ពហុទេវនិយម

អ. polytheism

បារ. polythéisme

(m.)

លទ្ធិឬជំនឿដែលយល់ថា មានអាទិទេពច្រើន ក្នុងនោះមានប្រុស មានស្រី ហើយអាទិទេពនីមួយៗ ត្រូវគេធ្វើបដិវបកម្មដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងតម្រូវការជាក់ស្តែងរបស់មនុស្សជាតិ ដូចដែលមានបង្ហាញនៅក្នុងព្រហ្មញ្ញសាសនាជាដើម។

ពុត

អ. hypocrisy

បារ. hypocrisie

(f.)

សភាពនៃការស្តែងចេញខាងក្រៅរបស់មនុស្សណាម្នាក់ ដែលមិនមែនជាសញ្ញានៃសភាពពិតខាងក្នុងរបស់ខ្លួន។ ការស្តែងចេញខាងក្រៅនោះអនុលោមទៅតាមការទាមទារខាងសីលធម៌ ចំណែកឯសភាពលាក់បាំងខាងក្នុងនោះប្រាសចាកសីលធម៌។ ពុតអាចត្រូវផ្តន្ទាទោសខាងសីលធម៌ ពីព្រោះវាជាប្រភេទនៃការបំភាន់ឬការក្លែងធ្វើអ្វីមួយដែលប្រាសចាកសីលធម៌សង្គម។ ដូច្នោះ ពុតជាប់ទាក់ទងនឹងកង្វះភាពគួរឱ្យទុកចិត្តបាន ភាពមិនស្មោះត្រង់ និង ភាពមិនពិត ហើយជាទូទៅ វាមានវិបាកដែលមិនគួរឱ្យចង់បាន។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌)

ពុទ្ធវិជ្ជា

អ. epistemology

បារ. épistémologie

(f.)

មែកធាងទស្សនវិជ្ជាដែលផ្ដោតការយកចិត្តទុកដាក់លើបញ្ហាទស្សនវិជ្ជាដែលទាក់ទងជាមួយទ្រឹស្តីពុទ្ធិ។ ពុទ្ធវិជ្ជាសិក្សាអំពីនិយមន័យនៃពុទ្ធិនិងបញ្ញត្តិពាក់ព័ន្ធ ប្រភពនិងលក្ខណៈវិនិច្ឆ័យរបស់ពុទ្ធិ ប្រភេទពុទ្ធិ និង កម្រិតនៃភាពត្រឹមត្រូវដែលអាចទទួលបាន ដែនកំណត់នៃពុទ្ធិ និងទំនាក់ទំនងជាក់លាក់រវាងអ្នកដឹងនិងកម្មវត្ថុដែលត្រូវដឹង។

**ពូជសាសន៍និយម/
ពូជនិយម**

អ. racism

បារ. racisme

(m.)

អំណះអំណាងមួយដែលថាមានឋានានុក្រមនៃសមត្ថភាពឬតម្លៃដែលកំណត់ដោយជីវសាស្ត្រ ក្នុងចំណោមពូជផ្សេងៗគ្នា និង អះអាងដោយខុសឆ្គងថា ពូជទាបគួរត្រូវបានគ្រប់គ្រងដោយពូជខ្ពស់។ ជាទូទៅ ពូជសាសន៍និយម/ពូជនិយមបង្កើនជំរុញដោយការភ័យខ្លាចនិងការស្អប់ខ្ពើម ហើយដែលនាំទៅដល់អំពើហិង្សាឬអំពើប្រល័យពូជសាសន៍ទ្រង់ទ្រាយធំៗ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជានយោបាយ)

ព្រលឹង

អ. soul

បារ. âme (f.)

ផ្នែកអរូបធាតុដែលគេសន្មតថា មានវត្តមានតែនៅក្នុងការរស់ប៉ុណ្ណោះ។ ដោយសារតែហាក់ដូចជាគ្មានភាពខុសគ្នាខាងរូបធាតុ រវាងការរស់នៅ

ក្នុងខណៈនៃជីវិតដែលហៀបនឹងស្លាប់និងរាងកាយ ដែលទើបនឹងស្លាប់ថ្មីៗ ទើបទស្សនវិទូជាច្រើន តាំងពីសម័យប្លាតុង(Plato)បានអះអាងថា ព្រលឹង គឺជាសមាសភាគអរូបធាតុរបស់ការវៈរស់។ ដោយ ហេតុថា មានតែវត្ថុរូបធាតុប៉ុណ្ណោះដែលមានទី បញ្ចប់ ទើបប្លាតុងចាត់ទុកថាភាពអរូបធាតុរបស់ ព្រលឹងជាមូលដ្ឋាននៃអមតភាពរបស់ព្រលឹង។

ទាំងប្លាតុង ទាំងអារីស្តូត មិនបានគិតថាមានតែ មនុស្សទេដែលមានព្រលឹង៖ អារីស្តូតអះអាងថា ព្រលឹងក៏មានចំពោះសត្វនិងរុក្ខជាតិដែរ ពីព្រោះ សត្វនិងរុក្ខជាតិសុទ្ធតែបង្ហាញមុខងារខ្លះជាការ មានជីវិត។ ខុសពីប្លាតុង អារីស្តូតបដិសេធការ ចាកចេញនៃព្រលឹងពីអម្បូរមួយទៅអម្បូរមួយទៀត ឬពីរាងកាយមួយទៅរាងកាយមួយទៀត បន្ទាប់ពី ការស្លាប់។ គាត់សង្ស័យចំពោះសមត្ថភាពចាក ចេញពីរាងកាយរបស់ព្រលឹងថា តើព្រលឹងអាច ចាកចេញដោយរលូន នៅមានជីវិត និង បំពេញ មុខងារដោយគ្មានរាងកាយបានដែរឬទេ។ រ៉ូណេ ដេកាត (René Descartes) អះអាងថា មានតែ មនុស្សទេដែលមានព្រលឹង និងអះអាងថាធម្មជាតិ អរូបធាតុរបស់ព្រលឹងអាចបង្កើតសេរីភាពបាន

ទោះបីជារាងកាយរបស់មនុស្សស្ថិតនៅឬមិនស្ថិត
នៅក្រោមការកំណត់របស់ច្បាប់រូបធាតុក៏ដោយ។

ព្រលឹងនិយម

អ. animism

បារ. animisme (m.)

ជំនឿលើទេវមួយឬច្រើនក្នុងឋានៈជាស្មារតីដែល
មានក្នុងការវិវាទដ៏វិតឬគ្មានដ៏វិត ដូចជា សត្វ
រុក្ខជាតិ និងថ្ម។ ក្នុងចំណោមមនុស្សទូទៅ ពេញ
ទាំងពិភពលោកនាសម័យបុរាណ ជំនឿនេះចាត់
ទុកទេវមួយឬច្រើនថា មនុស្សជាតិមិនអាចយល់
ដឹងបានឡើយ ប៉ុន្តែទេវទាំងនេះបានរួមចំណែក
ដល់កិច្ចការរបស់មនុស្ស។

១. ជនជាតិខ្មែរតែងតែបន់ស្រន់សុំសេចក្តីសុខពី
អារក្ស អ្នកតា តាមជំនឿបែបព្រលឹងនិយម។

**ព្រះរាជបុត្រា /
ទេវបុត្រា**

អ. god the son

បារ. dieu le fils

ឈ្មោះដែលគ្រិស្តសាសនិកផ្តល់ឱ្យព្រះយេស៊ូគ្រិស្ត
ជាពិសេស សំដៅដល់តួអង្គមួយក្នុងចំណោមត្រី-
អង្គ។ ព្រះរាជបុត្រា / ទេវបុត្រាឬព្រះយេស៊ូគ្រិស្ត គឺ
ជាតួអង្គសំខាន់ទីពីរក្នុងគ្រិស្តសាសនា ដែលប្រ-
សូតនៅចន្លោះឆ្នាំទី៨និងឆ្នាំទី៤មុនគ្រិស្តសករាជ
ហើយសោយទិវង្គតប្រហែលក្នុងឆ្នាំ២៩នៃគ្រិស្ត
សករាជ នៅក្រុងបេឡេអែម (Bethléem) ខេត្តជូដា
(Judaea) ចក្រភពរ៉ូម៉ាំង។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទគ្រិស្តសាសនា)

ព្រះវរបិតា

អ. god the father
បាវ. dieu le père

ព្រះនាមដែលគ្រិស្តសាសនិកថ្វាយដល់អាទិទេព
នៅក្នុងគ្រិស្តសាសនា។ ព្រះវរបិតាត្រូវគេចាត់ទុក
ថាជាតួអង្គសំខាន់ទីមួយនៅក្នុងត្រីអង្គ ជាព្រះបិតា
របស់ព្រះយេស៊ូគ្រិស្តនិងជាអ្នកបង្កើតចក្រវាល។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទគ្រិស្តសាសនា)

ព្រះវិញ្ញាណបរិសុទ្ធ

អ. god the holy spirit
បាវ. dieu le saint-
esprit

ព្រះនាមដែលគ្រិស្តសាសនិកថ្វាយដល់អាទិទេព
នៅក្នុងគ្រិស្តសាសនា។ ព្រះវិញ្ញាណបរិសុទ្ធគឺជា
តួអង្គសំខាន់ទីបីនៅក្នុងត្រីអង្គ និងជាកម្លាំងខាង
ស្មារតីរបស់អាទិទេព។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទគ្រិស្តសាសនា)

ភ

ភាពចាំបាច់

ដាច់ខាត

អ. absolute

necessity

បារ. nécessité

absolue

ភាពចាំបាច់ដែលមាននៅក្នុងខ្លួនរបស់វា ហើយ ភាពចាំបាច់ដាច់ខាតនេះ ត្រូវបានហៅផងដែរថា ភាពចាំបាច់ខាងគណិតវិទ្យា ភាពចាំបាច់ខាង អស្សិរបរិជ្ជា ឬ ភាពចាំបាច់ខាងតក្កវិជ្ជា។ ភាពចាំបាច់ ដាច់ខាតនេះ ផ្ទុយពីភាពចាំបាច់សន្មត។ ភាពចាំ បាច់ដាច់ខាតនេះគឺជាករណីសាកលនិងគ្មានលក្ខ- ខណ្ឌ។ សច្ចភាពនៃភាពចាំបាច់ប្រភេទនេះគឺជា សច្ចភាពនៃវិចារណញ្ញាណ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា អស្សិរបរិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាអំពីគណិតវិទ្យា)

ភាពចាំបាច់សន្មត

អ. hypothetical

necessity

បារ. nécessité

hypothétique

ភាពចាំបាច់ដែលគេផ្តល់ឱ្យ ដូចដែលមានអត្ថិ- ភាពក្នុងសង្គម ហើយភាពចាំបាច់សន្មតនេះត្រូវ បានហៅផងដែរថា ភាពចាំបាច់ខាងសីលធម៌ ភាពចាំបាច់ខាងវិបាក ឬ ភាពចាំបាច់ខាងរូបី។

យោងតាម ឡេបនីស(Leibniz) សភាពរបស់ ពិភពលោកបច្ចុប្បន្នមិនមែនជាភាពចាំបាច់ដាច់ខាត ទេ ប៉ុន្តែវាគ្រាន់តែជាភាពចាំបាច់សន្មតប៉ុណ្ណោះ។ ចំណែកឯទស្សនវិទ្យាផ្សេងៗទៀត បានហៅភាព

ចាំបាច់សន្មតនេះថាជាភាពចាំបាច់មិនដាច់ខាត ពី ព្រោះវាទាក់ទងទៅនឹងការសន្មតជាមូលដ្ឋានណា មួយ។

ការៈមនុស្ស

អ. human being
បារ. être humain

ចំពោះអារីស្តូត (Aristotle) «ការៈមនុស្ស» គឺជា សត្វប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ។ ចំពោះរ៉ូណេ ដេកាត (René Descartes) «ការៈមនុស្ស» មិន មែនជាសរីរាង្គតែមួយទេ ប៉ុន្តែវាជាបន្សំនៃធាតុខុស គ្នាពីរ គឺចិត្តនិងកាយ។ ទោះបីជាមានភាពខុសគ្នា ក្នុងការកំណត់បញ្ញត្តិ «ការៈមនុស្ស» រវាងអារីស្តូត និង រ៉ូណេដេកាត ក៏ដោយ ក៏អ្នកទាំងពីរបានចាត់ ទុកថា វិចារណញ្ញាណគឺជាលក្ខណៈសំខាន់នៃការៈ មនុស្ស។ ការៈមនុស្សត្រូវបានគេប្រើជាសទិសន័យ ជាមួយពាក្យ «មនុស្ស» ដែលគេយល់ថាជាការៈ មួយដែលមានសិទ្ធិមិនអាចដកហូតបាន ពោលគឺ សិទ្ធិរស់រានមានជីវិត និង សិទ្ធិមានសេរីភាព ព្រម ទាំងជាការៈមួយខ្ពស់ជាងសត្វផ្សេងៗដែលមិនមែន ជាមនុស្ស។

ទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌សហសម័យ មានទំនោរចង់ ផ្តាច់ «មនុស្ស» ចេញពី «ការៈមនុស្ស» ដោយជឿ ថា «មនុស្ស» គឺជាការៈដែលមានស្វ័យញ្ញាណ

ចំណែកឯ «ការ:មនុស្ស» គ្រាន់តែជាសមាជិកនៃ
ពូជដើមរបស់មនុស្ស គឺ អូម៉ូសាព្យាង (Homosa-
piens) ប៉ុណ្ណោះ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងអស្សិបវិជ្ជា សីលវិជ្ជា និង
ទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

ភ្នាក់ងារ

អ. agent

បារ. agent (m.)

មនុស្សដែលប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ និងជា
ប្រធាននៃអំពើដែលអាចសម្រេចចិត្តធ្វើឬមិនធ្វើអំពើ
ណាមួយ ហើយអាចពិចារណាករិធីនិងអនុវត្តវិធី
នោះដើម្បីជំរុញឱ្យមានការផ្លាស់ប្តូរ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងទស្សនវិជ្ជាស្តីពីអំពើ និង
សីលវិជ្ជា)

មនសិការ

អ. conscience

បារ. conscience

(f.)

ការភ្ញាក់រលឹករបស់មនុស្ស ដែលជួយឱ្យមនុស្ស
ស្គាល់ត្រូវ ស្គាល់ខុស និងដឹងថា អ្វីគួរធ្វើ អ្វីមិនគួរ
ធ្វើ។ មនសិការត្រូវបានគេជឿថា ជាប្រភពមួយ
ក្នុងចំណោមប្រភពសំខាន់ៗនៃសីលធម៌។

ទស្សនវិទូផ្សេងៗបានយល់ខុសគ្នាអំពីមនសិការ
ដោយចាត់ទុកមនសិការថាជាសមត្ថភាពខាងសីល-
ញ្ញាណរបស់មនុស្ស សំឡេងរបស់អាទិទេព សតិ
ផ្ទាល់ខ្លួន និង ជាសំឡេងរបស់វិចារណញ្ញាណ។

មនុស្សជាតិ

អ. humanity

បារ. humanité

(f.)

ភាពរួមនៃអម្បូរមនុស្សទាំងមូល។ គំនិតនេះចាប់
ផ្តើមដោយអ្នកអត់ធ្មត់និយមដែលតែងយល់ថា
មនុស្សជាតិជាកម្មវត្ថុនៃការគោរពនៅក្នុងជីវិត
ប្រកបដោយសីលធម៌។ ដោយឡែកនៅក្នុងសត-
វត្សរ៍ទី២០ កាស៊ីរីរ៉េ(Cassirer)បានស្នើថា មនុស្ស
ជាតិគួរត្រូវបានគេយល់ក្នុងក្របខណ្ឌនៃសកម្មភាព
ដែលនាំទៅដល់ស្នាដៃខាងវប្បធម៌និងប្រវត្តិសាស្ត្រ។
ស៊ីស៊ីរ៉ូ(Cicero) និង សេណេកា(Seneca) បាន
បង្កើតពាក្យ *មនុស្សជាតិ* ដោយសម្គាល់ន័យថាជា
ឧត្តមគតិខាងសីលធម៌ សោភ័ណ ឬ វិចារណញ្ញាណ
ជាគំនិតមួយដែលត្រូវបានគេធ្វើឱ្យរស់ឡើងវិញ
នៅក្នុងបុនសម័យឬសម័យកកើតឡើងវិញ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងសីលវិជ្ជា និង សោភ័ណវិជ្ជា)

មនោនិយម

អ. idealism

បារ. idéalisme

(m.)

គំនិតមួយដែលផ្ទុយនឹងលទ្ធិរូបធាតុនិយម ហើយ
អះអាងថា តថភាពជាមូលដ្ឋានរួមឬទាក់ទងនឹង
គំនិតឫទស្សនៈ ហើយថា រូបធាតុគឺគ្រាន់តែជា
ផលិតផលនៃកិច្ចការរបស់គំនិតប៉ុណ្ណោះ។ ពួក
មនោនិយមយល់ថា គំនិតគឺពិត ហើយរូបធាតុគឺ
គ្រាន់តែជារូបរាងខាងក្រៅ។ មនោនិយមចែកចេញ
ជាពីរ គឺ មនោនិយមបរានុម័តិ និង មនោនិយម
អត្តនោម័តិ។

១. យោងតាមពួកមនោនិយម គេអាចយល់ដឹងពី
ពិភពលោកបានដោយច្បាប់គំនិតនិងការយល់ដឹង
ឬមនសិការ មិនមែនដោយវិធីវិទ្យាសាស្ត្ររូបវិទ្យាទេ។

មនោនិយម

សត្យានុម័តិ

អ. objective

idealism

បារ. idéalisme

objectif

លទ្ធិមួយដែលយល់ថា ពិភពលោកមានអត្ថិភាព
ឯករាជ្យដាច់ពីពិភពគំនិត រីឯពិភពលោកនេះត្រូវ
បានគេស្គាល់តាមរយៈគំនិតយល់ដឹង ដែលកំណត់
រចនាសម្ព័ន្ធនិងទម្រង់របស់វាដូចជាពុទ្ធិរបស់មនុស្ស
ដែរ។ គំនិតរបស់មនុស្សគ្រាន់តែរកឃើញនិងបក
ស្រាយអំពីលំដាប់និងតម្លៃដំបូងគេរបស់ចក្រវាល
តែប៉ុណ្ណោះ។ មនោនិយមសត្យានុម័តិផ្ដួចផ្ដើម
ដោយ ប្លាតុង ហើយ ទស្សនៈស្ដីពីមនោនិយម
របស់គាត់ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាមានចំណាស់ជាង

គេនៅក្នុងវិស័យទស្សនវិជ្ជានៅអឺរ៉ុប។ ចំពោះប្លាតុង វត្ថុដែលពិតនិងមានអត្ថន័យសំខាន់នៅក្នុងលោក នេះ គឺគំនិត។ ចំពោះពាក្យ «គំនិត» គាត់មិនបាន និយាយអំពីគំនិតណាមួយដែលមានអត្ថិភាពចំណុះ គំនិតរបស់មនុស្សឬអាទិទេពឡើយ។

១. មនោនិយមសត្យានុម័តិរបស់ប្លាតុង យល់ថា គំនិតកើតមុនអត្ថិភាព ពោលគឺ គំនិតស្តីពីមនុស្ស សត្វ រុក្ខជាតិ រថយន្ត និង វត្ថុអរូបីផ្សេងៗ ដូចជា ជំនឿ យុត្តិធម៌ គុណធម៌ កុសល... មាននៅក្នុង ពិភពគំនិត ទើបមានអត្ថិភាពនៅក្នុងធម្មជាតិនិង ពិភពជាក់ស្តែង។

**មនោនិយម
អត្ថនាម័តិ**
អ. subjective
idealism
បារ. idéalisme
subjectif

លទ្ធិមួយដែលចាត់ទុកថា ធាតុជាមូលដ្ឋានរបស់ ពិភពលោក មិនមែនជារូបធាតុទេ ប៉ុន្តែគឺជាស្មារតី ឬគំនិត។ ក្នុងតថវិទ្យា អ្វីដែលបង្ហាញជាពិភពរូបឬ សម្ភារៈ គឺគ្រាន់តែជាការប្រមូលផ្តុំទស្សនៈដែលមាន អត្ថិភាពផ្នែកលើគំនិតយល់ដឹង។ ដូច្នេះ បើយោង ទៅតាមមនោនិយមអត្ថនាម័តិ គឺគ្មានអ្វីមួយមាន អត្ថិភាពក្រៅពីគំនិតនិងទស្សនៈរបស់មនុស្សឡើយ។ មនោនិយមអត្ថនាម័តិត្រូវបានគេកត់សម្គាល់នៅ អឺរ៉ុបក្នុងសតវត្សរ៍ទី១៨ តាមរយៈស្មារតីរបស់លោក George Berkeley។ លោកបានអះអាងថា គំនិត

ស្តីពីតថភាពដែលឯករាជ្យពីចិត្ត មិនមានភាពច្បាស់លាស់ទេ។ អ្នកនិពន្ធក្រោយៗមកទៀតបានបន្តពន្យល់អំពីទទ្ទឹករណ៍សង្ស័យនិយមរបស់ Berkeley។ អ៊ីម៉ានុយែល កាន់ (Immanuel Kant) បានឆ្លើយតបតាមរយៈការបដិសេធអរូបធាតុនិយមរបស់ Berkeley និងដោយការជំនួសមកវិញនូវមនោនិយមអតិសេដ្ឋដែលយល់ថា ពិភពដែលឯករាជ្យពីចិត្តកំពុងមានអត្ថិភាពមិនអាចយល់ដឹងបានដោយខ្លួនឯង។

១. តម្លៃរបស់មនុស្ស តម្លៃនៃប្រពៃណី តម្លៃទំនៀមទម្លាប់និងតម្លៃសីលធម៌សង្គម កំណត់ដោយគំនិតអត្តនោម័តិរបស់មនុស្ស។

ម៉ាក្សនិយម
 អ. marxism
 បារ. marxisme
 (m.)

លទ្ធិទស្សនវិជ្ជា សេដ្ឋកិច្ច នយោបាយ និងសង្គមដែលបង្កើតដោយ កាល់ម៉ាក្ស (Karl Marx) និង ហ្វ្រេដេរិច អង់ហ្គែល (Friedrich Engels) ដែលក្នុងនោះមានសម្ភារនិយមបដិសំយោគ (dialectical materialism) សម្ភារនិយមប្រវត្តិសាស្ត្រ (historical materialism) និង សេដ្ឋកិច្ចនយោបាយ (political economics)។

១. លទ្ធិម៉ាក្សនិយមយល់ថា រូបធាតុ ជានិច្ចកាល ជាដើមហេតុនៃការអភិវឌ្ឍប្រវត្តិសាស្ត្រ។

យុត្តសង្គ្រាម

អ. just war

បារ. juste la
guerre

ទ្រឹស្តីយុត្តសង្គ្រាមដំបូងបង្អស់ជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹង
គំនិតរបស់និកាយកាតូលិកដែលអះអាងថា ការ
ប្រើកម្លាំងគឺជាអំពើត្រឹមត្រូវតាមច្បាប់សម្រាប់ដាក់
ទោសអ្នកប្រព្រឹត្តអាក្រក់ប្រឆាំងនឹងសាសនារបស់
ខ្លួន។ បច្ចុប្បន្ន វាជាប្រធានបទសំខាន់មួយនៅក្នុង
ទស្សនវិជ្ជានយោបាយដែលចាត់ទុកការប្រើប្រាស់
កម្លាំងសម្រាប់គោលបំណងខាងនយោបាយថាជា
រឿងត្រឹមត្រូវខាងសីលធម៌។ ជាធម្មតា ទ្រឹស្តីយុត្ត-
សង្គ្រាមពាក់ព័ន្ធនឹងលក្ខខណ្ឌពីរពោលគឺ បុព្វហេតុ
ត្រឹមត្រូវចំពោះសង្គ្រាម និង មធ្យោបាយត្រឹមត្រូវ
របស់សង្គ្រាម។ បុព្វហេតុត្រឹមត្រូវសំដៅយកការ
ធ្វើសង្គ្រាមដើម្បីការពារព្រំដែន ឆ្លើយតបទៅនឹង
ការឈ្លានពាននិងស្វែងរកសន្តិភាព។ មធ្យោបាយ
ត្រឹមត្រូវគឺសំដៅយកការប្រើប្រាស់អាវុធធម្មតា
សម្រាប់ធ្វើសង្គ្រាមដោយជៀសវាងការប្រើប្រាស់
អាវុធមហាប្រល័យ ដូចជា អាវុធបរមាណូ អាវុធដី
សាស្ត្រ និង អាវុធគីមី ជាដើម។ យុត្តសង្គ្រាម
ត្រូវតែផ្ដើមដឹកនាំនិងប្រកាសជាផ្លូវការដោយ
អាជ្ញាធរធម្មានុរូប ត្រូវតែប្រយុទ្ធដើម្បីបុព្វហេតុ
យុត្តិធម៌ប្រកបដោយគោលបំណងត្រឹមត្រូវ និងត្រូវ

តែការពារនិងជៀសវាងការសម្លាប់បុគ្គលិកយោធា
ដែលមិនប្រយុទ្ធ (គ្រូពេទ្យ បព្វជិត...) ជាពិសេស
ប្រជាជនដែលគ្មានកំហុស។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជា
នយោបាយ)

រាជានិយម ទស្សនៈដែលគាំទ្រគោលការណ៍ដឹកនាំដោយក្សត្រ
 អ. royalism ប្រសន្តតិវិង្សណាមួយ និង ជំនឿចំពោះអំណាច
 បារ. royalisme (m.) ធម្មានុរូបរបស់រដ្ឋបាលរាជាធិបតេយ្យប្រក្សត្រ។

រូបតំណាង រូបភាពដែលប្រត្យក្សារម្មណ៍ផ្តល់ឱ្យអង្គចងចាំ
 អ. realistic statue (លំនឹក) នៅពេលដែលមនុស្សបានជួបប្រាស្រ័យ
 បារ. statue réaliste ផ្ទាល់ជាមួយអង្គវត្ថុជាច្រើនលើក ហើយបានផ្តិត
 ស្លាកស្នាមរបស់វាចូលទៅក្នុងខួរក្បាលមនុស្ស
 ក្រោយមក អង្គចងចាំនោះបង្ហាញឡើងវិញនូវ
 លក្ខណៈពិសេសមួយចំនួន ពេលដែលមនុស្សមិន
 នៅផ្ទាល់ជាមួយអង្គវត្ថុដែលគេបានជួបកន្លងមក។

រូបធាតុនិយម ទ្រឹស្តីដែលថា រូបធាតុ(physical matter) គឺជា
 អ. materialism តថភាពដំបូង ពោលគឺ រូបធាតុនិងដំណើរធាតុភូត
 បារ. matérialisme ទាំងអស់អាចឱ្យគេពន្យល់បានថាជាការបង្ហាញឱ្យ
 (m.) ឃើញប្រជាលទ្ធផលនៃរូបធាតុ។ លទ្ធិរូបធាតុនិយម
 ត្រូវបានគេបែងចែកជាក្រុមសំខាន់ៗពីរគឺ លទ្ធិរូប-
 ធាតុនិយមមេកានិក និង លទ្ធិរូបធាតុនិយមបដិសំ-
 យោគ។

១. ទ្រឹស្តីពុទ្ធសាសនាដែលថា ទឹក ដី ភ្លើង ខ្យល់

គឺជាធាតុបង្កើតពិភពលោកស្របនឹងទ្រឹស្តីរូបធាតុ-
និយម។

**រូបធាតុនិយម
ចលនការ**

អ. mechanistic
materialism
បារ. matérialisme
mécaniste

លទ្ធិរូបធាតុនិយមដែលសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើវិទ្យា-
សាស្ត្រធម្មជាតិ។ ទស្សនៈពួករូបធាតុនិយមចលន-
ការយល់ថា អ្វីមួយដែលកើតឡើងក្នុងពិភពលោក
នេះអាចឱ្យគេពន្យល់បានតាមរយៈច្បាប់កំណត់
និយមរបស់ធម្មជាតិ។ ពួកគេបដិសេធអត្តិភាពនៃ
សារធាតុស្មារតី ហើយអះអាងថា គំនិតគ្រាន់តែជា
រូបធាតុ ជាផលិតផលនៃការចាត់ចែង និងជាដំណើរ
ការនៃសារធាតុរូប (physical substance) ។
អត្ថន័យដ៏សំខាន់មួយនៃលទ្ធិរូបធាតុនិយមចលនការ
គឺថា អ្វីៗនៅក្នុងពិភពលោកនេះកំណត់ដោយច្បាប់
ធម្មជាតិ ដោយមិនទុកឱ្យមនុស្សមានសេរីភាព
ជ្រើសរើសទេ។

២. យោងតាមរូបធាតុនិយមចលនការ បម្រែបម្រួល
ធម្មជាតិកំណត់ដោយច្បាប់ធម្មជាតិ។

**រូបធាតុនិយម
បដិសំយោគ**

អ. dialectic
materialism

ការធ្វើសនិទានកម្មលើការប្រែប្រួលឬការផ្លាស់ប្តូរ
តថភាព ដូចជា ការប្រែប្រួលឬការផ្លាស់ប្តូរតថភាព
សង្គមពីកម្រិតមួយទៅកម្រិតមួយទៀត ឆ្លងតាម
គំរូវិវត្តន៍ដោយកម្លាំងប្រឆាំងកំណត់ដោយបែបផែន

៧១. matérialisme ផលិតកម្មដែលមានមូលដ្ឋានសេដ្ឋកិច្ចនិងសម្ភារៈ
dialectique ជាកត្តាសំខាន់។

ខ. យោងតាមរូបធាតុនិយមបដិសំយោគ ការ
អភិវឌ្ឍសេដ្ឋកិច្ច វិទ្យាសាស្ត្រ បច្ចេកវិទ្យា នាំឱ្យ
មានការផ្លាស់ប្តូរផ្ទៃកំណើតនិងឥរិយាបថសង្គម។

ល

លូធើនិយម

អ. lutheranism

បារ. luthéranisme
(m.)

ទម្រង់ដំបូងនៃលទ្ធិប្រូតេស្តង់ដែលបង្កើតឡើង
ដោយ ម៉ាទីនលូធើ (Martin Luther, ១៤៨៣-
១៥៤៦) ជនជាតិអាឡឺម៉ង់ នាសតវត្សរ៍ទី១៦ នៅ
ប្រទេសអាឡឺម៉ង់។

លទ្ធិនេះផ្តោតទៅលើការបង្រៀនរបស់ព្រះយេស៊ូ
គ្រីស្ទ និង សង្កត់ធ្ងន់ទៅលើជំនឿនិងសេចក្តីស្មោះ
ត្រង់របស់បុគ្គលទៅលើអំណាចរួមរបស់សហគមន៍
គ្រីស្ទសាសនា។ លូធើនិយមបានសាយភាយដំបូង
ឆ្លងកាត់អឺរ៉ុបខាងជើង ជាពិសេស ឆ្លងកាត់តំបន់
ស្កង់ឌីណាវី (Scandinavia)។ បច្ចុប្បន្ន លទ្ធិនេះ
ត្រូវបានគេប្រតិបត្តិពាសពេញពិភពលោក។

៦

វិធីសុចរិត

ការប្រព្រឹត្តត្រឹមត្រូវដោយវាចាមាន៤ប្រការគឺ៖

- ១- ការតាំងចិត្តរៀបចាកការនិយាយកុហក
- ២- ការតាំងចិត្តរៀបចាកការនិយាយសិកសៀត
និយាយឱ្យអ្នកដទៃបែកបាក់គ្នា
- ៣- តាំងចិត្តរៀបចាកការនិយាយពាក្យគ្រោតគ្រាត
- ៤- ការតាំងចិត្តរៀបចាកការនិយាយពាក្យរោយរាយ
ឥតប្រយោជន៍។

វប្បធម៌ស្ថាប័ន

អ. organizational
culture

បារ. culture orga-
nisationnelle

ឥរិយាបថរួមរបស់មន្ត្រីនិងបុគ្គលិកដែលជាផ្នែក
មួយរបស់ស្ថាប័ន និងជាតម្លៃដែលចងក្លាប់មនុស្ស
ទៅនឹងការងារឬអំពើរបស់ពួកគេ។ វប្បធម៌នេះ
រួមមាន តម្លៃទស្សនវិស័យ និយាមកាសា ការងារ
ប្រព័ន្ធសញ្ញា ជំនឿ និង ទម្លាប់របស់ស្ថាប័ន។

វប្បធម៌ស្ថាប័នជះឥទ្ធិពលលើរបៀបដែលមនុស្ស
និងក្រុមនីមួយៗធ្វើអន្តរកម្មជាមួយគ្នា លើអតិថិ-
ជន និង លើអ្នកពាក់ព័ន្ធផ្សេងទៀត។

ឧទាហរណ៍ : សមាជិកថ្មីនៃស្ថាប័ននីមួយៗតែងតែ
ត្រូវបានគេបង្រៀនអំពីវប្បធម៌ស្ថាប័ន ជាពិសេស
បង្រៀនអំពីគំរូនៃឥរិយាបថនិងការកំណត់រួមដែល
ទាក់ទងទៅនឹងវិធីនៃការយល់ឃើញ ការគិត និង
ការមានអារម្មណ៍អំពីការងារ។

វាសនានិយម

អ. fatalism
បារ. fatalisme
(m.)

លទ្ធិមួយនៃទស្សនវិជ្ជាដែលយល់ថា ព្រឹត្តិការណ៍ទាំងអស់កើតឡើងដោយមានការរៀបចំទុកជាមុន ឬចំណុះក្រោមវាសនា។ ព្រឹត្តិការណ៍នោះមានលក្ខណៈចាំបាច់ស្របតាមអ្វីដែលគេបាននិយាយ និងសរសេរនៅក្នុងគម្ពីរសាសនា។

វិជ្ជមាននិយម

អ. positivism
បារ. positivisme
(m.)

ប្រព័ន្ធកំនិតទស្សនវិជ្ជាដែលបង្កើតឡើងដោយទស្សនវិទូបារាំង អូហ្គូកុង (Auguste Comte) ប៉ុន្តែប្រសគល់របស់វាចេញមកពី ហ្វ្រង់ស៊ីស បេខីន (Francis Bacon) ។

ស្មារតីរួមរបស់វិជ្ជមាននិយមគឺថាទស្សនវិជ្ជាក្នុងតំបន់ផ្ដោតការយកចិត្តទុកដាក់តែទៅលើអ្វីដែលបទពិសោធផ្តល់ឱ្យជាក់ស្ដែង និង គួរតែចៀសវាងពីការគិតបែបសន្មតដែលទៅហួសពីបទពិសោធន៍។ ដូច្នោះវិជ្ជមាននិយមចាត់ទុកការសិក្សាអំពីវិធីវិទ្យាសាស្ត្រថាជាកិច្ចការចម្បងរបស់ខ្លួន និងបង្ហាញខ្លួនឯងថាជាប្រភេទនៃទស្សនវិជ្ជាអំពីវិទ្យាសាស្ត្រ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីវិទ្យាសាស្ត្រ ពុទ្ធវិទ្យា ទស្សនវិជ្ជាអំពីវិទ្យាសាស្ត្រសង្គម និង ទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា)

វិញ្ញាណ

អ. sense

បារ. sens (m.)

សមត្ថភាពនៃការដឹងឬការស្គាល់ ការវាយតម្លៃឬ
ប្រតិកម្មចំពោះអ្វីមួយ ជាពិសេស តាមរយៈអង្គ-
វិញ្ញាណ ចក្ខុវិញ្ញាណ សោតវិញ្ញាណ យានវិញ្ញាណ
ជីវ្ហវិញ្ញាណ កាយវិញ្ញាណ។

ឧ. វិញ្ញាណរបស់ខ្ញុំដឹងថា ម្ហូបមួយបាននេះឆ្ងាញ់
ទឹកនេះក្តៅ ចម្រៀងនេះពីរោះ...។

វិញ្ញជន/វិញ្ញជន

អ. scholar

បារ. érudit,e (n.)

មនុស្សដែលមានពុទ្ធិទូលំទូលាយមានចំណេះដឹង
ច្រើនមុខវិជ្ជា មានសមត្ថភាពបរិបូរ ប៉ិនប្រសប់ និង
មានសុភវិនិច្ឆ័យក្នុងកិច្ចការទាំងពួង។

វិធីសូន្យ

អ. zero method

បារ. méthode zero

វិធីមួយដែលបង្ហាញយ៉ាងច្បាស់អំពីទម្រង់មូលដ្ឋាន
នៃភាសា ដោយការបង្កើតពាក្យមួយតាមរយៈបន្សំ
នៃសញ្ញានានា។ ដោយសារតែទម្រង់តែមួយគត់
របស់វា សញ្ញាទាំងនេះបានលុបចោលទាំងស្រុង
នូវខ្លឹមសាររូបធាតុរបស់ខ្លួន។ វិធីសូន្យគឺជាវិធី
តក្កវិជ្ជាស្តីពីការបង្កើតគំរូមួយផ្នែកលើការសន្មត
ទៅតាមសនិទានភាព។ ឧទាហរណ៍ : ក្នុងវិធីសូន្យ
គេបង្កើតពាក្យ «ត្រី»(បញ្ញត្តិត្រី) ពីទម្រង់ប្តូររាង
ផ្សេងៗរបស់សត្វត្រីជាក់ស្តែង។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងតក្កវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាអំពី
ភាសា)

វិបាក លទ្ធផលឬទំនាក់ទំនងហេតុនិងផលដែលកើត
 អ. consequence ចេញពីស្ថានភាពណាមួយ ពីការសម្រេចចិត្ត ឬពី
 បារ. conséquence ការប្រព្រឹត្តរបស់មនុស្សណាម្នាក់ឬក្រុមណាមួយ។
 (f.) ខ. តាមទស្សនវិទូបារាំង ហ្សាក់កឺលីន រូស្សូ
 (Jacqueline Rousseau) វិបាកនៃការលុប
 ចោលសំណួរ «ហេតុអ្វី» ធ្វើឱ្យស្មារតីមនុស្ស
 គ្មានហេតុផល។

វិភាគ ដំណើរនៃការគិតដោយបំបែកបញ្ហាទាំងមូលទៅ
 អ. analysis ជាសមាសភាគរបស់វា និង ទំនាក់ទំនងរវាងសមា-
 បារ. analyse (f.) សភាគទាំងនោះ។

វិទ្ធីនិទស្សន៍ កំហុសនៅក្នុងការពិចារណាឬជាទង្វើករណីមួយ
 អ. fallacy ដែលមិនបានផ្តល់ហេតុផលគ្រប់គ្រាន់ចំពោះ
 បារ. sophisme សច្ចភាពនៃការសន្និដ្ឋានរបស់ខ្លួន ប៉ុន្តែវាបែរជា
 (m.) លេចចេញនូវការបញ្ចុះបញ្ចូលឱ្យជឿតាមរបៀប
 ផ្សេងទៅវិញ។

**វិទ្ធីនិទស្សន៍ករណី
 ដោយឡែក** ការយល់ខុសដោយការគិតមិនគ្រប់ជ្រុងជ្រោយ
 អ. fallacy of អំពីគុណវុឌ្ឍិដែលប្រើគំនិតខុសឆ្គងថា អ្វីដែលពិត
 secundumquid ដោយមានគុណវុឌ្ឍិជាក់លាក់ណាមួយ វាក៏ពិត
 ដោយគ្មានគុណវុឌ្ឍិជាក់លាក់នោះដែរ។ វិទ្ធីនិទស្សន៍

៣៧. erreur de
secundumquid

ករណីដោយឡែកស្រដៀងគ្នាទៅនឹងវិទ្ធីនិទស្សន៍
ចៃដន្យដែលប្រើគោលការណ៍ឬវិធានទូទៅ ដោយ
មិនគិតពីទិដ្ឋភាពជាក់លាក់នៃកាលៈទេសៈក្នុងការ
ប្រើប្រាស់របស់វា។ វិទ្ធីនិទស្សន៍ករណីដោយឡែក
មានទម្រង់បន្ថែមមួយទៀតដែលធ្វើទូទៅនីយកម្ម
វិធានមួយចេញពីគ្នាយ៉ាងណាមួយដែលអាចមាន
លក្ខណៈដោយឡែកឬករណីលើកលែង។ នៅក្នុង
ទម្រង់នេះ វិទ្ធីនិទស្សន៍ករណីដោយឡែក ធ្វើទូទៅ
នីយកម្មយ៉ាងប្រញាប់ប្រញាល់ ដោយផ្ដើមចេញពី
ករណីដោយឡែកទៅរកករណីទូទៅ។

១១. សៅជាខ្មែរ គាត់រួសរាយចំពោះមនុស្សគ្រប់
គ្នា ដូច្នោះខ្មែរទាំងអស់រួសរាយ។

១២. វិចិត្រករ ញឹក ឌីម ជាជនជាតិខ្មែរ គាត់មាន
ទេពកោសល្យគួររូបទេសភាពនិងសម្រស់នារីខ្មែរ
ដូច្នោះវិចិត្រករខ្មែរទាំងអស់សុទ្ធតែមានទេពកោ-
សល្យគួររូបទេសភាពនិងសម្រស់នារីខ្មែរ។

**វិទ្ធីនិទស្សន៍បុព្វ-
ហេតុមិនពិត**
៣៨. fallacy of
false cause

ហេតុផលនៃទង្វើករណីដែលអះអាងថាក្នុងចំណោម
វត្ថុជាប់ទាក់ទងគ្នាពីរ កនិងខ ក ជាបុព្វហេតុរបស់
ខ ដោយសារតែ ក នៅមុន ខ។ ដូចគ្នានេះដែរ
វិទ្ធីនិទស្សន៍បុព្វហេតុមិនពិតគឺជាទង្វើករណីមួយ

បារ. erreur de la
fausse cause

ដែលផ្តល់ហេតុផលខុសឆ្គងដោយភ្ជាប់ព្រឹត្តិការណ៍
បាតុភូត ឬ សកម្មភាពពីរប្រើន ដែលកើតឡើង
បន្តបន្ទាប់គ្នា ដោយអះអាងថា ព្រឹត្តិការណ៍ បាតុ-
ភូតឬសកម្មភាពទី១ បណ្តាលឱ្យកើតព្រឹត្តិការណ៍
បាតុភូតឬសកម្មភាពបន្តបន្ទាប់។ ឧទាហរណ៍^១ :
ក្រោយមានរងាវ ព្រះអាទិត្យរះ ដូច្នោះមានរងាវ
បណ្តាលឱ្យព្រះអាទិត្យរះ។ ឧទាហរណ៍^២ : ជានិច្ច-
កាល ខ្ញុំដឹកតែក្រោយអាហារថ្ងៃត្រង់ ដូច្នោះអាហារ
ថ្ងៃត្រង់ជាបុព្វហេតុនៃការដឹកតែរបស់ខ្ញុំ។

អំណះអំណាងទាំងនេះមិនត្រឹមត្រូវទេ ព្រោះមាន
ការភាន់ច្រឡំរវាងលំដាប់និងដំណើរនៃបុព្វហេតុ។
វាផ្លាស់ពីលំដាប់នៃព្រឹត្តិការណ៍ដែលគ្រាន់តែទាក់-
ទងនឹងពេលវេលាទៅលំដាប់ខាងបុព្វហេតុ។ បុព្វ-
ហេតុមិនពិតមិនបណ្តាលឱ្យមានវិបាកទេ ហើយក៏
មិនមែនជាបុព្វហេតុទាល់តែសោះ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

វិទ្ធីនិទស្សន៍ពន្ធ
អ. genetic fallacy
បារ. erreur
génétique

ទទ្ទឹករណ៍ដែលវិនិច្ឆ័យ វាយតម្លៃឬពន្យល់អ្វីមួយ
ផ្អែកតែទៅលើប្រភពកំណើតឬបរិបទដើមដែលវា
កើតឡើងឬត្រូវបានបង្កើតឡើងដោយមិនផ្អែកលើ
ការវិវត្តឬបច្ចុប្បន្នភាពរបស់វា។ ដោយសារវាអាច

មានភាពខុសគ្នាសំខាន់ៗមួយចំនួនរវាងប្រភព
កំណើតនៃអ្វីមួយនិងសភាពបច្ចុប្បន្នរបស់វា ទើប
ទទ្ទឹករណ៍បែបនេះតែងតែត្រូវបានចាត់ទុកថាជា
វិទ្ធីនិទស្សន៍ពន្លឺ ជាពិសេស នៅពេលគេប្រើទទ្ទឹក-
ករណ៍នោះដើម្បីបដិសេធធាតុដ៏ទាស់ណាមួយ។
មនុស្សដែលមានប្រភពកំណើតចេញពីសត្វស្វា
មិនមានន័យថា ពួកគេនៅតែជាសត្វស្វានោះទេ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

**វិទ្ធីនិទស្សន៍
សមាសភាព**

អ. fallacy of
composition
បារ. erreur de
composition

ប្រភេទនៃការផ្តល់ហេតុផលខុសដែលអះអាងថា
បើផ្នែកនីមួយៗនៃអង្គទាំងមូលមានលក្ខណសម្បត្តិ
ជាក់លាក់ណាមួយ នោះអង្គទាំងមូលក៏មាន
លក្ខណសម្បត្តិដូចនោះដែរ។ ឧទាហរណ៍ : បើ
គ្រឿងបង្កនីមួយៗរបស់រថយន្តមួយមានគុណភាព
ល្អនោះ រថយន្តនោះក៏មានគុណភាពល្អដែរ។

បច្ចេកសព្ទនេះ ក៏ត្រូវបានគេប្រើដែរសម្រាប់ទទ្ទឹក-
ករណ៍មួយដោយផ្ដើមចេញពីមូលបដិញ្ញាដែលថា
ធាតុនីមួយៗនៃបណ្តុំមួយមានលក្ខណសម្បត្តិជាក់
លាក់ណាមួយឈានទៅដល់ការសន្និដ្ឋានថាបណ្តុំ
នោះក៏មានលក្ខណសម្បត្តិដូចនោះដែរ។

ទទ្ទឹករណ៍នេះគ្មានសុពលភាពទេ ព្រោះវាសន្មត

ដោយខុសឆ្គងថា អង្គទាំងមូលឬបណ្តុំជាការផ្តុំគ្នា យ៉ាងសាមញ្ញមួយនៃផ្នែកឬធាតុនីមួយៗ។ ដោយ បញ្ជ្រាសមកវិញ វិទ្ធីនិទស្សន៍បំបែកដែលមាន លក្ខណសម្បត្តិជាក់លាក់ណាមួយ ធាតុឬផ្នែក នីមួយៗក៏មានលក្ខណសម្បត្តិដូចនោះដែរ។

ឧទាហរណ៍ : សហរដ្ឋអាមេរិកជាប្រទេសអ្នកមាន ដូច្នោះ ពលរដ្ឋអាមេរិកម្នាក់ៗក៏ជាអ្នកមានដែរ។

វិទ្ធីនិទស្សន៍នេះមិនដឹងថា មិនមានទំនាក់ទំនង ផ្ទៃរវាងអង្គទាំងមូលនិងផ្នែកផ្សេងៗរបស់វាទេ។ ទាំងវិទ្ធីនិទស្សន៍សមាសភាព ទាំងវិទ្ធីនិទស្សន៍ បំបែក ជាករុបរបស់វិទ្ធីនិទស្សន៍នៃភាពមិនច្បាស់ លាស់ ពីព្រោះជាញឹកញាប់វិទ្ធីនិទស្សន៍ទាំងពីរ នេះជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងការកាន់ច្រឡំរវាងការប្រើប្រាស់ ដាច់ដោយឡែកៗនិងការប្រើប្រាស់បែបប្រមូលផ្តុំ នៃពាក្យមួយ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

វិទ្ធីនិទស្សន៍សំណួរ ស្មុគស្មាញ

អ. fallacy of many questions/fallacy

ប្រភេទនៃសំណួរប្រកបដោយល្បិចបែបវោហារ- សាស្ត្រដែលអ្នកឆ្លើយមិនអាចគេចផុតពីការទទួល យកបុរេសន្មតរបស់អ្នកសួរបានឡើយ។ លោក សុខសួរលោកសៅមួយសំណួរ ហើយទាមទារ

of complex questions

បារ. erreur de nombreuses questions

ចម្លើយសាមញ្ញថា «បាទ» ឬ «ទេ» ។ ប៉ុន្តែសំណួរនោះបង្កប់នូវបុរេសន្មតមិនសមហេតុផលណាមួយដែលតម្រូវឱ្យឆ្លើយដាច់ពីគ្នា។

ចម្លើយសាមញ្ញថា«បាទ» ឬ «ទេ» នឹងធ្វើឱ្យលោកសៅយល់ព្រមទទួលបុរេសន្មតដែលមិនសមហេតុផល។ ឧទាហរណ៍ : *តើអ្នកឈប់វាយឪពុករបស់អ្នកហើយឬនៅ?* មិនថាលោកសៅឆ្លើយ «បាទ» ឬ «ទេ» នោះទេ គឺចម្លើយរបស់គាត់បញ្ជាក់ថាគាត់យល់ព្រមទទួលស្គាល់ថា គាត់បានវាយឪពុករបស់គាត់ ប៉ុន្តែ តាមពិតវាអាចមិនដូច្នោះទេ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

វិទ្ធីនិទស្សន៍សំនៀង

អ. fallacy of accent
បារ. erreur d' accent

ទទ្ទឹករណីមួយឈានទៅសន្និដ្ឋានដោយការផ្លាស់ប្តូរសំនៀងព្យាង្គនៃពាក្យមួយដែលធ្វើឱ្យខ្លឹមសាររបស់វាផ្លាស់ប្តូរ។ ជាការពិត ទទ្ទឹករណីមួយបែបនេះគ្មានសុពលភាពទេ។ ក្រោយមកវិទ្ធីនិទស្សន៍សំនៀងត្រូវបានពង្រីកគ្របដណ្តប់លើករណីផ្សេងៗដែលក្នុងនោះ គេធ្វើទទ្ទឹកមួយដោយការសង្កត់សំឡេងលើផ្នែកផ្សេងៗនៃល្បះមួយដែលធ្វើឱ្យអត្ថន័យរបស់វាក៏ផ្លាស់ប្តូរផងដែរ។ វិទ្ធីនិទស្សន៍សំនៀង ហៅម្យ៉ាងទៀតថា វិទ្ធីនិទស្សន៍សង្កត់សូរ ហើយជានិច្ច-

កាល វាកើតឡើងនៅក្នុងភាសានិយាយ។
ឧទាហរណ៍៖

- ខ្ញុំធ្វើស្រែ។ (មុខរបរបស់ខ្ញុំ ធ្វើស្រែ)
- ខ្ញុំ ធ្វើស្រែ។ (កាលណាគេនិយាយសង្កត់សួរ
ទៅលើពាក្យ ខ្ញុំ មានន័យថា ខ្ញុំមិនសមធ្វើស្រែទេ
ឬអាចមានន័យថា ខ្ញុំសប្បាយចិត្តនឹងធ្វើស្រែ)។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

វិសេសានុមាន

អ. abduction

បារ. enlèvement

(m.)/abduction

(f.)

វិធីបង្ហាញពីដំណើរនៃការប្រើប្រាស់ភស្តុតាង
ដើម្បីឈានទៅរកការសន្និដ្ឋានមួយដ៏ទូលំទូលាយ
ដែលជាការពិចារណាមួយឆ្ពោះទៅរកការពន្យល់
មួយសមហេតុផលបំផុត។

វិសេសានុមាន បង្ហាញដោយទស្សនវិទូជនជាតិ
អាមេរិក ឆាល សេនដឺ ផៀស (Charles Sanders
Peirce, ១៨៣៩-១៩១៤) ដែលលោកបានចាត់
ទុកថា វិសេសានុមានជារបៀបបែបច្នៃប្រឌិតក្នុង
ការទាញសេចក្តីសន្និដ្ឋាន ប៉ុន្តែ គាត់បញ្ជាក់ថា
លទ្ធផលនៃការសន្និដ្ឋាននេះត្រូវស្ថិតនៅក្រោមការ
វាយតម្លៃប្រកបដោយវិចារណញ្ញាណ។

ឧទាហរណ៍៖

១- អនុមានញែក (Deduction)

- ក្បួន (rule): សំណែនទាំងអស់នៅក្នុងថ្នាក់នេះ
ពណ៌ស
- ករណី (case): សំណែនទាំងនេះយកចេញពី
ថ្នាក់នេះ
- លទ្ធផល (result): សំណែនទាំងនេះពណ៌ស។

២- **អនុមានរួម** (Induction)

- ករណី (case): សំណែនទាំងនេះយកចេញពី
ថ្នាក់នេះ
- លទ្ធផល (result): សំណែនទាំងនេះពណ៌ស
- ក្បួន (rule): សំណែនទាំងអស់នៅក្នុងថ្នាក់នេះ
ពណ៌ស។

៣- **វិសេសានុមាន** (Abduction)

- ក្បួន (rule): សំណែនទាំងអស់នៅក្នុងថ្នាក់នេះ
ពណ៌ស
- លទ្ធផល (result): សំណែនទាំងនេះពណ៌ស
- ករណី (case): សំណែនទាំងនេះយកចេញ
ពីថ្នាក់នេះ។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

ស

សច្ចភាព

អ. truth

បារ. vérité (f.)

ពាក្យនេះមានន័យមួយចំនួនដូចខាងក្រោម៖

១- **អ្វីមួយពិត** អ្វីមួយដែលឆ្លើយតប ឬស្របទៅនឹងហេតុការណ៍ឬតថភាព។ ២. ប្រសិនបើអ្នកប្រាប់ការណ៍ពិត (សច្ចភាព) អ្នកគ្មានអ្វីគួរឱ្យខ្លាចទេ។

២- **គុណភាព លក្ខណៈឬសភាពពិត** សភាពឬលក្ខណៈដែលឆ្លើយតបឬស្របទៅនឹងហេតុការណ៍ឬតថភាព។

៣- **អំណះអំណាងពិត** ឬ **សេចក្តីប្រកាសពិត** អំណះអំណាងឬសេចក្តីប្រកាសដែលឆ្លើយតបឬស្របនឹងហេតុការណ៍ឬតថភាព។

៤- **ហេតុការណ៍ជាក់ស្តែង** អ្វីមួយពិតជាក់ស្តែងបំផុតដែលស្ទើរតែមិនចាំបាច់បញ្ជាក់។ ២. ទឹកតែងតែហូរពីទីខ្ពស់មកទីទាប។

៥- **អ្វីមួយដែលគេជឿជាទូទៅ** អំណះអំណាង ឬសេចក្តីថ្លែងដែលគេជឿជាទូទៅថាពិត។ ២. សច្ចភាពខាងសាសនា។

សង្ស័យនិយម /

មជ្ឈិមនិយម

អ. scepticism

លទ្ធិមួយដែលបដិសេធលទ្ធភាពរបស់មនុស្សក្នុងការទទួលបានពុទ្ធិអំពីតថភាពបរានុម័តិ។ ឆ្លងតាមរយៈការពង្រឹងបន្តិចម្តងៗនូវអត្ថន័យរបស់វា ពាក្យ

បារ. scepticisme
(m.)

«សង្ស័យនិយម»បានក្លាយទៅជាការសង្ស័យអំពីអ្វីដែលជាទូទៅត្រូវបានគេទទួលស្គាល់ថាពិត។ ចុងក្រោយ សង្ស័យនិយមបែបទស្សនវិជ្ជាទាំងអស់ជាប់ទាក់ទងជាមួយពុទ្ធវិជ្ជា ពោលគឺវាផ្អែកទៅលើទស្សនៈស្តីពីវិសាលភាព និងសុពលភាពនៃពុទ្ធិរបស់មនុស្ស។

ខ. យោងតាមសង្ស័យនិយម មនុស្សម្នាក់ៗត្រូវតែសង្ស័យលើលទ្ធភាពនៃការយល់ដឹងអំពីតថភាពធម្មជាតិនិងសង្គម។

សច្ចភាពចាំបាច់

អ. necessary truth
បារ. vérité nécessaire

សច្ចភាពធម្មជាតិដែលមានសភាពពិតនៅក្នុងខ្លួនវា។ សច្ចភាពចាំបាច់ត្រូវតែពិត និងមិនអាចមិនពិតទេ។ សច្ចភាពបែបតក្កវិជ្ជានិងគណិតវិទ្យាជាទូទៅ ត្រូវបានគេចាត់ទុកថាជាគំរូនៃសច្ចភាពចាំបាច់។ ពួកវិចារណញ្ញាណនិយមបានអះអាងថាសច្ចភាពចាំបាច់ គឺជាសច្ចភាពនៃវិចារណញ្ញាណនិងផ្អែកលើការយល់ឆ្លុះប្រោសទៅក្នុងទំនាក់ទំនងពិតរវាងហេតុការណ៍នានា។ ចំណែកឯពួកពិសោធន៍និយមវិញអះអាងថា ពុទ្ធិស្តីពីពិភពលោកត្រូវតែផ្អែកលើការយល់ដឹងដោយវិញ្ញាណ។ ដូច្នេះ វាអាចគ្មានសច្ចភាពចាំបាច់ឬមានសច្ចភាពចាំបាច់ ប៉ុន្តែ

វាគ្មានការបញ្ជាក់ផ្ទាល់ពីពិភពពិតទេ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា ពុទ្ធិវិទ្យា
អស្សិរបវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាអំពីវិទ្យាសាស្ត្រ)

សត្យានុម័ត

អ. objective

បារ. objectif

(adj.)

ដែលផ្អែកលើហេតុការណ៍ពិតឬជាក់ស្តែងនានា និងមិនជះឥទ្ធិពលដោយជំនឿឬអារម្មណ៍របស់មនុស្សទេ ឬនិយាយម្យ៉ាងទៀតថា ដែលមានអត្ថិភាពដោយឯករាជ្យពីសតិឬការយល់ដឹងរបស់មនុស្ស។ ឧ. របាយការណ៍នេះមានលក្ខណៈមិនលម្អៀងនិងសត្យានុម័ត។

សត្យានុមតិភាព / វត្ថុវិស័យភាព

អ. objectivity

បារ. objectivité

(f.)

អត្ថិភាពពិតនៃអ្វីមួយដែលមិនផ្អែកលើចំណាប់អារម្មណ៍ឬគំនិតរបស់មនុស្ស។

ឧ១. រសជាតិជូរនៃផ្លែអំពិលគឺជាសត្យានុមតិភាព។

ឧ២. សច្ចភាពនៅក្នុងហេតុការណ៍មួយគឺជាសត្យានុមតិភាព។

សន្និដ្ឋភាព

អ. acquaintance

បារ. connaissance

(f.)

វិធីដែលប្រធានយល់ដឹងពីកម្មវត្ថុតាមរយៈបទ-ពិសោធន៍ផ្ទាល់និងភ្លាមៗ។ សន្និដ្ឋភាពមានលក្ខណៈផ្ទុយពីការពិពណ៌នា ដែលក្នុងនោះកម្មវត្ថុនៃការពិពណ៌នាត្រូវបានគេស្គាល់តាមរយៈអន្តរការណ៍នៃការសន្និដ្ឋាន។ កម្មវត្ថុសន្និដ្ឋភាពកើត

ឡើងតាមរយៈទិន្នន័យខាងវិញ្ញាណ ការចងចាំ និងបញ្ញត្តិទូទៅ ដូចជា ភាពក្រហម ភាពមូល ជាដើម។ សញ្ញាណនៃសន្និដ្ឋភាពត្រូវបានគេប្រើ ដើម្បីកំណត់ព្រំដែនអ្វីដែលយើងអាចដឹងតាមរយៈ ការសង្កេតឃើញភ្លាមៗ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងពុទ្ធិវិទ្យា)

សព្វវិវាទ

ការខ្វែងគំនិតគ្នាអំពីការប្រើប្រាស់ពាក្យ។

អ. logomachy

បារ. logomachie (f.)

សភាវគតិ

កំរិតវិយាបថរបស់មនុស្សនិងសត្វដែលមានតាំង ពីកំណើត ហើយមិនអាចផ្លាស់ប្តូរបានតាមកាលៈ- ទេសៈ និងមិនស្ថិតនៅក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់ គំនិតនិងវិចារណញ្ញាណឡើយ។

អ. instinct

បារ. instinct (m.)

សមធម៌

លក្ខខណ្ឌតម្រូវជាមូលដ្ឋាននៃយុត្តិធម៌សង្គមដែល ជាប់ពាក់ព័ន្ធនឹងភាពត្រឹមត្រូវឬចំណែកត្រឹមត្រូវ ហើយខុសពីសមភាពឬចំណែកស្មើគ្នា។ មិនដូច **សមភាពដាច់ខាត** ដែលមិនបានពិចារណាពីភាព ខុសគ្នាក្នុងករណីនីមួយៗនោះទេ **សមធម៌** ទាមទារ ឱ្យករណីដូចគ្នាត្រូវបានគេប្រព្រឹត្តដោយស្មើភាពគ្នា

អ. equity

បារ. équité (f.)

និងករណីផ្សេងគ្នាត្រូវបានគេប្រព្រឹត្តដោយមិនស្មើ
 ភាពគ្នា។ ការបែងចែកធនធាននៅក្នុងសង្គមត្រូវ
 កំណត់ដោយយោងទៅតាមគុណបការៈ តម្រូវការ
 និង សមត្ថភាពរបស់អ្នកទទួល។ មានតែមនុស្ស
 ដែលស្ថិតក្នុងប្រភេទដូចគ្នានិងមានលក្ខខណ្ឌដូច
 គ្នាប៉ុណ្ណោះ ទើបត្រូវទទួលបានការប្រព្រឹត្តដូចគ្នា។
សមធម៌ ទាមទារឱ្យមានការបញ្ជាក់ពីវិធានទូទៅ
 ដើម្បីឆ្លើយតបទៅនឹងស្ថានភាពពិសេស និងស្វែង
 រកការផ្តល់សេចក្តីសម្រេចចិត្តត្រឹមត្រូវក្នុងករណី
 ដោយឡែកៗ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជានយោបាយ)

សម្មាគម្មន្តៈ

អ. perfect conduct /
 right action

បាវ. action juste

ការងារត្រូវ សំដៅដល់កាយសុចរិត៣យ៉ាង៖

- ១- ចេតនារៀបចាកការសម្លាប់ជីវិតមនុស្ស សត្វ
 (បាណាតិបាតា វេរមណី),
- ២- ចេតនារៀបចាកការកាន់យកវត្ថុដែលគេមិន
 បានឱ្យ (អទិន្នាទានា វេរមណី),
- ៣- ចេតនារៀបចាកការប្រព្រឹត្តខុសក្នុងកាម
 (កាមេសុមិច្ឆាចារា វេរមណី)។

សម្មាទិដ្ឋិ

អ. right view / right understanding
បារ. vue juste / compréhension juste

សេចក្តីយល់ឃើញត្រូវតាមសេចក្តីពិត សំដៅដល់ អរិយសច្ចៈទាំង៤ គឺ ទុក្ខសច្ចៈ សេចក្តីពិតអំពីទុក្ខ, ទុក្ខសមុទយសច្ចៈ សេចក្តីពិតអំពីហេតុនៃទុក្ខ, ទុក្ខនិរោធសច្ចៈ សេចក្តីពិតអំពីការរំលត់ទុក្ខ និង ទុក្ខមគ្គសច្ចៈ សេចក្តីពិតអំពីផ្លូវបដិបត្តិដើម្បីរំលត់ ទុក្ខ។

សម្មាវាចា

អ. perfect speech / right speech
បារ. parole juste

សម្តីត្រូវ បានដល់ការរៀនចាករថីទុច្ចរិត៤យ៉ាង ពោលគឺ៖
១- ពាក្យនិយាយកុហក
២- ពាក្យសិកសៀត ញុះញង់ បំបែកបំបាក់
៣- ពាក្យអាក្រក់ គំរោះគំរើយ ជេរប្រទេច គួរតិះដៀល
៤- ពាក្យពោយរាយឥតប្រយោជន៍។

សម្មាវាយាម / សម្មាវាយាម

អ. perfect effort / right effort
បារ. effort juste

ការព្យាយាមត្រូវ ដូចជាការព្យាយាមប្រព្រឹត្តិអំពើ ល្អជាប្រយោជន៍សាធារណៈ ការព្យាយាមលះបង់ ចិត្តលោភដែលគិតតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន ឬចិត្ត ជាប់ជំពាក់នឹងកាមតណ្ហា ការព្យាយាមទប់ទល់ ប្រឆាំងនឹងអំពើអកុសលគ្រប់យ៉ាង ការព្យាយាម កសាងសន្សំកុសលធម៌ដែលមិនទាន់មាន និងការ ព្យាយាមថែរក្សាបុណ្យកុសលដែលមានហើយកុំឱ្យ បាត់ទៅវិញ។ល។

សម្មាសង្កប្បៈ

អ. right thought /
perfect resolution
បារ. pensée juste

សេចក្តីត្រិះរិះត្រូវដើម្បីចេញចាកកាម ពោលគឺ
កម្ចាត់ការព្យាបាទ កម្ចាត់គំនិតឈ្នានីសនិងគំនិត
អាក្រក់ផ្សេងទៀត ហើយរិះគិតសន្សំកសាងតែ
អំពើល្អនិងអហិង្សា។

សម្មាសតិ

អ. perfect
mindfulness /
right mindfulness
បារ. attention
juste

ការភ្ញាក់រឭកត្រូវឬការគ្រប់គ្រងចិត្តត្រូវ ពោលគឺ
សតិវិញ្ញាណក្នុងរូប វេទនាខន្ធ សញ្ញាខន្ធ
សង្ខារខន្ធ និងវិញ្ញាណក្នុង ជាអារម្មណ៍ ហើយ
ពិចារណាឱ្យឃើញថា រូប វេទនា សញ្ញា សង្ខារ
និងវិញ្ញាណ ជាអនិច្ចំ ទុក្ខំ អនត្តា ជាប់ជានិច្ច។

សម្មាសមាធិ

អ. perfect
concentration/
right concentration
បារ. concentration
juste

ការតម្កល់ចិត្តក្នុងផ្លូវត្រូវ បានដល់ការតាំងចិត្ត
ស៊ប់មាំក្នុងកុសលធម៌ ការតម្កល់ចិត្តស៊ប់ក្នុង
គន្លងអារម្មណ៍តែមួយដែលរំពឹងនិងសម្រេចដល់
អង្គឈានត្រឹមត្រូវ។

សម្មាអាជីវៈ

អ. perfect livelihood /
right livelihood
បារ. moyens
d'existence juste

ការចិញ្ចឹមជីវិតត្រូវ ដែលរៀបចំការចិញ្ចឹមជីវិត
ខុសប្រាំប្រការ៖
១- ការជួញដូរអាវុធ (សត្វវណិជ្ជា),
២- ការជួញដូរមនុស្ស (សត្វវណិជ្ជា),

- ៣- ការជួញដូរសត្វយកទៅសម្លាប់ (មសំវណិជ្ជា),
- ៤- ការជួញដូរគ្រឿងស្រវឹង (មជ្ជវណិជ្ជា),
- ៥- ការជួញដូរថ្នាំពុល (វិសវណិជ្ជា)។

ក្រៅពីនេះ នៅមានការចិញ្ចឹមជីវិតទុច្ចរិតផ្សេងទៀត ដូចជា ការរកស៊ីលួចប្លន់ទ្រព្យសម្បត្តិឯកជន ឬទ្រព្យសម្បត្តិរដ្ឋ ការរត់ពន្ធ និង ការចិញ្ចឹមស្រី-ពេស្យាជាដើម។

សម្រាំងនិយម

អ. eclecticism
 បារ. électionisme
 (m.)

នៅក្នុងវិស័យទស្សនវិជ្ជាឬសាសនាសម្រាំងនិយម គឺជាគោលដំហារមួយដែលប្រមូលផ្តុំនិងសំយោគ នូវទស្សនៈល្អៗពីសាសនានិងទស្សនវិជ្ជាដទៃទៀត។

ឧ. សាសនាកៅដាយបានប្រើប្រាស់គោលការណ៍សម្រាំងនិយម ជ្រើសយកធាតុល្អៗពីពុទ្ធសាសនាគ្រិស្តសាសនា លទ្ធិខុងជឺ និង សាសនាតៅ។

សាកលរូបី

អ. concrete
 universal
 បារ. universel
 concret

បច្ចេកសព្ទមួយដែលបង្ហាញដោយហេហែល (Hegel) ដើម្បីកែតម្រូវទស្សនៈបុរាណដែលថា សាកលគឺអរូបីដោយផ្អែកទៅលើធម្មជាតិទូទៅនៃប្រភេទភាវៈមួយតាមរយៈអរូបីកម្ម។ ហេហែលជឿថា សាកលគឺជាទម្រង់រូបីជាងអរូបី។ “សាកលពិត” មិនមែនគ្រាន់តែជាបណ្តុំនៃលក្ខណៈ

ទូទៅចំពោះវត្ថុមួយចំនួននោះទេ ប៉ុន្តែ វាជាការ
រៀបរាប់លម្អិតអំពីខ្លួនវា ឬ ការបញ្ជាក់យ៉ាងច្បាស់
អំពីខ្លួនវា។ សាកលមិនមែនដាច់ចេញពីភាព
ដោយឡែកនានាទេ ហើយវាក៏មិនមែនទៅហួសពី
ភាពដោយឡែកដែរ។ ផ្ទុយទៅវិញ សាកលមាន
មកជាប់ជាមួយនឹងភាពដោយឡែក ដែលជាកត្តា
សំខាន់នៃភាពដោយឡែកទាំងនោះ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទអស្តិ្យបរិជ្ជា)

សីលធម៌

អ. moral

បារ. morale (f.)

ការប្រព្រឹត្តផ្ទាល់របស់បុគ្គលដោយអនុលោមទៅ
តាមគោលការណ៍ឬច្បាប់នៃការប្រព្រឹត្តល្អដែលគេ
បានចេះដឹងនិងយល់ព្រមទទួល ដូចជា ជំនឿ អា-
កប្បកិរិយា ឬគំរូដោយឡែកៗ ដែលបានអនុវត្ត ឬ
ប្រតិបត្តិនៅក្នុងការរស់នៅប្រចាំថ្ងៃរបស់គេ និង
បង្ហាញឱ្យឃើញតាមរយៈការសម្រេចចិត្តនិងអំពើ
ស្ម័គ្រចិត្តរបស់គេ។

សីលវិជ្ជា

អ. ethics

បារ. éthique (f.)

ការសិក្សាពីអ្វីដែលត្រូវឬខុសនៅក្នុងទង្វើរបស់
មនុស្សនិងជាការស្វែងរកជីវិតប្រកបដោយកុសល។
សីលវិជ្ជាសិក្សាជាសំខាន់ទៅលើគោលការណ៍
សីលធម៌ ច្បាប់នៃការប្រព្រឹត្ត ឬ ប្រព័ន្ធផ្សេងៗ

ដែលគួរត្រូវបានគេប្រព្រឹត្តតាមយ៉ាងហ្មត់ចត់។

សីលវិជ្ជាកំណត់នូវអ្វីដែលជាការប្រព្រឹត្តល្អនិងអ្វីដែលជាការប្រព្រឹត្តមិនល្អ។ សីលវិជ្ជាបង្ហាញនូវអំពើរបស់មនុស្សដែលគួរឬមិនគួរយល់ព្រមតាម។ សីលវិជ្ជាផ្តល់ឱ្យយើងនូវគំរូមួយ។ ផ្អែកលើមូលដ្ឋាននេះ យើងអាចដឹងថា តើអាកប្បកិរិយារបស់យើងប្រកបដោយសីលធម៌ត្រឹមត្រូវ ប្រកបដោយគុណធម៌និងគួរឱ្យចង់បាន ឬ មិនគួរឱ្យចង់បាន។

ពាក្យសីលវិជ្ជាមានន័យប្រហាក់ប្រហែលនឹងពាក្យទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌ អភិសមាចារ ចរិយាសាស្ត្រ វិទ្យាសាស្ត្រសីលធម៌ និង គោលការណ៍សីលធម៌។

១. សីលវិជ្ជាដើរតួនាទីសំខាន់ក្នុងការកំណត់ភាពត្រឹមត្រូវនិងកំហុសឆ្គងក្នុងនិយាមសង្គមនិងច្បាប់រដ្ឋ។

សីលវិជ្ជាកាតព្វកិច្ច

អ. deontological ethics

បារ. éthique déontologique

ជំហរសីលវិជ្ជានិយាមដែលវិនិច្ឆ័យសីលធម៌របស់អំពើមួយផ្អែកលើការអនុលោមតាមច្បាប់ឬវិធាននានាស្តីពីអំពើនោះ។

សីលវិជ្ជាកាតព្វកិច្ចគឺជាសីលធម៌ផ្អែកលើច្បាប់ ឬវិធាននានាឬកាតព្វកិច្ចដែលសង្កត់ធ្ងន់ទៅលើអំពើត្រឹមត្រូវជាជាងវិបាកល្អ។ ពេលខ្លះ សីលវិជ្ជាកាតព្វ-

កិច្ចត្រូវបានគេពិពណ៌នាថាជាសីលវិជ្ជាដែលផ្អែកលើ«កាតព្វកិច្ច»ឬ«ច្បាប់» ពីព្រោះច្បាប់ទាំងនោះចងក្លាប់អ្នកទៅនឹងកាតព្វកិច្ចរបស់អ្នក។

ជាទូទៅ សីលវិជ្ជាកាតព្វកិច្ច ផ្ទុយទៅនឹងវិបាកនិយមសីលវិជ្ជាគុណធម៌ និង សីលវិជ្ជាប្រតិបត្តិនិយម។ នៅក្នុងបច្ចេកសព្ទសីលវិជ្ជា កាតព្វកិច្ចនិងអំពើសំខាន់ជាងវិបាក។

សីលវិជ្ជាជីវៈ

អ. bioethics

បារ. bioéthique

(f.)

មែកធាងមួយនៃសីលវិជ្ជាអនុវត្តដែលទាក់ទងនឹងបញ្ហាសីលធម៌ស្តីពីជីវិតនិងមរណភាព ដែលផ្ដើមចេញពីការស្រាវជ្រាវខាងជីវសាស្ត្រនិងវេជ្ជសាស្ត្រទំនើបនិងការប្រតិបត្តិក្នុងការថែទាំសុខភាព។

សីលវិជ្ជាជីវៈជាក្រុមសីលធម៌នៃជីវិត តម្រូវឱ្យអ្នកស្រាវជ្រាវខាងជីវវិទ្យា វេជ្ជសាស្ត្រ ឱសថសាស្ត្រ បសុសាស្ត្រ គីមីសាស្ត្រ បរិស្ថានវិទ្យា និង បច្ចេកវិទ្យាផ្សេងៗប្រតិបត្តិតាម ហើយវាក៏ជានិយាមសីលធម៌មួយប្រើសម្រាប់វាស់អំពើរបស់អ្នកសិក្សាស្រាវជ្រាវក្នុងវិស័យខាងលើឱ្យដឹងថា តើពួកគេប្រតិបត្តិតាមគោលការណ៍សីលវិជ្ជាជីវៈបានកម្រិតណា។ បញ្ហាដែលពាក់ព័ន្ធនឹងសីលវិជ្ជាជីវៈ ដូចជាការផ្តល់ធនធានវេជ្ជសាស្ត្រកម្រកម្រិតស្វ័យភាព

របស់អ្នកជំងឺ ព្រមទាំងវិសាលភាពនិងព្រំដែននៃ អំណាចរបស់វេជ្ជបណ្ឌិតនិងគិលានុបដ្ឋាក ការរំលូត កូននិងសុយាត ការធ្វើពិសោធន៍លើមនុស្ស ការ ស្រាវជ្រាវពន្ធុ (ហ្សែន) ការពន្យារកំណើត បច្ចេក- ទេសក្នុងការបង្កកំណើតមនុស្ស ការពិនិត្យគភ៌ ការ ពពោះជំនួស ការបរិច្ចាគជាលិកាឬសរីរាង្គជាដើម។

សីលវិជ្ជានិយាម

- អ. normative ethics
- បារ. éthique normative

សីលវិជ្ជាមួយប្រភេទដែលទាក់ទងនឹងការសម្រេច អំពីស្តង់ដារឬខ្នាតគំរូសីលធម៌ ដែលកំណត់ថាឥរិ- យាបថណាមួយត្រឹមត្រូវគួរនឹងធ្វើតាម និង ឥរិយាបថ ខុសឆ្គងដែលគួរជៀសវាង។

សីលវិជ្ជាបរិស្ថាន / សីលបរិស្ថាន

- អ. environmental ethics
- បារ. éthique environnementale

ផ្នែកមួយនៃទស្សនវិជ្ជាបរិស្ថានដែលពិចារណា អំពីការពង្រីកព្រំដែនបែបប្រពៃណីរបស់សីលវិជ្ជា ដែលសិក្សាទៅលើបញ្ហាមនុស្សទៅដល់បញ្ហាមិន មែនមនុស្ស។ សីលវិជ្ជាបរិស្ថានមានឥទ្ធិពលទូលំ- ទូលាយលើមុខវិជ្ជាផ្សេងទៀត ដូចជា ច្បាប់បរិស្ថាន សង្គមវិជ្ជាបរិស្ថាន អេកូសាសនវិទ្យា អេកូសេដ្ឋកិច្ច អេកូឡូហ្សី និង ភូមិវិទ្យាបរិស្ថាន។

សីលវិជ្ជាអនុវត្តន៍

- អ. applied ethics

សីលវិជ្ជាមួយប្រភេទដែលទាក់ទងនឹងការវិភាគ ជាក់លាក់អំពីបញ្ហាវាទឬជីវាទ(បញ្ហាចម្រូងចម្រាស)

បារ. éthique
appliquée

ខាងសីលធម៌ ដូចជា ការរំលូតកូន ការសម្លាប់ទារក
សិទ្ធិសត្វ កង្វល់ខាងបរិស្ថាន ការសម្លាប់មនុស្ស
ដែលមានជំងឺធ្ងន់មើលមិនជា សីលធម៌សុខាភិបាល
សីលធម៌ជំនួញ ការស្រឡាញ់ភេទដូចគ្នា សីលធម៌
រួមភេទ ការកាត់ទោសប្រហារជីវិត និង សង្គ្រាម
បរមាណូជាដើម។

សីលវិជ្ជាអស្ស៊ុប

អ. metaethics
បារ. méta-éthique

សីលវិជ្ជាមួយប្រភេទដែលសិក្សាអំពីប្រភព និង
អត្ថន័យនៃបញ្ញត្តិទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌។

ស៊ីរែណែ

អ. cyrenaics
បារ. cyrène

និកាយទស្សនវិជ្ជាតម្រេកនិយមដែលបង្កើតឡើង
ដោយអាវីស្ទិបកុសនៃស៊ីរែន (Aristippus of
cyrene) ហើយបានរីកចម្រើននៅចុងសតវត្សរ៍
ទី៤ មុនគ្រិស្តសករាជ។ អាវីស្ទិបកុស បានអះអាង
នៅក្នុងលទ្ធិសំខាន់របស់គាត់ថា ពុទ្ធិមានលក្ខណៈ
មិនអាចទុកចិត្តបាននិងគ្មានប្រយោជន៍ ហើយ
មនុស្សគួរខិតខំព្យាយាមត្រួតត្រាកាលៈទេសៈរបស់
ខ្លួនជាជាងទុកឱ្យកាលៈទេសៈត្រួតត្រាពួកគេ។
ការស្វែងរកសេចក្តីរីករាយក្លាមៗគឺជាគោលបំណង
សំខាន់នៃជីវិត។ សេចក្តីរីករាយខាងវិញ្ញាណគួរឱ្យ
ចង់បានជាងសេចក្តីរីករាយខាងបញ្ញាដែលមាន

លក្ខណៈល្អិតល្អន់និងស្មុគស្មាញ ទោះបីជាសេចក្តី
រីករាយមិនត្រូវបានស្វែងរកហួសពីព្រំដែនដែលបាន
កម្រិតដោយច្បាប់ ប្រពៃណីទំនៀមទម្លាប់ក៏ដោយ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាក្រិកបុរាណ)

សុយាត

អ. euthanasia

បារ. euthanasie (f.)

ការប្រតិបត្តិការបញ្ចប់ជីវិតអ្នកជំងឺដោយចេតនា
ដើម្បីបំបាត់ការឈឺចាប់ខាងផ្លូវកាយនិងផ្លូវចិត្ត។

សុភមង្គល

អ. happiness

បារ. bonheur

(m.)

ស្ថានភាពនៃវេទនារម្មណ៍ឬគំនិតស្តីពីសុខុមាល-
ភាពដែលកំណត់លក្ខណៈដោយវេទនារម្មណ៍រីករាយ
ឬវិជ្ជមានដែលរាប់ចាប់ពីភាពស្ងប់ស្ងួលទៅដល់ភាព
សប្បាយរីករាយខ្ពស់បំផុត។

ទ្រឹស្តីទស្សនវិជ្ជាសីលធម៌ទាំងអស់ផ្តល់សារៈសំខាន់
មួយចំនួនចំពោះសុភមង្គលរបស់មនុស្ស។ ទ្រឹស្តី
ទាំងនោះខុសគ្នាត្រង់៖

- ទី១ ទស្សនាទានស្តីពីអ្វីដែលសុភមង្គលនោះ
ផ្អែកលើ,

- ទី២ ទស្សនៈស្តីពីរបៀបនៃការទទួលសុភមង្គល
បុគ្គលស្របឬប្រឆាំងទៅនឹងសុភមង្គលរួម,

- ទី៣ ថាតើវាចាំបាច់ឬទេ ក្នុងការទទួលយកនូវ

គោលបំណងផ្សេងទៀតសម្រាប់សកម្មភាពរបស់
មនុស្ស។

ទ្រឹស្តីសាមញ្ញបំផុតគឺថា សុភមង្គលខ្លួនវាមាន
លក្ខណៈងាយៗ, ខ. វាកើតមាននៅក្នុងឱកាស
សប្បាយរីករាយ។

ទ្រឹស្តីនេះក៏និយាយដែរថា ភ្នាក់ងារគ្រាន់តែស្វែង
រកឬគួរតែស្វែងរកសុភមង្គលផ្ទាល់ខ្លួនរបស់ពួក
គេ ហើយវាក៏និយាយដែរថា ពុំមានគោលបំណង
ផ្សេងនៃអំពើដែលអាចទៅរួចឬដែលគួរឱ្យចង់បាន
នោះទេ, ខ. សុភមង្គលរបស់គ្រួសារមួយអាស្រ័យ
លើភាពចុះសម្រុងគ្នានៃសមាជិកគ្រួសារ។

សូហ្វីស

អ. sophist

បារ. sophiste (m.)

កាលពីដំបូង ពាក្យ *សូហ្វីស* សំដៅយកមនុស្ស
ដែលប្រកបដោយគតិបណ្ឌិត ដូចជា កវីនិពន្ធ អ្នក
ព្យាករ ព្រឹទ្ធាចារ្យ ដែលប្រកបដោយភាពឈ្លាសវៃ។
ប៉ុន្តែ នៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី៥មុនគ្រិស្តសករាជ ពាក្យ
សូហ្វីស សំដៅយកបច្ចេកសព្ទពិសេសមួយដែល
មានន័យថា គ្រូបង្រៀនជំនាញដែលបានដើរផ្សង
ព្រេងពីទីក្រុងមួយទៅទីក្រុងមួយដើម្បីបង្រៀនមុខ-
វិជ្ជាជាច្រើនដែលមិនធ្លាប់មានពីមុនមក ដូចជា
វោហារសាស្ត្រ ភាសាវិទ្យាជាដើម ដែលយុវជនក្រិក

ត្រូវការជាចាំបាច់ ដើម្បីបញ្ចុះបញ្ចូលអ្នកនយោ-
 បាយ។ សូហ្វីសបានយកថ្លៃបង្រៀនពីសិស្សដែល
 មករៀនជាមួយពួកគេ។ នៅក្នុងពេលនោះ ពាក្យ
សូហ្វីស មិនមានន័យអវិជ្ជមានឬន័យអាក្រក់ទេ។
 ពួកសូហ្វីសមិនមែនចេញមកពីនិកាយណាមួយ
 ហើយភាគច្រើននៃពួកគេក៏មិនមែនជាទស្សនវិទូ
 ដែរ។ ក្នុងចំណោមពួកសូហ្វីសដែលល្បីល្បាញ
 បំផុតមាន ប្រូតាហ្គោរ៉ាស (Protagoras) ហ្គីរហ្ស៊ី-
 យ៉ាស (Gorgias) ត្រាស៊ីម៉ាជុស (Thrasymachus)
 ប្រូឌីគុស (Prodicus) ហ៊ីប្យាស (Hippias)។
 ក្រោយពីជំនាន់ពួកសូហ្វីសខាងលើមក ពាក្យ
សូហ្វីស នេះក៏មានអត្ថន័យអវិជ្ជមានរហូតមកដល់
 បច្ចុប្បន្ន។ ការប្រែប្រួលដ៏ធំនេះមកពីការយោសនា
 ជំទាស់របស់ប្លាតូ និង អារីស្តូត ដែលចោទពួក
 សូហ្វីសថាជាអ្នករកលុយពីការបង្រៀនរបស់ពួកគេ
 និងយកតម្លៃខ្ពស់ក្នុងការបង្រៀនបច្ចេកទេសយក
 ឈ្នះក្នុងការតស៊ូមតិ។ ពួកសូហ្វីសជាច្រើនជា
 គោលដៅចំអកនៅក្នុងអត្ថបទសន្ទនារបស់ប្លាតូ
 ហើយក្រោយមក ពួកសូហ្វីសត្រូវបានព្រែកចេញ
 ពីអ្នកប្រកបមុខវិជ្ជាខាងបញ្ញាដោយពិតប្រាកដ។
 ប៉ុន្តែផ្ដើមពីការខ្វះខាតខាងព័ត៌មានសម្រាប់ដំណើរ-

ការ ពួកសូហ្វីសប្រៀបដូចជាអ្នករួមគ្នាបង្កើតចលនាសេរីដែលបង្កជាភាពសង្ស័យក្នុងប្រពៃណីនិងក្នុងចំណុចខ្លះនៃការបំភ្លឺ។ ពួកសូហ្វីសបានរួមវិភាគទានដ៏សំខាន់នៅក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រនៃការគិតក្នុងជំនាញវេយ្យាករណ៍និងទ្រឹស្តីភាសាវិទ្យា សីលធម៌ ទ្រឹស្តីនយោបាយ ទ្រឹស្តីអំពីធម្មជាតិ និង ប្រភពរបស់មនុស្សនិងសង្គម។ ដោយគ្មានសំណើរបស់សូហ្វីសណាម្នាក់នៅសល់ ដូច្នេះវាជាការលំបាកក្នុងការរែកតម្រូវបុរេនិច្ច័យពីមុនដែលប្រឆាំងនឹងពួកសូហ្វីស។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាក្រិកសម័យបុរាណ)

សួគ៌

អ. heaven
បារ. Ciel (m.)

លោកប្រភពនៃសន្តិ និងសុភមង្គលដ៏ឧត្តមដែលគេជឿថា បុគ្គលល្អនឹងបានទៅកើតនៅក្រោយពេលគេស្លាប់ទៅ។ អារីស្តូតឱ្យនិយមន័យពាក្យ «សួគ៌» បីយ៉ាងផ្សេងៗគ្នា៖

- ១- មណ្ឌលដែលស្ថិតនៅចុងបំផុតនៃចក្រវាល។
- ២- មេឃឬសួគ៌ តាមន័យទូទៅ។
- ៣- ចក្រវាលទាំងមូលដែលជាសទិសន័យនឹងលោក-ធាតុ។ នៅក្នុងប្រពៃណីគ្រិស្តសាសនា សួគ៌គឺជា

កន្លែងបម្រុងទុកសម្រាប់មនុស្សមានបាបដែលព្រះ
បានសង្គ្រោះ ក្រោយពេលស្លាប់។ តាមន័យនេះ
ស្នូតជាកំណត់ដែលអាទិទេពនិងអស់ទេវតាស្ថិតនៅ។

**សេរីនិយមក្លាស៊ិក/
សេរីនិយមបែបបុរាណ**
អ. classic liberalism
បារ. libéralisme
classique

មនោគមវិជ្ជានយោបាយម្យ៉ាង និងជាមែកធាងមួយ
នៃសេរីនិយមដែលគាំទ្រសេរីភាពពលរដ្ឋនៅក្រោម
នីតិវិធី និងផ្ដោតលើសេរីភាពខាងសេដ្ឋកិច្ច។ សេរី
និយមក្លាស៊ិកទាក់ទងយ៉ាងជិតស្និទ្ធទៅនឹងសេរីនិយម
និងសេរីនិយមខាងសេដ្ឋកិច្ច។ នៅដើមសតវត្សរ៍
ទី១៩ សេរីនិយមក្លាស៊ិកត្រូវបានអភិវឌ្ឍដោយឈរ
លើគំនិតរបស់ទស្សនវិទូនៃសតវត្សរ៍មុនៗជាការឆ្លើយ
តបទៅនឹងនគរូបនីយកម្មនិងបដិវត្តន៍ឧស្សាហកម្ម
នៅអឺរ៉ុបនិងសហរដ្ឋអាមេរិក។ បុគ្គលល្បីល្បាញ
ដែលគំនិតរបស់ពួកគាត់បានរួមចំណែកនៅក្នុង
សេរីនិយមក្លាស៊ិក រួមមាន ចន ឡុក (John Locke)
តូម៉ាស ដេហ្វឺរសាន់ (Thomas Jefferson)
ហ្សង់ បាបទីស្តសាយ (Jean Baptiste Say)
តូម៉ាស ម៉ាល់ថ័ស (Thomas Malthus) និង
ដេវីដ រីកាដូ (David Ricardo)។

សេរីនិយមក្លាស៊ិកត្រូវបានដកស្រង់ចេញពីទ្រឹស្តី
សេដ្ឋកិច្ច (Economics) របស់អាដាមស្មីត

(Adam Smith) ជំនឿលើច្បាប់ធម្មជាតិ (Natural law) ទ្រឹស្តីផលប្រយោជន៍និយម (Utilitarianism) និង ភាពរីកចម្រើន (progress)។

សេរីភាព

អ. freedom

បារ. liberté (f.)

លទ្ធភាពរបស់មនុស្សដែលធ្វើអ្វីមួយស្របទៅតាម បំណងនិងចំណង់ចំណូលចិត្តរបស់គេ។ វាជាសភាព មួយដែលមនុស្សមិនត្រូវបានគេកំណត់ព្រំដែន ដោយលក្ខខណ្ឌឬការបង្ខិតបង្ខំណាមួយឡើយ។

ឧ. មនុស្សសប្បាយរីករាយនឹងសេរីភាព ពេល ដែលគេមានអំណាចជ្រើសរើសដោយសេរីរវាង វិធីឬផ្លូវផ្សេងៗ។

សេរីភាពវិជ្ជមាន

អ. positive freedom

បារ. liberté positive

លទ្ធភាពដែលអាចធ្វើឱ្យនរណាម្នាក់ក្លាយជាម្ចាស់ ក្នុងការកំណត់អំពីជីវិតនិងសកម្មភាពផ្ទាល់ខ្លួន។ សេរីភាពវិជ្ជមាននេះគឺជាសេរីភាពបែបសង្គម ដែលមានព្រំដែនជាក់លាក់នៅក្នុងជំនឿទំនៀម ទម្លាប់ប្រពៃណី សីលធម៌ ច្បាប់រដ្ឋ និងកំណត់ដោយ សមត្ថភាព ធនធាន និងឱកាសរបស់មនុស្សម្នាក់ៗ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងសីលវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជា- យោបាយ)

សូឡាស្តិកនិយម

អ. scholasticism

បារ. scolastique

(f.)

ប្រព័ន្ធសិក្សាបែបប្រពៃណីខាងទស្សនវិជ្ជា និង ទេវវិជ្ជាមជ្ឈិមសម័យដែលផ្អែកលើអំណាចរបស់ សាំង អូហ្គូស្តាំង (Saint Augustin) និងអ្នកដឹក នាំដទៃទៀតនៃសហគមន៍គ្រិស្តសាសនាដំបូងនិង ផ្អែកលើស្នាដៃជាច្រើនរបស់អារីស្តូត។ វាមានបំណង ភ្ជាប់គម្លាតរវាងសាសនានិងហេតុផល។

១. ទស្សនវិទូសូឡាស្តិកនិយមអះអាងថា ហេតុ ផលមិនមែនបំផ្លាញជំនឿឬសាសនាទេ ប៉ុន្តែវាធ្វើ ឱ្យជំនឿឬសាសនាកាន់តែសុក្រឹត។

ស្ត្រីនិយម

អ. feminism

បារ. féminisme

(m.)

លទ្ធិមួយរបស់ទស្សនវិជ្ជាដែលបដិសេធការត្រួត ត្រាឬការគ្រប់គ្រងដាច់មុខដោយបុរសនៅក្នុងសង្គម។ លទ្ធិនេះប្រឆាំងនឹងទស្សនៈនៃរបបបិតាធិបតេយ្យ និងប្រឆាំងនឹងកិច្ចមិនការពារតម្លៃស្ត្រីនិងការរើស អើងស្ត្រី។ លទ្ធិនេះទទួលស្គាល់និងលើកតម្កើង តម្លៃរបស់ស្ត្រីនៅក្នុងសង្គមឱ្យស្មើនឹងបុរស។

១. ការបញ្ជ្រាបយេនឌ័រ (Gender) គឺជាទស្សនៈ របស់ស្ត្រីនិយម។

ស្ថានភាព

អ. situation

បារ. situation (f.)

បរិស្ថាន បរិបទ ឬកាលៈទេសៈណាមួយដែល ជះឥទ្ធិពលដល់ការគិត ការសម្រេចចិត្ត ឬការ ប្រព្រឹត្តរបស់មនុស្ស។

ហ

ហាបវិយោគ

អ. hatha-yoga

បារ. hatha-yoga

ផ្នែកមួយនៃប្រព័ន្ធទស្សនវិជ្ជាយោគៈ ដែលជាការហ្វឹកហាត់និងលត់ដំរាងកាយនិងចិត្តឱ្យមានតុល្យភាពដោយប្រើវិធីផ្សេងៗ ដូចជា ការធ្វើសមាធិ ការហាត់ប្រាណជាដើម ហើយដែលមានកម្រិតស្រាលជាងប្រព័ន្ធវិធីយោគៈផ្សេងៗទៀត។

ហេតុជំរុញ

អ. motive

បារ. motif (m.)

គោលបំណង ឆន្ទៈ សារៈសំខាន់ ឬផលប្រយោជន៍ ដែលជាធាតុមូលដ្ឋាននៃអំពើរបស់មនុស្សជំរុញឱ្យចិត្តរបស់មនុស្សធ្វើឬទប់ស្កាត់មិនឱ្យធ្វើអំពើណាមួយ។ អ្នកដែលដឹងពីហេតុផលជំរុញនេះច្បាស់គឺមានតែអ្នកធ្វើអំពើនេះតែប៉ុណ្ណោះ។

ឧ. ហេតុផលជំរុញដែលនាំឱ្យព្រះសិទ្ធក្នុង(ព្រះពុទ្ធ) សុខចិត្តលះបង់រាជសម្បត្តិ/រាជ្យសម្បត្តិគឺដើម្បីស្វែងរកសច្ចធម៌នៃជីវិត។

ហេតុផលភាព

បញ្ជ្រាស/ហេតុវាទ

បញ្ជ្រាស

អ. backward

causation

បារ. causalité

descendante

សញ្ញាណទូទៅនៃត្រីតិការណ៍មួយដែលបង្កឱ្យត្រីតិការណ៍មួយផ្សេងទៀតកើតឡើង ជាធម្មតាជំរុញឱ្យយើងគិតពីបុព្វហេតុដែលកើតឡើងមុននិងផលដែលកើតឡើងបន្ទាប់។ ប៉ុន្តែ ក៏អាចមានករណីខ្លះ ផលកើតមុនហេតុផងដែរ។

ឧ. ព្រហ្មលិខិតដែលកំណត់ដោយអាទិទេព គឺ

ជាផល រីឯព្រឹត្តិការណ៍ឬដំណើរដីវិតរបស់មនុស្ស
ម្នាក់ៗដែលស្របទៅនឹងព្រហ្មលិខិតនោះ គឺជា
ហេតុ។

អញ្ញទិដ្ឋិ

អ. heresy

បារ. hérésie (f.)

ទស្សនៈ ជំនឿ ឬ ដំណើរយល់ឃើញផ្ទាល់ខ្លួន ដែលផ្ទុយឬប្រឆាំងទៅនឹងគោលការណ៍ឬទស្សនៈ របស់សាសនាផ្លូវការឬពេញនិយមណាមួយ។ នៅ សម័យបុរាណ និកាយណាក៏ដោយ ដូចជា និកាយ ប៊ែរីប៉ាតេទិកនិយម (Peripatetics) អាកាដេមិក និយម (Academics) ពួកអេពីគូនិយម (Epicu- reans) ឬ ពួកអត់ធុត់និយម (Stoics) ត្រូវបាន ចាត់ទុកថាជា **អញ្ញទិដ្ឋិ**។

អញ្ញទិដ្ឋិកជន សំដៅលើមនុស្សណាម្នាក់ឬក្រុម ណាមួយដែលបង្រៀនតាមទស្សនៈផ្ទាល់ខ្លួន។

ដំបូងឡើយ **អញ្ញទិដ្ឋិ** មិនមែនជាបច្ចេកសព្ទក្នុង ន័យអវិជ្ជមាននោះទេ សូម្បីតែគ្រិស្តសាសនាក៏គិត ខ្លួនឯងថាជាអញ្ញទិដ្ឋិដែរ។ ប៉ុន្តែ ចាប់ពីពេលដែល គ្រិស្តសាសនាបានទទួលអំណាចលើសលប់ជាង គេក្នុងមជ្ឈិមសម័យ សាសនានេះបានប្រើពាក្យ **អញ្ញទិដ្ឋិ**សំដៅលើទស្សនៈណាមួយដែលមិនស្រប តាមការបង្រៀនរបស់គ្រិស្តសាសនានិកាយអឺរ៉ុ- ដ៊ិកឬនិកាយណាមួយដែលធ្វើការបកស្រាយគម្ពីរ ប៊ីប (Bible) ខុសពីការបកស្រាយផ្លូវការនៃសហ- គមន៍គ្រិស្តសាសនា។ លក្ខណៈប្រហាក់ប្រហែល

នឹងអញ្ញទិដ្ឋិ គឺការបដិសេធ ការច្រានចោលគំនិត
ឬទ្រឹស្តីណាមួយដែលខុសពីគំនិតរបស់ខ្លួន។

អញ្ញទិដ្ឋិបានកើតឡើងនៅក្នុងវិស័យអាណាចក្រ
ជាពិសេសនៅទីណាដែលការប្រើអាជ្ញាសំខាន់ជាង
ការប្រើវិចារណញ្ញាណនៅក្នុងការដោះស្រាយទំនាស់
ខាងទ្រឹស្តី។

(បញ្ញត្តិនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា)

អដ្ឋង្គិកមគ្គ

អ. eightfold path
បាវ. octuple sentier

ផ្លូវដែលប្រកបដោយអង្គប្រាំបីដែលជាមជ្ឈិមប្ប-
ដិបទា(ផ្លូវកណ្តាល) សំដៅដល់ សីល សមាធិ
បញ្ញា ជាផ្លូវប្រតិបត្តិដើម្បីដោះខ្លួនឱ្យចេញផុតពី
សេចក្តីទុក្ខ។ អង្គរបស់អដ្ឋង្គិកមគ្គទាំង៨ មាន៖

១- **សម្មាទិដ្ឋិ** មានន័យថាគំនិតយល់ឃើញត្រូវ
គឺគំនិតយល់ឃើញថា ធ្វើបុណ្យបានបុណ្យ ធ្វើបាប
បានបាបជាដើម។ សមាទិដ្ឋិនេះទៀតសោត គឺ
សំដៅយកបញ្ញាយល់ឃើញប្រពៃគឺឃើញនូវអរិយ-
សច្ចទាំងបួនមាន ទុក្ខសច្ច សមុទយសច្ច និរោធស-
ច្ច និង មគ្គសច្ច។

២- **សម្មាសង្កប្បោ** មានន័យថាត្រិះរិះត្រូវគឺត្រិះរិះ
ចេញចាកកាម ត្រិះរិះដល់ការមិនព្យាបាទ ហៅថា
អព្យាបាទ និង ការត្រិះរិះមិនជាហេតុបៀតបៀន

អ្នកដទៃ(អរិហិង្សា)។

៣- **សម្មាវាចា** មានន័យថាសម្តីនិយាយត្រូវ បានដល់វាចារៀរចាកវចីទុច្ចរិត៤។

៤- **សម្មាកម្មន្តោ** មានន័យថាការងារត្រូវ បានដល់ការងារដែលរៀរចាកនូវទុច្ចរិតទាំង៣ ឬការងារទាំងឡាយណាដែលមិនមានទោស ហើយផ្តល់ប្រយោជន៍ដល់ខ្លួននិងសង្គម។

៥- **សម្មាអាជីវោ** មានន័យថាការចិញ្ចឹមជីវិតត្រូវ, បើគ្រហស្ថ បានដល់ការលះបង់នូវជំនួញខុសទាំង៥ (មិច្ឆាជីវ), បើបព្វជិត បានដល់ការលះបង់នូវបាបធម៌៥ និង អនេសនៈ២១ ជាដើម។

៦- **សម្មាវាយាមោ** មានន័យថាការព្យាយាមត្រូវ បានដល់ការព្យាយាមក្នុងស្ថានទាំង៤ មានកម្ចាត់បង់នូវអំពើអាក្រក់ និង ព្យាយាមធ្វើអំពើល្អ។

៧- **សម្មាសតិ** មានន័យថារឭកប្រពៃ គឺរឭកក្នុងសតិប្បដ្ឋាន៤។

៨- **សម្មាសមាធិ** មានន័យថាតាំងចិត្តខ្ជាប់ប្រពៃ គឺចម្រើនក្នុងឈាន៤។

អដ្ឋង្គិកមគ្គ មិនមែនជាការអភិវឌ្ឍត្រង់ភ្លឹងដូចបន្ទាត់នោះទេប៉ុន្តែជាការបំបែកធាតុខុសៗគ្នា ដែលគេត្រូវការដើម្បីឱ្យជីវិតរស់រួចផុតពីសេចក្តីទុក្ខបាន។

អដ្ឋង្គិកមគ្គ ឬហៅម្យ៉ាងទៀតថា **មជ្ឈិមប្បដិបទា**
(ផ្លូវកណ្តាល) ក៏បាន។

ខ. ព្រះសង្ឃទូន្មានឱ្យពុទ្ធបរិស័ទយកអដ្ឋង្គិកមគ្គ
ធ្វើជាមាគ៌ាជីវិត។

**អត្តនោមតិភាព /
ប្រធានវិស័យភាព**
អ. subjectivity
បារ. subjectivité
(f.)

អត្តិភាពនៃអ្វីមួយដោយផ្អែកលើទស្សនៈឬអារម្មណ៍
របស់បុគ្គលជាជាងផ្អែកលើហេតុការណ៍ខាងក្រៅ
ឬកស្តតាង។ ឧទាហរណ៍ ការយល់ថាព្រះអាទិត្យ
រះនៅទិសខាងកើតនិងលិចនៅទិសខាងលិច គឺជា
អត្តនោមតិភាពរបស់មនុស្ស។

អត្តស្នេហានិយម
អ. narcissism /
narcissism
បារ. narcissisme
(m.)

ការជក់ចិត្តនឹងខ្លួនឯងហួសប្រមាណ ការស្រឡាញ់
ខ្លួនឯងហួសហេតុ មោទនភាពជ្រុលចំពោះខ្លួន
ឯង។
ពាក្យនេះមានប្រភពមកពីទេវកថាព្រឹករឿង ណាគី-
សូស(narkissos) ឬ ណាស៊ីស៊ីស(narcissus) ។

អត្តទត្តនិយម
អ. egoism
បារ. égoïsme
(m.)

គំនិតដែលគិតតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។
តាមចិត្តវិទ្យា អត្តទត្តនិយមជាទស្សនៈមួយដែល
យល់ថា ជានិច្ចកាលមនុស្សត្រូវបានជំរុញឱ្យធ្វើ
អ្វីមួយដោយសារតែប្រយោជន៍ផ្ទាល់ខ្លួន។
តាមសីលវិជ្ជា អត្តទត្តនិយមជាទស្សនៈមួយដែល

យល់ថា ក្នុងភាពសមហេតុផល ជានិច្ចកាលមនុស្ស ត្រូវបានជំរុញឱ្យធ្វើអ្វីមួយដោយសារតែប្រយោជន៍ ផ្ទាល់ខ្លួន។

អត្តនាម័ត

អ. subjective

បារ. subjectif

ដែលមានអត្ថិភាពតែនៅក្នុងចិត្តគំនិតរបស់មនុស្ស ជាបុគ្គលឬជាក្រុម និងមិនឯករាជ្យពីសតិរបស់ មនុស្សជាបុគ្គលឬជាក្រុមទេ។

អត្ថិភាពនិយម

អ. existentialism

បារ. existentialisme

(m.)

- ចលនាឬទំនោរទស្សនវិជ្ជាដែលផ្ដោតការយកចិត្ត- ទុកដាក់ទៅលើអត្ថិភាពបុគ្គល សេរីភាពបុគ្គល និង ជម្រើសបុគ្គល។

- ទស្សនវិជ្ជាស្តីអំពីមនុស្សក្នុងឋានៈជាបុគ្គលមាន ជីវិតនិងចេះគិត បុគ្គលមានសេរីភាពជ្រើសរើស សីលធម៌ បុគ្គលចង់ចាកផុតពីសេចក្ដីទុក្ខនិងការ ប្រឈមមុខនឹងក្តីអស់សង្ឃឹម និង បុគ្គលរស់នៅ ក្នុងការព្រួយបារម្ភនិងសេចក្ដីស្លាប់។

- ទស្សនវិជ្ជាស្តីអំពីអ្វីដែលមានអត្ថិភាពពិត និងជា ចលនាមួយប្រឆាំងនឹងប្រព័ន្ធគំនិតបុរាណដែល ជឿលើគំនិតអរូបី។

១. ទស្សនៈរួមរបស់ពួកអត្ថិភាពនិយមមាន ដូចជា៖

- បុគ្គលម្នាក់គ្មានសារជាតិជាពិសេសទេ គ្មានអត្ត-

សញ្ញាណផ្ទាល់ដោយខ្លួនឯងទេ គេបង្កើតដោយ
ខ្លួនឯងតាមរយៈជម្រើសរបស់ខ្លួន។

• ចក្រវាលមិនផ្តល់នូវច្បាប់សីលធម៌ទេ។ គោល-
ការណ៍សីលធម៌កសាងឡើងដោយមនុស្សក្នុង
បរិបទទទួលខុសត្រូវចំពោះអំពើរបស់ខ្លួននិងរបស់
អ្នកដទៃ។

អទេវនិយម

អ. atheism

បារ. athéisme
(m.)

លទ្ធិឬជំនឿដែលបដិសេធអត្តិភាពរបស់អាទិទេព។
ពួកអទេវនិយម ដូចជា នីតឆេ (Nietzsche)
និង កាល់ ម៉ាក្ស (Karl Marx) ជឿថា អាទិទេព
ដែលពួកទេវនិយមចាត់ទុកថាជាតួអង្គជាក់ស្តែង
មួយនោះគឺមិនមានអត្តិភាពទេ ប៉ុន្តែ វាគ្រាន់តែជា
ការបង្កើតឡើងពីគំនិតរបស់មនុស្សដើម្បីឆ្លើយតប
ទៅនឹងតម្រូវការជាក់ស្តែងនានារបស់ខ្លួនប៉ុណ្ណោះ។

អនន្តភាព

អ. eternity

បារ. éternité (f.)

លក្ខណៈមួយក្នុងចំណោមលក្ខណៈផ្សេងៗរបស់
អាទិទេព ដែលត្រូវបានគេបកស្រាយបានតាម
របៀបពីរយ៉ាងខុសគ្នា។ **របៀបទី១** : អាទិទេព
គឺជាអនន្ត ដោយសារតែអាទិទេពមិនចង់ដោយ
ពេលវេលា។ អត្តិភាពរបស់អាទិទេពនៅក្រៅ
ពេលវេលាឬមិនចំណុះពេលវេលា, អាទិទេពគ្មាន
ពេលកំណត់ ប៉ុន្តែ អាទិទេពជាអ្នកបង្កើតពេល។

ដោយសារតែអាទិទេពមិននៅក្នុងពេលវេលា រាល់ ព្រឹត្តិការណ៍ដែលកើតឡើងក្នុងពេល ចំពោះទ្រង់ គឺកើតឡើងដំណាលគ្នា។ ខណៈ «ឥឡូវ» របស់ យើងសម្គាល់ពេលវេលានិងវត្ថុអត្តិភាពក្នុងពេល ប្រែប្រួល រីឯ «ឥឡូវ» របស់អាទិទេពបិតបេរ មិន ប្រែប្រួលនិងមិនអាចធ្វើឱ្យប្រែប្រួល។ **របៀបទី២ :** អាទិទេពមានលោកិយភាព ពោលគឺ មានអតីតកាល បច្ចុប្បន្នកាល និង អនាគតកាល ប៉ុន្តែ ព្រះអង្គជា អនន្តភាព ពីព្រោះអាទិទេពតែងតែមានអត្តិភាព នៅក្នុងអតីតកាល មានអត្តិភាពនៅក្នុងបច្ចុប្បន្នកាល និងតែងតែមានអត្តិភាពនៅក្នុងអនាគតកាល។ អនន្តភាពស្មើនឹងចំនួនសរុបនៃកាលទាំងបី (អតីត- កាល បច្ចុប្បន្នកាល និង អនាគតកាល)។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងអស្តិ្យវិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជា អំពីសាសនា)។

អនិស្សរវាទ

អ. agnosticism
បារ. agnosticisme
(m.)

លទ្ធិដែលចាត់ទុកបរមត្ថ (l' absolu) ថាជាអ្វី ដែលពុំទិដ្ឋិរបស់យើងមិនអាចយល់បានឬលទ្ធិដែល ច្រានចោលការជញ្ជឹងគិតតាមបែបបរមត្ថវិជ្ជាថា គិតប្រយោជន៍។

អនុមាន

អ. inference

បារ. inférence (f.)

វិធីនៃការទាញសេចក្តីសន្និដ្ឋានដែលមានតម្លៃខាង
តក្កវិជ្ជាពិតឬមិនពិតចេញពីសេចក្តីថ្លែង/អំណះអំ-
ណាងមួយឬច្រើន។ ជាទូទៅ អនុមានចែកចេញជា
អនុមានរួម(Induction) និង អនុមានព្រែក
(Deduction)។ ក្នុងករណីខ្លះ គេរាប់បញ្ចូល
វិសេសានុមាន (Abduction) ជាប្រភេទទីបីនៃ
អនុមានដែរ ប៉ុន្តែជាញឹកញាប់ គេចាត់ទុកវាថាជា
ករណីវិសេសនៃអនុមានរួម។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

អនុមានព្រែក

អ. deduction

បារ. déduction

(f.)

វិធីនៃការពិចារណាដែលទាញសេចក្តីសន្និដ្ឋានពី
សច្ចភាពសាកលទៅរកសច្ចភាពដោយឡែកៗ
ដោយផ្អែកលើតក្កសាស្ត្រ។ សេចក្តីសន្និដ្ឋានរបស់
អនុមានព្រែកមានសភាពពិតដាច់ខាត។

ឧទាហរណ៍៖

- មនុស្សទាំងអស់ ជាយថាហេតុ នឹងស្លាប់។
- សុខ ជាមនុស្ស។ ដូច្នេះ សុខ ជាយថាហេតុ
នឹងស្លាប់ដែរ។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

អនុមានរួម

អ. induction

បារ. induction

(f.)

វិធីនៃការពិចារណាដែលទាញសេចក្តីសន្និដ្ឋានចេញពីសច្ចភាពឬករណីដោយឡែកៗទៅរកសច្ចភាពសាកលឬការធ្វើទូទៅនីយកម្មលើមូលដ្ឋាននៃសច្ចភាពឬក៏ករណីដោយឡែកៗមួយចំនួនផ្អែកលើតក្កសាស្ត្រ។ សេចក្តីសន្និដ្ឋានរបស់អនុមានរួមជាទូទៅ មានសភាពប្រហែលជាជាងសភាពពិតជាចំខាត។

ឧទាហរណ៍១៖

- ដែកចម្លងអគ្គិសនី ទង់ដែងចម្លងអគ្គិសនី ប្រាក់ចម្លងអគ្គិសនី។

- ដែក ទង់ដែង ប្រាក់ ជាលោហៈ។ ដូច្នេះ លោហៈទាំងអស់ចម្លងអគ្គិសនី។

ឧទាហរណ៍២៖

- ជនជាតិព្នងមានជំនឿលើព្រលឹងដូនតា ជនជាតិកួយមានជំនឿលើព្រលឹងដូនតា ជនជាតិគ្រឹងមានជំនឿលើព្រលឹងដូនតា។

- ជនជាតិកួយ ជនជាតិព្នង ជនជាតិគ្រឹង... ជាជនជាតិដើម។ ដូច្នេះ ជនជាតិដើមទាំងអស់មានជំនឿលើព្រលឹងដូនតា។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងតក្កវិជ្ជា)

អន្តរកម្មនិយម

អ. interactionism
បារ. interactionisme
(m.)

ទស្សនៈរបស់ពួកទ្វិកនិយមដែលអះអាងថា ថ្វីបើ ចិត្តនិងកាយជាសារធាតុពីរដាច់ដោយវំឡកពីគ្នាក៏ ដោយ ក៏វាជះឥទ្ធិពលលើគ្នាទៅវិញទៅមកតាម ទំនាក់ទំនងហេតុផល។ ចិត្តនិងកាយជាធាតុពីរ ឯករាជ្យពីគ្នា ប៉ុន្តែ នៅក្នុងជីវិតទាំងមូល កាយនិង ចិត្តមានអន្តរកម្មជាមួយគ្នា។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងបរិបទអស្តិ្យបរិជ្ជា និង ទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

អន្តរាយ

អ. harm
បារ. mal (m.)

បញ្ញត្តិស្មុគស្មាញដែលករណីសំខាន់របស់វា រួម- មាន របួសស្នាមធ្ងន់ខាងរាងកាយ ផ្លូវចិត្ត ឬការ ខូចខាតផលប្រយោជន៍សំខាន់និងស្របច្បាប់របស់ នរណាម្នាក់។ **អន្តរាយ** មានន័យបង្កប់មួយចំនួន នៅក្នុងទង្វើរបស់មនុស្ស ដូច្នោះក្នុងករណីដែល មនុស្សម្នាក់ធ្វើឱ្យឈឺចាប់ខ្លួនឯងរយៈពេលខ្លី ឧទាហរណ៍៖ ការជំពប់ជើង មិនមែនជាអន្តរាយ ឡើយ។

- គោលការណ៍ ហេតុផលមួយក្នុងចំណោមហេតុ ផលចម្បងៗដែលអាចទទួលយកបានចំពោះការ ទប់ស្កាត់ខាងផ្លូវច្បាប់និងតាមសីលធម៌ គឺជាការ បង្ការមិនឱ្យមានអន្តរាយដល់អ្នកដទៃនោះ វានៅតែ

សំខាន់ចំពោះការកំណត់ព្រំដែននៃបញ្ញត្តិនេះ។
 ករណីមួយចំនួននៅមានការខ្វែងគំនិតគ្នាចំពោះការ
 ចាត់ទុកថា តើវាស្ថិតនៅក្នុងប្រភេទនៃអន្តរាយដែរ
 ឬទេ រួមមាន ការបង្កឱ្យមានអសកភាព ការជេរ
 ការឆោឆៅ និង ការប្រមាថ។

ខ. ការបើកបរលឿនអាចបង្កអន្តរាយដល់អ្នក
 ដទៃ។

អព្ពន្ធរញ្ញាណ

អ. intuition

បារ. intuition (f.)

លទ្ធភាពនៃការយល់ដឹងឬដឹងអ្វីមួយភ្លាមៗដោយ
 មិនចាំបាច់ឆ្លងកាត់ការគិត ការពិចារណា ឬ ការ
 ពិសោធន៍។

ខ. ការយល់ដឹងពីសោភណភាពនៃអ្វីមួយរបស់
 នរណាម្នាក់ដោយអព្ពន្ធរញ្ញាណ ឬ ឃើញភ្លាមស្រ-
 ឡាញ់ភ្លែត គឺជាការស្រឡាញ់បែបអព្ពន្ធរញ្ញាណ។

អព្ពន្ធរញ្ញាណនិយម

អ. intuitionism

បារ. intuitionisme
 (m.)

- តាមន័យទស្សនវិជ្ជា : លទ្ធិមួយដែលអះអាងថា
 ពុទ្ធិពិតគឺពុទ្ធិដែលកើតពីអព្ពន្ធរញ្ញាណ។

ខ. ពួកអព្ពន្ធរញ្ញាណនិយមជាក្រុមដែលយល់ថា
 ពុទ្ធិដែលកើតពីអារម្មណ៍គឺជាការណ៍ពិត។

- តាមន័យសីលវិជ្ជា : លទ្ធិមួយដែលអះអាងថា
 ពុទ្ធិស្តីពីកុសលឬកាតព្វកិច្ច និង គោលការណ៍នានា

ដែលគ្រប់គ្រងពួកវា គេអាចយល់ដឹងតាមរយៈ
អព្ពន្ធរញ្ញាណ។

២. អ្នកអព្ពន្ធរញ្ញាណនិយមជាក្រុមដែលយល់ថា
អំពើកុសលឬកាតព្វកិច្ចមនុស្សម្នាក់ៗយល់ដឹង
បានតាមរយៈអព្ពន្ធរញ្ញាណរៀងៗខ្លួន។

អភិប្រាយវិជ្ជា

អ. hermeneutics

បារ. herméneutiques

(f.)

ការសិក្សាអំពីទ្រឹស្តីនិងវិធីសាស្ត្រដែលនិយាយពី
ការបកស្រាយនិងការយល់ដឹងអំពីអត្ថបទ។

អភិប្រាយវិជ្ជាចែកចេញជាពីរ គឺ **ទីមួយ** ជាវិទ្យា-
សាស្ត្រនិងវិធីសាស្ត្រស្តីពីការបកស្រាយបែបវិទ្យា-
សាស្ត្រនូវអត្ថបទនានាតាមរយៈសំណេរ ជាពិសេស
គម្ពីរសាសនា គតិបណ្ឌិតនៅក្នុងអក្សរសាស្ត្រ អត្ថ-
បទទស្សនវិជ្ជា ជាដើម។ **ទីពីរ** ជាទេវវិជ្ជាស្តីពីបញ្ញត្តិ
សាសនាដែលជាមែកធាងនៃទេវវិជ្ជា ហើយដែល
ទាក់ទងនឹងការពន្យល់ឬការបកស្រាយតាមរយៈ
ពាក្យសម្តីនូវបញ្ញត្តិ ទ្រឹស្តី និង គោលការណ៍ខាង
សាសនានិងទស្សនវិជ្ជា។

អវិជ្ជា

អ. avijjā / ignorance

បារ. avijjā /

ignorance (f.)

ក្នុងន័យទូទៅ **អវិជ្ជា**មានន័យថាការមិនដឹងច្បាស់
សេចក្តីល្ងង់ មោហៈ។ នៅក្នុងព្រះពុទ្ធសាសនា
អវិជ្ជា (avijja) មានន័យថាការមិនដឹងឬមិនយល់

ពីធម្មជាតិពិតនៃជីវិតរបស់យើងនិង/ឬធម្មជាតិពិត
 របស់វត្ថុ។ អវិជ្ជានៅក្នុងទ្រឹស្តីបដិច្ចសមុប្បាទ
 (Dependent Origination) គឺអវិជ្ជាអំពីអរិយសច្ច
 ទាំង៤ មានន័យថា ១- មិនយល់ពីសេចក្តីទុក្ខ
 (ទុក្ខអរិយសច្ច), ២- មិនយល់ពីប្រភពនៃទុក្ខ
 (ទុក្ខសមុទយអរិយសច្ច), ៣- មិនយល់ពីសេចក្តី
 រំលត់ទុក្ខ (ទុក្ខនិរោធអរិយសច្ច) និង ៤- មិនយល់
 ពីមាគ៌ាដែលដឹកនាំទៅរកការរំលត់ទុក្ខ (មគ្គអរិយ-
 សច្ច)។

អវិជ្ជានេះនាំឱ្យមនុស្សធ្វើអំពើអកុសលឬអំពើបាប
 ជាច្រើនរាប់មិនអស់។ ហេតុនេះ ការយល់ដឹងពី
 អរិយសច្ចទាំង៤ពិតជាមានសារៈសំខាន់ក្រៃលែង។
 ដោយសារតែមនុស្សម្នាក់ៗខកខានមិនបានយល់
 ពីអរិយសច្ចទាំង៤នេះហើយ ទើបបានជាពួកគេ
 ត្រូវវិលវល់នៅក្នុងគំនិតជាប់ជំពាក់មិនចេះចប់ និង
 វិលវល់ក្នុងវដ្តសង្សារ។

អសារនិយម

អ. nihilism

បារ. nihilisme

(m.)

១- ទស្សនៈដែលយល់ថាជំនឿនិងតម្លៃជាប្រពៃណី
 គ្មានហេតុផល និងថាជាអត្ថិភាពគ្មានន័យនិង
 គ្មានប្រយោជន៍។

២- ទស្សនៈដែលបដិសេធនូវមូលដ្ឋានសត្យានុម័តិ

នានានៃសច្ចភាព ជាពិសេស សច្ចភាពខាងសីល-
ធម៌។

៣- ទស្សនៈដែលជឿថាគ្រប់អង្គការសាសនានិង
នយោបាយ អាក្រក់ណាស់ ឬជាប្រព័ន្ធគំនិតមួយ
ដែលថា គ្មានគោលការណ៍ ឬជំនឿណាដែលមាន
ន័យ ឬអាចជាការណ៍ពិតបានទេ។

ឧទាហរណ៍៖ ពួកអសារនិយមខាងសីលធម៌
យល់ថា សីលធម៌គ្មានអត្ថិភាពពីធម្មជាតិទេ។

អសុទ្ធចិត្ត

អ. bad faith

បារ. mauvaise foi

លក្ខខណ្ឌមួយដែលមនុស្សម្នាក់បង្វែរការយល់
ឃើញរបស់នរណាម្នាក់ទៀតចេញពីការណ៍ពិតឬ
អំណាចជ្រើសរើសនិងជម្រើសនានាក្នុងកម្រិតណា
មួយដែលគេដឹងថាវាមាន។ លក្ខខណ្ឌនេះ កត់
សម្គាល់ដោយ ហ្សង់ ប៉ូល សាត្រេ (Jean-Paul
Sartre)។

អស្តិទស្សនវិជ្ជា

អ. metaphilosophy

បារ. métaphiloso-
phie (f.)

ទស្សនវិជ្ជាដែលសិក្សាអំពីទស្សនវិជ្ជាខ្លួនឯង ពោល
គឺសិក្សាពីធម្មជាតិ វិធី គោលបំណង ស្វ័យភាព
សត្យានុម័តភាព និងសំណួររបស់ទស្សនវិជ្ជា ព្រម
ទាំងទំនាក់ទំនងរវាងទស្សនវិជ្ជានិងមុខវិជ្ជាដទៃ
ទៀត។

អស្តិទស្សនវិជ្ជាជាបច្ចេកសព្ទមួយបង្ហាញដោយ

ទស្សនវិទូ ឡាសេរូវីត (Lazerowitz, ១៩០៧-១៩៨៧) ជនជាតិប៉ូឡូញ សញ្ជាតិអាមេរិក។

អាជ្ញា

អ. authority

បារ. autorité (f.)

សិទ្ធិអំណាចដែលកាន់កាប់ដោយមនុស្សម្នាក់ ស្ថាប័នមួយ ឬ រដ្ឋមួយ ដើម្បីចេញបញ្ជាឱ្យគោរព។ សិទ្ធិនេះបញ្ជាក់ពីកាតព្វកិច្ចមួយដែលអ្នកនៅក្រោមបង្គាប់នៃអាជ្ញានេះត្រូវតែគោរពនិងអនុវត្តតាម។

អាជ្ញាគឺជាប្រភេទមួយនៃអំណាច ប៉ុន្តែ អំណាចទាំងអស់មិនមែនសុទ្ធតែជាអាជ្ញាទេ។ ប្រភេទអំណាចមួយចំនួនគ្រាន់តែជាកម្លាំងបង្ខិតបង្ខំ ហើយវាមិនមានធម្មានុរូបភាពទេ។ អាជ្ញាអាចគ្រប់គ្រងតែតំបន់និងមនុស្សមួយចំនួនដែលស្ថិតនៅក្រោមដែនសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួន ប៉ុន្តែមិនមែនគ្រប់គ្រងតំបន់និងមនុស្សផ្សេងទៀតដែលស្ថិតនៅក្រៅដែនសមត្ថកិច្ចរបស់ខ្លួនទេ។ វិសាលភាពនិងព្រំដែននៃអាជ្ញារបស់រដ្ឋទាមទារឱ្យមានការពន្យល់។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទទស្សនវិជ្ជានយោបាយ និង ទស្សនវិជ្ជាអំពីច្បាប់)

អាជ្ញានិយម

អ. authoritarianism

ទស្សនៈនយោបាយមួយដែលយល់ថា ប្រជាពលរដ្ឋត្រូវតែគោរពអាជ្ញាធរជាដាច់ខាត ដោយមិនអនុញ្ញាត

បារ. autoritarisme
(m.)

ឱ្យស្តរដេញដោលឡើយ។ ក្នុងការប្រតិបត្តិនៅក្នុង
ប្រព័ន្ធនយោបាយផ្តាច់ការមួយ រដ្ឋាភិបាលមាន
អំណាចឥតព្រំដែននិងខ្វះការបង្គាប់បញ្ជាត្រឹមត្រូវ
តាមរដ្ឋធម្មនុញ្ញ។ អាជ្ញាធរអាចសម្រេចចិត្តដោយ
មិនចាំបាច់ពិគ្រោះយោបល់ឬចរចាជាមួយអ្នកដែល
ទទួលផលប៉ះពាល់ពីការអនុវត្តសេចក្តីសម្រេចចិត្ត
នោះឡើយ។ សង្គមបែបនេះត្រូវបានគ្រប់គ្រង
ដោយមនុស្សម្នាក់ឬមនុស្សមួយក្រុមជាជាងដោយ
ច្បាប់។

(ពាក្យនេះ គេប្រើក្នុងបរិបទទទស្សនវិជ្ជានយោបាយ)

អាក្រមនិយម

អ. atomism
បារ. atomisme
(m.)

១- ទ្រឹស្តីបុរាណរបស់ ដេម៉ូគ្រីត (Democrite /
Democritus) អេពីគ្លូ (Epicure/Epicurus) និង
លុយក្រែស (Lucrece/Lucretius) ដែលថា ច្បុន្ត-
ភាគសុទ្ធល្អិតបំផុតមិនអាចបំបែកតទៅទៀតបាន
និងមិនអាចបំផ្លាញបាន គឺជាសមាសភាពមូលដ្ឋាន
នៃចក្រវាលទាំងមូល។

២- ទ្រឹស្តីដែលថា ស្ថាប័ន តម្លៃ និង លំនាំសង្គម
កើតឡើងពីអំពើនិងប្រយោជន៍របស់បុគ្គលម្នាក់ៗ។

**អាទិទេពវិចារណ-
ញ្ញាណនិយម /
អាទិទេពនិយម**

អ. deism

បារ. déisme (m.)

ជំនឿលើអត្ថិភាពរបស់អាទិទេពដោយផ្អែកលើ
វិចារណញ្ញាណនិងធម្មជាតិតែប៉ុណ្ណោះ ហើយ
អះអាងថា អាទិទេពបង្កើតចក្រវាល និងទុកឱ្យវា
ប្រព្រឹត្តទៅដោយខ្លួនឯងដោយមិនមានឥទ្ធិពល
មកលើជីវិត បាតុភូតធម្មជាតិ និង ការបង្ហាញបែប
អធិធម្មជាតិទេ។

ខ. អាទិទេពវិចារណញ្ញាណនិយមមានឥទ្ធិពល
ជាពិសេសនៅក្នុងសតវត្សរ៍ទី១៧និងទី១៨នៃគ្រិស្ត
សករាជ។

អេកាស្យា

អ. eikasia

ដំណាក់ទាបបំផុតនៃការដឹង។

ខ. ការយល់ដឹងដោយឥន្ទ្រីយ៍ទៅលើកម្មវត្ថុមួយ
ដែលស្ថិតក្នុងបរិស្ថានស្មុគស្មាញ ជាការយល់ដឹង
បែបអេកាស្យា។

អាំងគីស៊ីស្យុង

អ. inquisition

បារ. inquisition

(f.)

តុលាការពិសេសដែលសម្តេចប៉ាបទី៩ ឈ្មោះ
ហ្គ្រេហ្គ័រ (Le Pape Grégoire IX) បង្កើតឡើង
នៅមជ្ឈិមសម័យដើម្បីដាក់ទោសជនទាំងឡាយ
ណាដែលមានមតិប្រឆាំងនឹងគ្រិស្តសាសនាដោយ
ចោទប្រកាន់ថា អញ្ញទិដ្ឋិកជន (hérétiques)។

ខ. ហ្សក់ដាណូ ព្រុយណូ (Giordano Bruno)
វីរបុរសនៃការត្រិះរិះពិចារណាត្រូវទទួលទណ្ឌកម្ម

យ៉ាងខ្លោចផ្សាអស់រយៈពេល៧ឆ្នាំ ហើយនៅទីបំផុត ត្រូវគេយកទៅដុតទាំងរស់នៅខែកុម្ភៈ ឆ្នាំ ១៦០០ ដោយការវិនិច្ឆ័យរបស់តុលាការអាំងគីស៊ីស្យុង។

ត

ឥរិយាបថនិយម

អ. behaviorism
បារ. behaviorisme
(m.)

ទ្រឹស្តីដែលអះអាងថា ឥរិយាបថមនុស្សនិងសត្វ អាចត្រូវបានបកស្រាយក្នុងលក្ខខណ្ឌមួយ ដោយ មិនគិតអំពីគំនិតឬអារម្មណ៍ និងអះអាងថា ចិត្ត- វិបល្លាស (psychological disorders) គេអាច ព្យាបាលបានតាមរយៈការផ្លាស់ប្តូរគំរូឥរិយាបថ ផ្សេងៗ។ ក្នុងន័យទូលាយ ឥរិយាបថនិយម គឺជា ទស្សនៈដែលយល់ថា ឥរិយាបថគឺជាមូលដ្ឋានក្នុង ការយល់ដឹងអំពីបាតុភូតចិត្ត។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីចិត្ត)

ឥរិយាបថស្ថាប័ន

អ. organizational
behavior
បារ. comportement
organisationnel

វិស័យមួយនៃការសិក្សាដោយអង្កេតលើផលប៉ះ ពាល់ដែលកើតចេញពីឥរិយាបថរបស់បុគ្គលម្នាក់ៗ ក្រុមនីមួយៗ និង រចនាសម្ព័ន្ធនានានៅក្នុងស្ថាប័ន មួយ។ វិស័យនៃការសិក្សានេះជាប់ពាក់ព័ន្ធជាមួយ មុខវិជ្ជាជាច្រើនរួមមាន សង្គមវិទ្យា ចិត្តវិទ្យា ទំនាក់- ទំនង ការគ្រប់គ្រង ទ្រឹស្តីស្ថាប័ន និង ធនធាន មនុស្សវិទ្យា។ លើសពីនេះទៀត វាក៏អាចសំដៅ ទៅរកស្ថាប័នវិទ្យាឬវិទ្យាសាស្ត្រស្ថាប័នទៀតផង។ ឥរិយាបថស្ថាប័នមានឫសគល់នៅក្នុងចិត្តវិទ្យា ឧស្សាហកម្ម និង ចិត្តវិទ្យាស្ថាប័ន។

ង

ឯកទេវនិយម លទ្ធិ ជំនឿ ឬ សាសនាដែលជឿថាមានអាទិទេព
 អ. monotheism តែមួយគត់ដូចមានក្នុងសាសនាជ្វីប (Judaism)
 បារ. monothéisme សាសនាគ្រិស្ត និង សាសនាអ៊ីស្លាម។
 (m.)

ឯកអគ្គទេវនិយម បច្ចេកសព្ទរបស់ ម៉ាក មូល័រ (Max Müller)
 អ. henotheism សំដៅដល់លទ្ធិមួយដែលអនុញ្ញាតឱ្យមានអត្ថិភាព
 បារ. hénothéisme អាទិទេពច្រើន ប៉ុន្តែលទ្ធិនេះបានអះអាងថា មាន
 (m.) អាទិទេពតែមួយអង្គគត់ដែលជាអ្នកដឹកនាំកំពូល
 របស់ពួកអាទិទេពទាំងនោះ ហើយអាទិទេពអង្គនោះ
 សក្តិសមនឹងទទួលបានភាពស្មោះត្រង់ ការគោរព
 និង ការស្តាប់បង្គាប់ពីអាទិទេពទាំងឡាយ។ ឯក-
 អគ្គទេវនិយមជាការសម្រុះសម្រួលរវាងពហុទេវ-
 និយមដែលជឿថាមានអាទិទេពច្រើននិងឯកទេវ-
 និយមដែលជឿថាអាទិទេពមានតែមួយអង្គគត់។

ទស្សនវិទូសាសនាខ្លះចាត់ទុកឯកអគ្គទេវនិយមជា
 ដំណាក់កាលកណ្តាលក្នុងការអភិវឌ្ឍពីពហុទេវនិយម
 ទៅជាឯកទេវនិយម។ តាម តាលីវេរ៉ូ (Taliaferro)
 «ឯកអគ្គទេវនិយម គឺជាការទទួលស្គាល់អាទិទេព
 តែមួយសម្រាប់គោលបំណងឧទ្ធិសនិងបូជាដោយ

មិនបដិសេធនូវអត្ថិភាពនៃអធិការៈដទៃទៀតទេ»។

(ពាក្យនេះ គេប្រើនៅក្នុងទស្សនវិជ្ជាអំពីសាសនា)



